

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНІКА
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ОГОРОДНИК ТАРАС МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 007:[070+32+655.41]-051](477)''1899/1942''(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В. СТАРОСОЛЬСЬКОГО (1899–1942 рр.)**

Спеціальність 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Т. М. Огородник

Науковий керівник – Сніцарчук Лідія Віталіївна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор

Запоріжжя – 2021

АНОТАЦІЯ

Огородник Т. М. Соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського (1899–1942 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій. – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Львів; Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021.

У дисертації на основі публіцистичної спадщини, повідомлень із преси, мемуарів, щоденників та епістолярію вивчено соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського. Дослідження, що повертають сучасникам імена таких непересічних постатей історичного минулого, є сьогодні на часі і практикуються у різних галузях науки. Усебічне вивчення конкретної персоналії, її фахової та соціально-комунікативної діяльності тощо дає можливість визначити роль окремого індивіда в політичних, громадських, культурних процесах суспільного життя. У сукупності вони формують цілісну соціально-історичну «біографію» нації, країни, громади. Наукове осмислення активності непересічних постатей минулого України у соціально-комунікаційному аспекті є вагомим кроком у вивченні персоналістики зі сфери соціальних комунікацій. Саме соціально-комунікаційні аспекти діяльності В. Старосольського тривалий час залишалися поза увагою науковців.

Відзначено, що його ім'я як вченого, правника і правозахисника, соціолога, партійного і громадського діяча добре знали серед різних верств українського суспільства як на Наддністрянщині, так і на Наддніпрянщині, в колах української еміграції. Він був одним із безумовних лідерів української суспільної думки першої половини ХХ ст. як знаний публіцист, журналіст та редактор. Зокрема, про це свідчать його активна громадсько-політична діяльність (починаючи з 1899 р. як одного з організаторів української

молодіжної організації «Молода Україна» у Львові, ідеолога українського січового стрілецтва, діяча Української революції, голови Української соціал-демократичної партії) та фахова – як адвоката на численних судових процесах польської влади над українськими громадсько-політичними діячами, редакторами української преси у міжвоєнний період, а також одного з видатних теоретиків вітчизняної націології, засновників Українського вільного університету (Відень, Прага) та Української господарської академії (Подєбради, Чехословаччина).

Мета дослідження полягає у виявленні та комплексному вивченні соціально-комунікаційних аспектів громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського. Об'єктом дослідження є громадсько-політична та фахова діяльність В. Старосольського, його публіцистична спадщина. Предмет дослідження – соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, комунікаційні особливості та основні напрями його публіцистики.

Проаналізовано наукові праці за означеною темою дослідження, які охоплюють такі наукові галузі: соціальні комунікації, історію, біографістику, право, соціологію, політологію. На підставі наукового доробку українських і зарубіжних дослідників зроблено висновок про те, соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського не перебували в дослідницькому полі українських науковців, до того ж у контексті їх розкриття крізь призму публіцистичної спадщини вченого та діяча.

Наголошено, що на основі соціально-комунікаційного методу визначено взаємозалежність основних його ідей в публіцистиці і домінант громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського. Аргументовано публіцистичну природу його мемуарів та щоденників.

Грунтовно проаналізовано й актуалізовано публіцистичну спадщину В. Старосольського, опубліковану на сторінках українських та зарубіжних видань. На основі проведеного аналізу визначено основні концепти його публіцистики: «нація», «незалежність», «соборність», «партикуляризм»,

«соціалізм», «демократія». Встановлено ідеалістичне підґрунтя його публіцистичної та наукової спадщини, базованої на твердженнях німецького ідеалізму (Г. Гегель, Й. Фіхте).

Підкреслено, що визначальним фреймом концепту «соборність» у публіцистиці В. Старосольського є «національна єдність». На противагу концепту «соборність» у його публіцистиці визначається концепт «партикуляризм». Ще в період «Молодої України» у публіцистиці В. Старосольського окреслюється концепт «партикуляризм» – зневіра у власні сили та орієнтація на панівні держави. Особливої актуалізації згаданий концепт набуває у публіцистиці В. Старосольського у період завершення Української революції 1919–1920 рр., коли зневіра у власні сили стала головною причиною її поразки.

Розкрито роль В. Старосольського у процесі формування української нації на зламі XIX та XX ст. у контексті руйнування старих патернів галицького українського комунікаційного простору та творення нової парадигми «незалежна соборна Україна», а також у формуванні соціально-комунікаційних каналів та механізмів реалізації ідеї незалежності України. Визначено виразні особливості публіцистики та громадсько-політичної діяльності В. Старосольського, а саме високий інтелектуальний рівень публікацій та послідовне дотримання і пропагування моральних принципів у політиці. Це сприяло визначенню його соціальної ролі як політика-інтелектуала та морального авторитета у тогочасному комунікаційному просторі України. Показано протиставлення В. Старосольським пануючим в українському комунікаційному просторі Галичини концепцій «органічної праці», «політики як гри та можливості» власних концепцій «думання», «політики як науки та мистецтва», що базувалися на його ідеалістичному світогляді та високому інтелектуальному рівні. Публіцистична спадщина В. Старосольського органічно пов'язана з його науковими інтересами та політичними переконаннями. Він акцентував увагу на складних соціальних та політичних аспектах життя українців Галичини у правовому полі Другої Речі Посполитої.

Наукове осмислення його праць, опублікованих у пресі, сприяють формуванню уявлення не лише про публіцистичну діяльність лідерів суспільної думки в Галичині 20–30-х рр. ХХ ст., зокрема й В. Старосольського. Вони є цінним джерелом вивчення суспільного резонансу щодо цього напряму їхньої соціально-комунікативної активності.

Схарактеризовано послідовне дотримання і пропагування В. Старосольським у своїй соціально-комунікаційній діяльності принципів та ідей соціал-демократії. Встановлено, що в його концепції національної ідеї демократія та справедливий соціальний устрій є підґрунтям для побудови незалежної української держави.

На основі проведеного контент-аналізу періодичних видань розкривається соціально-комунікаційна роль В. Старосольського у західноукраїнському соціумі через призму його адвокатської діяльності як захисника українських політичних в'язнів у політичних судових процесах у Польщі міжвоєнного періоду. Встановлено, що в умовах анексії Західної України Польщею, зростання авторитаризму в Другій Польській Республіці та невирішеності і загостренні українських проблем у міжвоєнній Польщі істотно зросла роль суду як інституту соціальної комунікації, а політичні судові процеси стали новими соціально-комунікаційними каналами, через які кожна зі сторін провадила пропаганду та утвердження власних ідей. Низка судових процесів (політичних, соціально-економічних та інших) над українцями, в яких він успішно виступав як адвокат обвинувачених, а також його активна суспільна (громадські організації, комітети) та політична (лідер УСДП) діяльність неодноразово привертала увагу українських та польських журналістів.

Проведено аналіз його захисних промов на згаданих судових процесах, які були опубліковані в українській і польській пресі Галичини, публічних виступів як політика і вченого. Зазначено, що промови адвокатів та підзахисних виконували важливу роль публіцистичної трибуни у справі суспільно-політичного об'єднання українства. Усне мовлення давало можливість виразно

артикулювати українські проблеми в судах, без цензурного втручання, що було властиво для публіцистичних текстів, опублікованих в українській пресі, які конфіскувалися без докладних пояснень і деталізації.

Наголошено, що захисні промови В. Старосольського на політичних судових процесах були не тільки зразком професійності, а й виявом громадянської позиції. Для розуміння мотивів вчинків підсудних у захисних промовах він порушував проблеми національного, політичного та соціального характеру життя українців в Другій Польській Республіці. Тогочасна українська (та почасти й польська) преса високо оцінювала правозахисну діяльність В. Старосольського як «одного з безперечно найкультурніших і найбільш фахово освічених адвокатів та вчених-юристів у Польщі», а його захисні промови – «як взірцевий витвір з точки зору риторики, права та національно-політичних домагань».

З'ясовано специфіку формування наукової тематики його публікацій, а також розкрито комунікаційні особливості наукової діяльності. Підкреслено, що В. Старосольський надавав великого значення використанню наукового підходу в політичній діяльності. Наука та політика не були для нього двома окремими сферами, в його діяльності їх пов'язувала властивість його світогляду: усе повинно служити добру людей, навіть абстрактна, теоретична наука. Особливо його цікавили питання методології соціальних наук та права в контексті вчення про державу. «Magnus opus» В. Старосольського була праця «Теорія нації», видана 1922 р. у Відні за сприяння М. Грушевського та заходом його Українського соціологічного інституту. За архівними джерелами з'ясовано, що ця праця викликала значне зацікавлення не тільки у вузькому фаховому середовищі, а й серед широких кіл української громадськості, особливо серед молоді. Разом із працею Д. Донцова «Націоналізм» вона стала «настільною книгою» національно свідомої української молоді.

Отже, наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше:

1) комплексно вивчено й проаналізовано соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, а також особливі прикмети його публіцистичної, журналістської та редакційно-видавничої діяльності;

2) виявлено та запроваджено до наукового обігу 15 аналітичних статей В. Старосольського, опублікованих в українській пресі впродовж досліджуваного періоду, встановлено його авторство й проаналізовано шість статей, які дотепер не були відомими науковому середовищу;

3) залучено до наукового обігу понад 40 архівних документів (листи, мемуари, робочі записки, офіційні документи тощо), що не лише розкривають специфіку соціально-комунікаційної діяльності В. Старосольського, а й характеризують особливості розвитку національного інформаційно-комунікаційного простору;

4) визначено й обґрунтовано основні концепти публіцистичної спадщини В. Старосольського: «нація», «незалежність», «соборність», «партикуляризм», «соціалізм» та «демократія»;

5) на основі соціально-комунікативного підходу розкрито суспільну роль В. Старосольського як політичного лідера-інтелектуала та морального авторитета західноукраїнського соціуму міжвоєнного періоду.

У роботі використано комплекс наукових методів: біографічний, дедуктивний, індуктивний, історичний, компаративний, логічний, а також методи аналізу і синтезу, контент-аналізу, прес-кліпінгу. Використання у дослідженні соціально-комунікативного підходу дало змогу на основі вивчення публіцистичної спадщини В. Старосольського розкрити соціально-комунікаційні особливості аспекти його громадсько-політичної та фахової діяльності, означити її вплив на формування й реалізацію актуальних ідей тогочасного українського комунікаційного простору, встановити основні домінанти публіцистичної полеміки з візаві на злободенні проблеми громадсько-політичного життя України першої половини ХХ ст.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані при підготовці посібників, науково-методичних розробок, лекцій, практикумів, семінарів, уведені до відповідних освітньо-професійних програм вищих закладів освіти, що готують фахівців за спеціальністю 061 «Журналістика», а також до навчальних курсів: «Історія соціальних комунікацій», «Історія української журналістики», «Теорія та методика журналістської творчості», «Основи публіцистики», «Політологічний дискурс сучасних масмедіа».

Ключові слова: Володимир Старосольський, політична публіцистика, історія соціальних комунікацій, редакційно-видавнича діяльність, захисні промови, соборність, ідея незалежності України, комунікаційний простір.

SUMMARY

Ogorodnyk T. M. Social and Communication Aspects of Political and Professional Activity of Volodymyr Starosolsky (1899–1942). – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for a Candidate of Sciences in Social Communications Degree Specialty 27.00.01 – Theory and History of Social Communications. – Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, Lviv; Classic Private University, Zaporizhzhia, 2021.

In the dissertation for the first time the social and communicative aspects of political and professional activity of Volodymyr Starosolsky are comprehensively studied on the basis of his journalistic heritage, press reports, memoirs, diaries and letters. Studies returning to contemporaries such outstanding figures of historical past are relevant today and are conducted in various fields of science. Comprehensive study of a particular personality, especially his professional and social-communicative activities, allows to determine the role of the individual in the political, social, cultural processes of public life. All together they form an integral social and historical «biography» of the nation, country and community. Academic

interpreting of the outstanding figures' activity of the past in Ukraine in the social and communication aspect is very important for personal studies in the field of social communications. Social and communicative aspects of Volodymyr Starosolsky's activities didn't draw researcher's attention for a long time.

Volodymyr Starosolsky as a scholar, lawyer and human rights activist, sociologist, party and public figure was well known among various segments of Ukrainian society in Transnistria and Dnieper, in the circles of Ukrainian emigration. He was one of the most authoritative leaders of Ukrainian public opinion in the first half of the 20th century and a well-known publicist, journalist and editor. It is proved with his active social and political activities (since 1899 he was one of the organizers of Ukrainian youth organization «Moloda Ukraina» («Young Ukraine») in Lviv, ideologist of «Ukrainian Sich Rifles», leader of Ukrainian Revolution, chairman of the Ukrainian Social Democratic Party) as well as his professional activities as a lawyer at numerous trials of the Polish authorities against Ukrainian public and political figures, editors of Ukrainian publication during inter-war period, one of the prominent theorists of natiology, founders of the Ukrainian Free University (Vienna, Prague) and the Ukrainian Husbandry Academy (Podebrady, Czechoslovakia).

The purpose of the study is to identify and comprehensively examine the social and communicative aspects of political and professional activities of Volodymyr Starosolsky. The object of research is the political and professional activities of Volodymyr Starosolsky, his journalistic heritage. The subject of research comprise social and communicative aspects of political and professional activities of Volodymyr Starosolsky, communication features and main directions of his journalism.

Publications on existing research subject in the fields of social communications, history, biography, law, sociology, political science by Ukrainian and foreign researchers allow to argue that the social and communicative aspects of political and professional activities of Volodymyr Starosolsky were not yet studied by Ukrainian researchers, especially in the context of his journalistic heritage.

The interdependence of Volodymyr Starosolosky's main journalistic ideas and priorities of his political and professional activity is determined due to the social-communication method. The journalistic feature of his memoirs and diaries is argued.

Journalistic heritage of Volodymyr Starosolsky, published in Ukrainian and foreign publications was thoroughly analyzed. On the base of conducted analysis, the main «concepts» of his journalism were determined: «nation», «independence», «sobornist», «particularism», «socialism», «democracy» were described. The significance of German idealism (G. Hegel, J. Fichte) for journalistic and scholarly heritage is identified.

«National unity» is stated to be a determinative frame for «sobornist» concept in Volodymyr Starosolsky's journalism. In contrast to the concept of «sobornist» in his journalism the concept of «particularism» is determined. «Particularism» concept appeared in the journalism of Volodymyr Starosolsky during the period of «Young Ukraine» and meant disbelief in own strength and focus on the ruling states. The mentioned concept became more important in Volodymyr Starosolsky's journalism at the end of Ukrainian revolution of 1919–1920, when disbelief in own forces became the main reason for its defeat.

The role of Volodymyr Starosolsky in forming of Ukrainian nation at the turn of the 19th and 20th centuries is revealed, especially in the context of the destruction of the old patterns of Ukrainian communication space in Galicia and creation of a new paradigm of «independent United Ukraine», as well as in the formation of social communication channels and mechanisms for implementing the idea of Ukraine's independence.

The important features of journalistic and political activities of Volodymyr Starosolsky are demonstrated, that is a high intellectual level of publications and consistent observance and promotion of moral principles in politics. This contributed to the definition of his social role as a politician, intellectual figure and moral authority in communication space of Ukraine at that time. Volodymyr Starosolsky strongly opposed the concepts of «organic labor», «politics as a game and possibility» that were popular among Ukrainians in Galicia exposing his own

concepts of «thinking», «politics as a science and art» grounded on his idealistic worldview and high intellectual level.

Journalistic works of Volodymyr Starosolsky are closely interrelated with his research interests and political beliefs. He focused on complex social and political aspects of the life of Ukrainians in Galicia in the legal field of the Second Polish Republic. The academic comprehension of his works published in the press contributes to not only to idea of journalistic activity of the leaders of public opinion in Galicia in the 1920s and 1930s, particularly Volodymyr Starosolsky, but also are a valuable source for studying the social resonance on the area of their social and communicative activity.

V. Starosolsky's adherence to the principles and ideas of social democracy and their promoting in his social and communication activity are revealed. It is claimed that democracy and a just social system are in a basis of Volodymyr Starosolsky's national idea concept for the independent Ukrainian state.

Social and communicative role of Volodymyr Starosolsky in Western Ukrainian society is examined on his activity as a defender of Ukrainian political prisoners in political trials in Poland during the interwar period. It is pointed out that in the conditions of annexation of Western Ukraine by Poland, growth of authoritarianism in the Second Polish Republic and unresolved and aggravation of Ukrainian problems in interwar Poland the role of court as an institution of social communication has significantly increased, and political trials have become a new social communication channels through which the parties promoted their own ideas.

His successful activities as a lawyer and defender for accused Ukrainians at number of political, socio-economic and other trials, as well as his active social (participation in public organizations and committees) and political (as the Ukrainian Social Democratic Party's leader) activities repeatedly attracted the attention of Ukrainian and Polish journalists.

An analysis of his defense speeches at the above-mentioned trials, which were published in the Ukrainian and Polish press of Galicia as well as his public speeches as a politician and a scientist was conducted. The peculiarity of forming the subject

field of his publications was clarified, as well as the communicative features of V. Starosolsky's scholarly activity.

It is stated that Volodymyr Starosolsky highly appreciated scientific approach in political activity. He regarded them not as separate spheres. His worldview connected them in his activity within: everything should serve the good of people, even abstract, theoretical science. He was especially interested in the methodology of social sciences and law in the context of the states' doctrine. «The Theory of the Nation», published in 1922 in Vienna with the assistance of Mychailo Hrushevsky and for the cost of his Ukrainian Sociological Institute is the main work of Volodymyr Starosolsky, his «Magnus opus». According to archival sources, this work became of a great interest not only in the narrow professional circles, but also among the general public, especially among young people. Together with Dmytro Dontsov's work "Nationalism", it became a must-read for nationally conscious Ukrainian youth.

Thus, the scientific novelty of the obtained results is that for the first time:

1) social and communicative aspects of political and professional activities of Volodymyr Starosolsky were comprehensively studied and analyzed as well as notable features of his journalistic and editorial activities;

2) 15 analytical articles published in Ukrainian press were identified as written by Volodymyr Starosolsky during the researched period and were introduced into scientific circulation, particularly six of them, as previously unknown to the scientific community and were deeply analyzed in this thesis;

3) more than 40 archival documents (letters, memoirs, notes, official documents, etc.) were involved into scientific circulation, which not only reveal the features of Volodymyr Starosolsky's social and communication activities, but also characterize the development of the national information and communication space;

4) concepts «nation», «independence», «sobornist», «particularism», «socialism» and «democracy» were pointed out and claimed as the basic concepts of Volodymyr Starosolsky's journalistic heritage;

5) applying social and communicative approach, the social role of Volodymyr Starosolsky as a political leader, intellectual and moral authority of the Western Ukrainian society in interwar period is revealed.

A set of scientific methods were applied, among them biographical, deductive, inductive, historical, comparative, logical, as well as methods of analysis and synthesis, content analysis, press clipping. Social and communicative approach made it possible to reveal the social and communicative aspects of his political and professional activity, to examine its influence on the formation and implementation of ideas existing within Ukrainian communication space, to point out the main dominants of journalistic debates vis-à-vis on topical issues of social and political life of Ukraine in the first half of 20th century.

The practical significance of the obtained results make thesis materials valuable for the preparation of manuals, research and methodical documents, lectures, workshops, seminars, introducing into the relevant educational and professional programs of higher education institutions that train specialists in specialty 061 «Journalism» as well as in the relevant training courses: «History of Social Communications», «History of Ukrainian Journalism», «Theory and Methods of Journalistic Creativity», «Fundamentals of Journalism», «Political Science Discourse of Modern Mass Media».

Key words: Volodymyr Starosolsky, political journalism, history of social communications, editing and publishing activity, advocacy, Ukraine's independence idea, communication space.

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Огородник Т. Правозахисна і громадсько-політична діяльність В. Старосольського 1929–1931 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник*

праць Науково-дослідного центру періодики. Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 2000. Вип. 7. С. 375–393.

2. Огородник Т. Участь В. Старосольського у судових політичних процесах проти українців у II Речі Посполитій 1932–1934 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 2003. Вип. 11. С. 269–279.

3. Огородник Т. Громадсько-політична діяльність В. Старосольського у період Першої світової війни (1914–1918). *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 2007. Вип. 15. С. 289–304.

4. Огородник Т. Публікації Володимира Старосольського на сторінках щоденника «Діло» (20–30-ті рр. XX ст.). *Поліграфія і видавнича справа*. 2020. № 2 (80). С. 226–234.

5. Огородник Т. Участь В. Старосольського у публіцистичній полеміці 1919–1920 рр. щодо Варшавського договору. *Образ*. 2020. Вип. 2 (34). С. 34–41.

Стаття в зарубіжному фаховому виданні

6. Огородник Т. Публіцистика В. Старосольського у часописі «Молода Україна» (1900–1903 рр.). *International Independent Scientific Journal*. 2020. № 22. Vol. 2. P. 48–51.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

Матеріали конференцій

7. Огородник Т. Володимир Старосольський – публіцист, редактор, видавець. *Українська періодика: історія і сучасність* : доп. та повідомл. VI Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Львів, 11–13 трав. 2000 р.). Львів, 2000. С. 485–489.

8. Огородник Т. В. Старосольський та часопис «Молода Україна» (1900–1903 рр.). *Українська періодика: історія і сучасність* : доп. та повідомл. VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Львів, 24–26 жовт. 2003 р.). Львів, 2003. С. 957–963.

9. Огородник Т. В. Старосольський vs Д. Донцов: соціокомунікативні домінанти полеміки 1916 р. *European scientific discussions* : abstracts of the 2nd International scientific and practical conference (Rome, 2020). Rome, 2020. P. 405–409.

10. Огородник Т. Співпраця В. Старосольського з молодіжною періодикою на початку ХХ ст. *Science and Technology* : abstracts of the 13th International scientific and practical conference (Manchester, Great Britain, 2020). Manchester : Nika Publishing, 2020. P. 124–128.

11. Огородник Т. Щоденники Володимира Старосольського в контексті вивчення історії соціальних комунікацій. *Wissenschaftliche Ergebnisse und Errungenschaften: 2020* : der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (München, 25 Dezember, 2020). München, Deutschland : Europäische Wissenschaftsplattform, 2020. P. 18–20.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	26
1.1. Історіографія проблеми.....	26
1.2. Характеристика джерел.....	36
Висновки до розділу 1.....	49
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В. СТАРОСОЛЬСЬКОГО	52
2.1. Становлення соціально-комунікативної активності.....	52
2.2. Утвердження політика та громадського діяча.....	72
2.3. Формування основних концептів публіцистики.....	104
2.4. Соціал-демократичні домінанти комунікаційної діяльності	115
Висновки до розділу 2.....	127
РОЗДІЛ 3. ФАХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В. СТАРОСОЛЬСЬКОГО: КОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	130
3.1. Публічна активність адвоката.....	130
3.2. Специфіка захисних промов на політичних процесах.....	164
3.3. Комунікативні особливості наукової діяльності	181
Висновки до розділу 3.....	193
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	202
ДОДАТКИ	228

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Життя й різноаспектна діяльність, зокрема наукова й публіцистична, Володимира Старосольського (1878–1942) були табуйовані радянською тоталітарною системою як «буржуазно-націоналістичні», тож майже до кінця ХХ ст. залишалися маловідомою сторінкою в інформаційному просторі України.

Його ім'я як ученого, правника та правозахисника, соціолога, партійного й громадського діяча добре знали серед різних верств українського суспільства і на Наддністрянщині, і на Наддніпрянщині, в колах української еміграції. Він був одним із безумовних лідерів української суспільної думки першої половини ХХ ст. як знаний публіцист, журналіст та редактор. Зокрема, про це свідчать його активна громадсько-політична діяльність (з 1899 р. – як одного з організаторів української молодіжної організації «Молода Україна» у Львові, ідеолога українського січового стрілецтва, діяча Української революції, голови Української соціал-демократичної партії) та фахова (як адвоката на численних судових процесах польської влади над українськими громадсько-політичними діячами, редакторами української преси в міжвоєнний період, а також як одного з видатних теоретиків української націології, засновників Українського вільного університету (Відень, Прага) та Української господарської академії (Подєбради, Чехословаччина).

Дослідження, що повертають сучасникам імена таких непересічних постатей історичного минулого, є сьогодні на часі та практикуються в різних галузях науки. Усебічне вивчення конкретної персоналії, її фахової та соціально-комунікативної діяльності тощо дає змогу визначити роль окремого індивіда в політичних, громадських, культурних процесах суспільного життя. У сукупності вони формують цілісну соціально-історичну «біографію» нації, країни, громади. Наукове осмислення активності непересічних постатей минулого України в соціально-комунікаційному аспекті є вагомим кроком у

вивченні персоналістики у сфері соціальних комунікацій. Саме соціально-комунікаційні аспекти діяльності В. Старосольського тривалий час перебували поза увагою науковців.

Актуальність окресленої теми зумовлена нагальною потребою заповнення прогалин в історії українських соціальних комунікацій, а також вивчення різноаспектної спадщини провідних українських діячів як важливого складника соціальних комунікацій. До того ж на сьогодні не існує досліджень, в яких громадсько-політична та фахова діяльність В. Старосольського була б розкрита системно, цілісно, під кутом зору соціальних комунікацій. Ці чинники зумовили вибір теми дисертації та її завдання.

Зростанню інтересу українських дослідників до спадщини В. Старосольського сприяла поява 1991 р. в еміграції окремого тому «Записок Наукового товариства імені Шевченка», присвяченого його життєпису та підготовленого донькою – Уляною Старосольською – українською громадською діячкою США, журналісткою та письменницею. З того часу в Україні та поза її межами вийшли у світ праці, що розкривають певні аспекти діяльності В. Старосольського, зокрема українських та зарубіжних істориків Ю. Древницького, О. Жерноклеєва, І. Райківського, А. Редзіка, С. Стемпеня, а також фахівців із теорії держави і права, соціології та політології, які базувалися на його наукових роботах.

Для досягнення мети дослідження використано теоретико-методологічні праці українських учених із теорії соціальних комунікацій та журналістики: Ю. Бідзілі, М. Бутиріної, Л. Василик, Н. Моїсєєвої, Е. Огар, Г. Почепцова, В. Різуна, Ю. Фінклера, Т. Хітрової та ін.

Історії та особливостям функціонування української преси періоду, означеного темою дослідження, присвячено праці провідних науковців: О. Богуславського, О. Дроздовської, С. Костя, Н. Кулеші, З. Наконечної, І. Михайлина, М. Романюка, Н. Сидоренко, Л. Сніцарчук, Л. Супрун, Ю. Шаповала та ін.

Події української історії кінця XIX – початку XX ст., безпосереднім учасником яких був В. Старосольський, розкрито в працях українських істориків та політологів: В. Верстюка, Я. Грицака, Л. Зашкільняка, В. Качмара, М. Лазаровича, І. Лисяка-Рудницького, І. Мазепи та інших, а також зарубіжних істориків: Я. Бруського, Т. Вергана, К. Йобст, В. Найдус, Т. Снайдера.

Отже, історіографічне дослідження окреслених питань дало підстави стверджувати, що соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського не перебували в дослідницькому полі українських науковців, до того ж у контексті їх розкриття крізь призму публіцистичної спадщини вченого та діяча.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації пов'язана з науковими темами Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: «Періодика другої половини XIX – першої третини XX ст. на українських землях: бібліографічні, функціонально-типологічні, біографічні компоненти» (державний реєстраційний номер 0113U006489), «Українська преса першої чверті XX ст.: репертуар, бібліографічні виміри, комунікаційне середовище» (державний реєстраційний номер 0116U008302), «Українська преса 1920–1930-х рр.: типологічні моделі, інформаційні можливості, журналістські спільноти» (державний реєстраційний номер 0120U101191), одним з виконавців яких є здобувач.

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* – визначити соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної й фахової діяльності В. Старосольського в контексті особливостей та основних напрямів його публіцистики.

Для досягнення мети передбачено вирішення низки завдань:

– вивчити історіографію питання, систематизувати й охарактеризувати джерельну базу;

– проаналізувати особливості соціально-комунікаційної активності В. Старосольського в контексті його публіцистичної та редакційно-видавничої діяльності;

– виявити напрями соціально-комунікаційної активності В. Старосольського як політика та громадського діяча;

– простежити концептуалізацію понять «нація», «незалежність», «соборність», «партикуляризм», «соціалізм» та «демократія» в публіцистичній спадщині В. Старосольського;

– розкрити соціально-комунікаційні аспекти фахової діяльності В. Старосольського як адвоката в політичних процесах першої половини ХХ ст.;

– охарактеризувати комунікаційні особливості наукової та науково-популяризаторської діяльності В. Старосольського.

Об'єкт дослідження – громадсько-політична та фахова діяльність В. Старосольського.

Предмет дослідження – соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, комунікаційні особливості та основні напрями його публіцистики.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1899–1942 рр. У 1899 р. була опублікована перша стаття В. Старосольського, що збіглося з початком його активної громадсько-політичної діяльності. Гранична межа дослідження (1942 р.) зумовлена датою смерті В. Старосольського.

Емпіричну базу дослідження становлять львівські пресодруки кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., зокрема понад 4000 номерів щоденної газети «Діло» у періоди 1899–1914 рр. та 1922–1939 рр., соціал-демократичні газети «Воля» (1900–1904 рр., 1906–1907 рр., 125 чисел), «Земля і Воля» (1906–1912 рр., 1919–1920 рр., 1922 р., 370 чисел), «Вперед» (1911–1913 рр., 1918–1922 рр., 1929 р., 1931 р., 1933–1934 рр., 791 число), «Професійні вісті» (1926–1928 рр., 9 чисел), «Робітничий Голос» (1938–1939 рр., 13 чисел); журнали «Молода Україна» (1900–1903 рр., 33 числа), «Іскра» (1903–1904 рр., 3 числа), а також

інші львівські часописи першої половини ХХ ст.: «Громадський Голос», «Громадська Думка», «Новий Час», «Свобода», «Шляхи» тощо; київські газети «Рада», «Нова Рада»; українські пресодруки, що виходили у Відні («Вістник Союзу визволення України», «Український прапор», «Ukrainische Nachrichten», «Ukrainische Rundschau»), низка польських («Chwila», «Dziennik Ludowy», «Gazeta Narodowa», «Gazeta Polska», «Naprzód», «Słowo Polskie» тощо) та австрійських («Arbeiter-Zeitung») часописів.

Методи дослідження. У дисертації використано комплекс методів і підходів, а саме: *аналізу та синтезу, компаративний* – для визначення основних концептів публіцистичної спадщини В. Старосольського; *прес-кліпінгу* – для вибору статей В. Старосольського, опублікованих в українській пресі кінця ХІХ – першій половині ХХ ст. («Вістник Союзу визволення України», «Вперед», «Діло», «Молода Україна», «Шляхи» тощо); *історичний та логічний* – для встановлення об'єктивності фактів на основі вивчення щоденників, епістолярної спадщини В. Старосольського, інших документів, які зберігаються в архівах України; *мікроісторичний підхід* – для деталізації окремих важливих подій у громадсько-політичній та фаховій діяльності В. Старосольського; *біографічний* – для виявлення основних складників громадсько-політичної діяльності В. Старосольського; *фреймінгового аналізу* – для означення основних складових концептів публіцистики В. Старосольського; *контент-аналіз* – для підтвердження гіпотези про те, що активна участь В. Старосольського у правозахисному русі в міжвоєнній Польщі разом із громадсько-політичною та науково-популяризаторською діяльністю сприяли утвердженню його авторитету в комунікаційному просторі міжвоєнної Польщі.

Звернення до *соціально-комунікативного підходу* дало змогу на основі вивчення публіцистичної спадщини В. Старосольського розкрити соціально-комунікаційні аспекти його громадсько-політичної та фахової діяльності, визначити його роль у соціально-комунікаційному просторі України першої половини ХХ ст.; з'ясувати особливості соціально-комунікаційної діяльності

В. Старосольського та її вплив на формування й реалізацію актуальних ідей тогочасного українського комунікаційного простору, встановити основні доміанти публіцистичної полеміки з візаві щодо злободенних проблем громадсько-політичного життя України першої половини ХХ ст.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше:

– на основі системного аналізу визначено соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського: руйнування старих патернів галицького українського комунікаційного простору й творення нової парадигми «незалежна соборна Україна», пошук шляхів її реалізації, пропагування соціал-демократичних ідеалів;

– встановлено особливі прикмети його публіцистичної та редакційно-видавничої діяльності, які полягають у поєднанні високого інтелектуального рівня публікацій та послідовного дотримання моральних принципів у політиці, протиставленні панівним в українському комунікаційному просторі Галичини концепціям «органічної праці», «політики як гри та можливості» власних концепцій «думання», «політики як науки та мистецтва»;

– виявлено та запроваджено до наукового обігу 15 аналітичних статей В. Старосольського, опублікованих в українській пресі впродовж досліджуваного періоду, встановлено його авторство та проаналізовано 6 статей, які дотепер не були відомими науковому середовищу;

– залучено до наукового обігу понад 40 архівних документів (листи, мемуари, робочі записки, офіційні документи тощо), що не лише розкривають специфіку соціально-комунікаційної діяльності В. Старосольського, а й характеризують особливості розвитку національного інформаційно-комунікаційного простору;

– визначено й обґрунтовано основні концепти публіцистичної спадщини В. Старосольського: «нація», «незалежність», «соборність», «партикуляризм», «соціалізм» та «демократія»;

– на основі соціально-комунікативного підходу розкрито суспільну роль В. Старосольського як політичного лідера-інтелектуала та морального авторитета західноукраїнського соціуму міжвоєнного періоду;

удосконалено:

– розуміння націє- та державотворчих ідей у публіцистиці В. Старосольського, базоване на ідеалістичному підґрунті (твердженнях німецького ідеалізму) і соціал-демократичних принципах, основою яких була демократія та справедливий соціальний устрій для побудови незалежної Української держави;

набуло подальшого розвитку:

– дослідження основних візій громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, які розкривають його роль у пропагуванні ідеї незалежності України, участі в «молодоукраїнському» та правозахисному русі, розбудові громадянського суспільства українців у міжвоєнній Польщі;

– визначення особливостей публіцистичної полеміки в українському комунікаційному дискурсі першої половини ХХ ст., які полягають в обстоюванні В. Старосольським принципу непорушності соборності України, покладанні надій на власні сили та критиці зневіри в націє- та державотворчих процесах, орієнтації на панівні держави опонентів, особливо з національно-демократичного табору;

– дослідження історії соціальних комунікацій в Україні завдяки ретроспективному розкриттю комунікаційного спадку В. Старосольського, наповнення новою історичною інформацією галузі наук із соціальних комунікацій, актуалізації історичного досвіду формування та реалізації в українському соціумі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. ідей незалежності та соборності України.

Практичне значення одержаних результатів. Дослідження поглиблює розуміння соціально-комунікаційних основ діяльності громадсько-політичного діяча, публіциста, вченого В. Старосольського в українському соціумі.

Отримані теоретичні та практичні результати дослідження можуть бути використані для введення у відповідні освітньо-навчальні програми закладів вищої освіти, які готують фахівців за спеціальністю «Журналістика», а саме під час викладання дисциплін: «Теорія та історія соціальних комунікацій», «Історія української журналістики», «Основи публіцистики», «Політологічний дискурс сучасних масмедіа». Зокрема, результати роботи використано як матеріали до низки навчальних курсів для підготовки фахівців у Львівському національному університеті імені Івана Франка (довідка про впровадження № 123/ж від 25.11.2020), Національному університеті «Львівська політехніка» (довідка про впровадження від 01.07.2020), Українській академії друкарства (довідка про впровадження № 64-10/494 від 17.09.2020).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки й рекомендації, які винесені на захист, одержано автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових, науково-теоретичних, науково-практичних конференціях: VI Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Українська періодика: історія і сучасність» (м. Львів, 2000 р.); VIII Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Українська періодика: історія і сучасність» (м. Львів, 2003 р.); щорічних звітних науково-практичних конференціях «Пресознавство як компонент соціокультурних досліджень» (м. Львів, 2015, 2016, 2017, 2019 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «International Scientific and Practical Conference «Science and Technology» (м. Манчестер, 2020 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Wissenschaftliche Ergebnisse und Errungenschaften: 2020» (м. Мюнхен, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «European scientific discussions» (м. Рим, 2020 р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено в 11 друкованих працях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному фаховому виданні, 5 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації – 235 сторінок, з них основний текст – 185 сторінок. Список використаних джерел містить 331 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Історіографія проблеми, означеної темою дисертаційної роботи, охоплює праці вчених із біографістики, історії, соціальних комунікацій, права, соціології, політології. Тому її диференційовано за відповідними науковими напрямками: 1) біографістичний; 2) історичний; 3) соціально-комунікаційний; 4) інші (правові, соціологічні, політологічні). Варто підкреслити, що соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського не були об'єктом наукового інтересу дослідників.

1. Біографістичний напрям. Публіцистична спадщина, журналістська та редакційно-видавнича діяльність В. Старосольського залишилася майже поза увагою вчених означеного напрямку. Окремі фрагменти, які розкривають його журналістську та редакційно-видавничу діяльність, знаходимо у працях дослідників історії української преси і журналістики, пресознавства.

Біографістичні розвідки про В. Старосольського вийшли ще в прижиттєвий період, зокрема в «Українській Загальній Енциклопедії» (далі – УЗЕ) [260], а також у журналі «Життя і Знання» (1938 р.) було вміщено біографічну статтю, присвячену 60-літньому ювілею В. Старосольського [51].

1991 р. в еміграції було видано окремий том «Записок Наукового товариства ім. Шевченка», повністю присвячений В. Старосольському, під редакцією його доньки Уляни Старосольської – відомої громадської діячки, журналістки у США [255]. У ньому вміщено біографістичне дослідження про нього його сина Юрія [261], а також праці вченого та політика [258], спогади про нього. Сам біографістичний нарис був написаний без опертя на джерельну базу, оскільки основний масив документів особового фонду В. Старосольського

зберігався в тодішніх архівних установах УРСР. Праця Ю. Старосольського написана в публіцистичному стилі, містить фактологічні неточності, у ній мало акцентовано на соціал-демократичній складовій його діяльності. Проте вона все ж мала ефект повторного відкриття постаті В. Старосольського вже в незалежній Україні.

Окремо варто відзначити як зразок некритичного ставлення до матеріалів вищезгаданої праці підхоплений та широко використаний у дослідженнях сучасних авторів громадсько-політичної діяльності В. Старосольського фрагмент його статті «Ще в справі орієнтації» із часопису «Шляхи», виокремлений та суттєво відредагований укладачами у вигідному для автора публікації світлі та вміщений у вищезгаданому томі «Записок НТШ» під назвою «Віра в безсмертність нації».

У період перебудови в СРСР та особливо після проголошення незалежності України в науці істотно зріс інтерес до діяльності заборонених до того репресивною комуністичною ідеологією видатних постатей української історії та науки ХХ ст., яких радянські вчені та комуністичні ідеологи таврували за «український буржуазний націоналізм». Такою першою розвідкою стало дослідження В. Голяка, який побіжно розкривав основні етапи життя та діяльності В. Старосольського, історію репресій радянським режимом його родини [41].

Наступним кроком у популяризації діяльності та наукової спадщини В. Старосольського в Україні стало проведення молодіжної наукової конференції «Володимир Старосольський – захисник людини й науки» (Київ, 27 лютого 1997 р.), організованої Молодіжним товариством ім. В. Липинського, Молодіжним історичним товариством та видавництвом «Смолоскип», учасником якої був автор пропонованої дисертаційної роботи, де вперше познайомився з постаттю політика та вченого. Наступного року (1998) світ побачили тези доповідей, підготовлені на цю конференцію в альманасі «Молода Нація», зокрема дослідників І. Кресіної [112], В. Лісового [127], В. Потульницького [222] та інших. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. в

Україні з'явилася серія біографістичних статей Ю. Древницького [59; 61], Б. Тищика, І. Новосядло [273], М. Петріва [217], О. Романіва [239], в яких перефразовуються основні віхи життя та діяльності В. Старосольського.

Детальні біографістичні дослідження в контексті соціал-демократичної діяльності В. Старосольського проведено у працях вчених-істориків О. Жернолеєва, І. Райківського, яким вони, зокрема, присвятили спільну працю «Лідери західноукраїнської соціал-демократії: політичні біографії» [70], серед них і біографістичний нарис життя та діяльності В. Старосольського. Крім того, їм належить авторство окремого дослідження про політичну діяльність В. Старосольського [69].

У виданні «Українська журналістика в іменах» міститься стаття І. Головацького «Старосольський Володимир-Степан», у якій подано його біографію та короткі дані про журналістську діяльність [40]. Окремі аспекти біографії в контексті журналістської та редакційно-видавничої діяльності В. Старосольського розкрито в дослідженні Т. Огородника [202]. Біографістичні дослідження В. Старосольського як відомого адвоката та вченого-правника розкриваються у працях І. Гловацького [35], М. Петріва [218], Г. Федущак-Паславської [287].

Також біографічні статі про В. Старосольського подано в «Енциклопедії Українознавства» [259], у сучасних українських енциклопедіях [113; 275], польських енциклопедичних виданнях «Polski słownik biograficzny» [326], «Słownik biograficzny adwokatów polskich» [324].

Попри відносно значну кількість біографістичних досліджень, присвячених життю та діяльності В. Старосольського, у сучасних українських енциклопедіях містяться фактологічні помилки в його біографічному нарисі, деякі з яких допустив сам В. Старосольський у своїй автобіографії для «УЗЕ» [198].

Найбільш фахове та ґрунтовне біографістичне дослідження про В. Старосольського належить польському історику С. Степеню [327]. Автор на основі критичного огляду історіографії громадсько-політичної, почасти

наукової діяльності В. Старосольського та багатой джерельної бази відтворив його біографію. Згадане дослідження спочатку з'явилося окремою публікацією, а згодом польською та в перекладі українською мовою у перевиданні праці В. Старосольського «Принцип більшості» [262].

Загалом біографістичний підхід у пропонованому дослідженні допоміг охопити важливі аспекти діяльності В. Старосольського, дослідити та реконструювати події його особистого життя, етапи формування світогляду та переконань, а також сприяв пізнанню характерних особливостей тогочасного українського соціуму, його проблем та зацікавлень. У дослідженні за допомогою використання біографістичного підходу критично проаналізовано факти його біографії, що дало змогу встановити певні неточності, які присутні в попередніх біографіях діяча та вченого, та відновити дійсні біографічні факти. Крім того, біографістичний підхід сприяв використанню біографічних даних В. Старосольського як орієнтирів для дослідження формування ідеї незалежності України, її поширення в тогочасному українському комунікаційному просторі, ролі соціальних інститутів у її утвердженні.

2. Історичний напрям. Цілісними дослідженнями громадсько-політичної та науково-педагогічної діяльності В. Старосольського є кандидатська дисертація Ю. Древницького та згодом видана на її основі монографія [60]. У згаданих працях розглядаються формування світогляду і витоки громадсько-політичної діяльності В. Старосольського, його багатолітня участь у політичному житті Західної України та еміграції, науково-педагогічна та адвокатська діяльність.

Важливими для історіографії досліджуваної проблеми особливостей громадсько-політичної діяльності В. Старосольського на етапі її становлення та розвитку є опубліковані праці очевидців його діяльності (студентських, партійних товаришів, відомих науковців, адвокатів, громадсько-політичних державних діячів кінця XIX – початку XX ст.). У цьому контексті значний інтерес становлять дослідження основних напрямів і результатів його громадсько-політичної, адвокатської та наукової, науково-популяризаторської

діяльності, що висвітлюють особливості формування світогляду діяча, детально характеризують його внесок у становлення та поширення ідеї незалежності України в комунікаційному просторі.

Окремі аспекти історії участі В. Старосольського в молодіжному та студентському русі на зламі XIX – XX ст. в Галичині, його діяльності в студентських організаціях «Академічна Громада», «Січ», «Молода Україна», боротьби за український університет у Львові знайшли своє відображення в дослідженнях його сучасників М. Галушинського [28; 29], В. Гнатюка [39], М. Грушевського [48], М. Кордуби [109], В. Темницького [271; 272].

У працях згаданих авторів розкриті деякі аспекти діяльності В. Старосольського як лідера та теоретика-ідеолога молодіжної організації «Молода Україна» та активного діяча студентського руху в австрійській Галичині наприкінці 1890 – початку 1900-их рр. Зокрема, у справі «сецесії» з Львівського університету 1901 р., боротьби за заснування українського університету у Львові. Проте згадані дослідження, для яких характерний публіцистичний стиль, містять фактологічні помилки, суб'єктивні погляди їх авторів, а тому недостатньо розкривають особливості громадсько-політичної діяльності В. Старосольського в зазначений період.

У сучасній історіографії участі В. Старосольського в молодіжному русі на зламі XIX та XX століть присвячені окремі дослідження С. Борчука [17], Ю. Древницького [60]. У контексті вивчення проблематики українського молодіжного руху окремі фрагменти діяльності В. Старосольського розкриваються у працях І. Гурака [50], О. Жерноклеєва [66; 67], Р. Ковалюка [105] та В. Леника [126]. Участь В. Старосольського в боротьбі за створення українського університету у Львові на початку XX ст., а також в організації «Молода Україна» відображена в дослідженнях вченого-історика В. Качмара [91; 92; 94].

Окремі фрагменти діяльності В. Старосольського в молодіжній організації «Молода Україна» (1899–1903) розкрито в дослідженні німецького

дослідника Т. Вергана, присвяченого детальному розгляду діяльності цієї організації [331].

Історії Української соціал-демократичної партії (далі – УСДП) присвячені статті її тогочасних лідерів: Миколи Ганкевича «З перед двадцяти літ: початки української соціал-демократії в Галичині» [33] та Лева Ганкевича «З минулого нашої партії: матеріали до історії У. С. Д. П.», які розкривають обставини членства в ній В. Старосольського та діяльності протягом початкового періоду її існування [30].

На особливу увагу заслуговують дослідження істориків О. Жерноклеєва [68; 71] та І. Райківського [230; 231], присвячені історії УСДП та діяльності В. Старосольського в цій партії. У працях згаданих вчених-істориків розкриваються маловідомі штрихи його громадсько-політичної діяльності як лідера західноукраїнської соціал-демократії та теоретика ідейних засад соціалізму.

Важливе місце в розкритті процесів формування та поширення ідеї незалежності України нації в поколінні В. Старосольського займають праці історика Я. Грицака «“Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини» [43], «До генези ідеї політичної самостійності України» [44]. Загальне тло історії формування модерної української нації, політичну історію, а також сучасний погляд на поширення соціал-демократичних ідей в Україні розкрито також в інших працях дослідника [45; 46].

Окремим аспектам діяльності В. Старосольського у період Першої світової війни та його участі у Легіоні УСС присвячені невеликі фрагменти в монографіях українських істориків УСС О. Думіна [64], М. Лазаровича [119], С. Ріпецького [235]. Дослідженню громадсько-політичної діяльності В. Старосольського в період Першої світової війни, а також полемічній дискусії щодо майбутнього України в цей період присвячено розвідки Т. Огородника [200; 203]. Частково досліджуване питання висвітлено в біографічному нарисі авторства Ю. Старосольського.

Важливе місце в розкритті фахової діяльності В. Старосольського у міжвоєнний період, особливо його участі в політичних судових процесах, становлять дослідження українського націоналістичного руху. Головним чином вони були написані його учасниками та видані в еміграції, а тому мають тенденційний характер, відображаючи точку зору діячів УВО та ОУН. До таких праць належать дослідження З. Книша [102–104], В. Мартинця [186], П. Мірчука [192].

Вагоме значення для розкриття поставленої мети дослідження мають праці з історії адвокатської справи в контексті українського національного руху в Галичині, практичного захисту національних і соціальних прав українців, захисті їх законних демократичних прав та свобод. Першими такими дослідженнями була праця І. Андрухів, П. Арсенича, в якій визначається «адвокатська доба» як період, у якому провідну роль у формуванні української нації відіграли адвокати, серед яких і В. Старосольський [9].

Активне дослідження правозахисної діяльності В. Старосольського розпочалася після публікацій Т. Огородника, присвячених участі діяча та адвоката в судових політичних процесах 1929–1934 рр. [204; 209]. Особливостям адвокатської діяльності українських правників, серед них і В. Старосольського, присвячено ґрунтовні дослідження вченого-правника І. Гловацького. Деякі аспекти адвокатської діяльності В. Старосольського розкрито в монографії цього дослідника «Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.)» [37]. В іншій праці І. Гловацького «Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.» проведено детальне дослідження особливостей створення захисних промов, а також на основі архівних документів наведено тексти промов, зокрема промови В. Старосольського на політичному процесі С. Федака [36]. Ще одним детальним та написаним на високому фаховому рівні, є його дослідження «Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772–1939 рр.)» [35].

Події української історії кінця XIX – першої половини XX ст., безпосереднім учасником яких був В. Старосольський, розкрито в дослідженнях українських істориків та політологів: О. Аркуші [11], В. Верстюка [22], Т. Гунчака [49], Л. Зашкільняка [78] та інших. Особливе місце серед них займають праці І. Лисяка-Рудницького, які дають змогу розкрити інтелектуальну складову діяльності В. Старосольського [180; 181].

Дослідження зарубіжних авторів, побіжно розкривають діяльність В. Старосольського, висвітлюють окремі аспекти громадсько-політичного життя Західної України першої половини XX ст. Серед них відзначаються дослідження Ф. Гольчевського [315], К. Йобст [320; 321], В. Найдус [322], Т. Снайдера [246] тощо. Адвокатська та наукова діяльність В. Старосольського знайшла відображення у праці сучасного польського дослідника А. Редзика [324].

3. Соціально-комунікаційний напрям. З початків 1990-х рр. в Україні активізувався процес дослідження становлення, розвитку і функціонування української преси XIX–XX ст., який включав детальне історико-бібліографічне дослідження пресодруків. Першою такою працею стало дослідження В. Різуна і Т. Трачук, яке присвячене історії української журналістики, основних етапів її становлення та розвитку [234]. Наступним із серії подібних досліджень є ґрунтовна праця з історії української преси М. Романюка, опублікована як вступна стаття до багатотомної історико-бібліографічної праці [240].

У контексті розкриття соціально-комунікаційних аспектів громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського відіграє важливу роль історія української періодики періоду його активності. Цій проблемі, а також особливостям функціонування, дослідження спадщини публіцистів, редакторів, видавців, присвячено праці провідних українських вчених: О. Богуславського [16], О. Дроздовської [62], С. Костя [111], Н. Кулеші [117], З. Наконечної [197], Н. Сидоренко [245], Л. Сніцарчук [248], Ю. Шаповала [303].

Західноукраїнська преса 1920–1930-х рр. стала важливим фактором формування національної ідентичності українців та виразником і ареною

політичної боротьби. Крім того, на сторінках часописів містилась детальна інформація про перебіг громадсько-політичного життя Західної України, особливо актуальна для дослідження фахової діяльності В. Старосольського інформація про хід політичних судових процесів.

У контексті цього важливим є розкриття у фахово осмисленому дослідженні Л. Сніцарчук «Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс» [248] особливостей функціонування тогочасної української преси, тенденцій її розвитку. Особливої уваги заслуговують досліджені автором проблеми правового регулювання, а також впливу діяльності цензорів для преси Галичини в умовах авторитарного режиму Другої Польської Республіки.

Важливе місце для пошуку та встановлення інформації про періодичні видання, з якими пов'язана громадсько-політична, журналістська та редакційно-видавнича діяльність В. Старосольського, є дослідження репертуару української преси НДІ пресознавства ЛННБУ ім. В. Стефаника [279–281]. Історію, функціонування, особливості часописів означеного періоду дослідження розкрито в другому та третьому томах історико-бібліографічного дослідження «Українські часописи Львова 1848–1939 рр.», у яких вміщено бібліографічні описи газет і журналів. Подані у цій праці матеріали документально розкривають технічні дані видань, їх авторів, прізвища яких містяться на сторінках певного часопису, методи залучення читачів тощо.

Для досягнення мети дослідження використано теоретико-методологічні праці українських дослідників з теорії соціальних комунікацій та журналістики: Ю. Бідзілі [14], М. Бутиріної [19], Л. Василик [21], В. Ковпак [250], Е. Огар [199], В. Різуна [232–234], Г. Почепцова [223], Л. Супрун [269], Т. Хітрової [294] та інших.

У монографії харківської дослідниці Н. Моїсєєвої «Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика» (2015) на теоретико-методологічному рівні розглядаються аспекти соціально-комунікаційної діяльності, вивчається історія розвитку соціально-комунікаційної діяльності від

найдавніших часів до сьогодні, визначаються етапи становлення як системи комунікаційних практик [194]. Монографія сприяла формуванню принципів дослідження соціально-комунікаційного процесу, визначенню особливостей соціально-комунікаційної діяльності.

4. *Інші (правові, соціологічні, політологічні) напрями.* Одним із перших досліджень наукової спадщини вченого-юриста, соціолога та політолога була спільна стаття В. Старосольського із своїм науковим керівником «Українці – професори права». У згаданій статті С. Дністрянський акцентує увагу на різносторонніх зацікавленнях наукової діяльності В. Старосольського. Особливе місце при цьому, як зазначає автор дослідження, займало націоналістичне дослідження вченого. Його «Теорія нації» (1922) стала важливою віхою у становленні української соціології. Сучасна українська вчений-соціолог Н. Черниш вважає, що «Теорія нації» В. Старосольського «і сьогодні становить окрасу класичного теоретизування в цій ділянці соціологічного знання» [301]. Саме вищезгаданому автору належать перші дослідження в незалежній Україні наукової спадщини В. Старосольського як вченого-соціолога, що загалом сприяло зростанню інтересу в українських юристів, соціологів та політологів до його концепцій нації та держави [299–300].

Наступним кроком стала поява серій досліджень І. Кресіної [112; 113], зокрема відзначимо її ґрунтовну вступну статтю «Свідомість і воля – основа нації» до першого перевидання в Україні 1998 р. праці В. Старосольського «Теорія нації» [114].

Наукова спадщина В. Старосольського як вченого-соціолога є актуальною для сучасної української соціології, про що свідчить поява низки досліджень вчених, зокрема, Т. Коломієць [108], Й. Надольського [196], І. Стряпко [266]. Крім того, нещодавно з'явилися праці щодо наукової спадщини В. Старосольського з теорії держави і права. До них належать розвідки львівських вчених-правників А. Бучина [20], В. Ковальчука [106; 107].

Політичну концепцію В. Старосольського досліджувала О. Панок [215]. В. Згурська вивчала його розуміння сутності понять «нація», «національна держава», а також їх особливості в контексті демократичних міждержавних відносин [86; 87].

Окремі аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського знайшли своє відображення в дослідженнях вчених з різних галузей науки: біографістики, історії, соціальних комунікацій, права, соціології, політології. Однак історіографічні дослідження на недостатньому рівні сприяють комплексному розкриттю соціально-комунікаційних аспектів його діяльності. Саме тому важливим джерелом інформації стали документальні матеріали архівів та бібліотек України, а також його публіцистична спадщина, вміщена в українській пресі першої половини ХХ ст.

1.2. Характеристика джерел дослідження

Архівні документи, які розкривають особливості громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, знаходяться в таких архівних установах України: основна частина архівних документів зберігається в особистому фонді В. Старосольського (Ф. 360) у Центральному державному історичному архіві України у Львові (далі – ЦДІАУЛ), окремі документи, які характеризують його життя та діяльність, – у Державному архіві Львівської області (далі – ДАЛО), Центральному державному архіві вищих органів влади України (далі – ЦДАВО), Центральному державному архіві громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО), Центральному державному історичному архіві України у Києві (далі – ЦДІАУК), відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника НАН України. До архівних документів, що характеризують діяльність В. Старосольського, належать його особисті (мемуари, щоденники, епістолярна спадщина, судові

справи та інші документи), офіційні документи органів влади, громадських, наукових, культурних організацій тощо, а також документи з особових фондів окремих українських громадсько-політичних, наукових та культурних діячів.

Основний масив джерел, які дали можливість детально розкрити поставлену мету дослідження, зберігається в ЦДІАУЛ в особовому фонді 360 «Старосольський Володимир-Степан (1878–1942), адвокат, правник, соціолог, громадський і політичний діяч, дійсний член НТШ, професор». Загаданий фонд нараховує 670 справ, в яких вміщено документи, що різнобічно характеризують напрями діяльності політика та вченого.

Встановленню детальних біографічних фактів життя В. Старосольського найбільше сприяли його особисті документи (свідоцтво про народження, паспорти, посвідчення тощо) [244], записні книжки, щоденники [310], документи про освіту та навчання в університетах Кракова, Львова, Відня, Берліна, Граца, Гейдельберга, дипломи про закінчення згаданих університетів [304].

Окрім документів біографічного характеру, в ЦДІАУЛ зберігаються рукописна наукова спадщина, матеріали громадсько-політичної та фахової діяльності. Це, зокрема, документи, що розкривають діяльність В. Старосольського у товаристві «Січові стрільці», Українській бойовій управі (далі – УБУ) та Легіоні УСС, які зберігаються в матеріалах справ 12 [285], 13 [237], 49 [82] особового фонду 360 ЦДІАУЛ. Також це документи, листування, посвідчення та інші документи В. Старосольського про складання екзаменів та проходження адвокатської практики [236]. Крім того, до них належить низка матеріалів про діяльність В. Старосольського на посаді товариша міністра закордонних справ УНР: розпорядження, посвідчення, рапорти та інші документи [238].

Найбільша група документів особового фонду В. Старосольського ЦДІАУЛ (справи 65–475) – це матеріали, які пов'язані з фаховою діяльністю, зокрема із судовими процесами приватних осіб, товариств та організацій. До

цих документів належать також судові справи С. Дністрянського [267], С. Федака [268].

Наступну групу джерел становлять документи пов'язані з науковою та публіцистичною спадщиною В. Старосольського. Це рукописи його опублікованих або неопублікованих праць із права, соціології, політології, а також публіцистичних статей, промов. Згадані документи зберігаються у ЦДІАУЛ та ЦДАВО.

Документи про діяльність В. Старосольського містяться також в інших фондах ЦДІАУЛ. Його участь у молодіжному русі та студентських організаціях розкривають документи фонду 834 («Січ», товариство українських студентів, м. Відень). У документах цього фонду зберігаються протоколи засідань Проводу, загальних зборів студентського товариства «Січ» у Відні, виступи В. Старосольського перед членами товариства. Зокрема, сюди належить звіт про віче української молоді, присвячене заснуванню українського університету у Львові [84].

Важливу інформацію щодо громадсько-політичної діяльності В. Старосольського у 1930-их роках містять документи із особового фонду громадсько-політичного діяча О. Назарука, що зберігаються у фонді 359 ЦДІАУЛ. Зокрема, це матеріали про діяльність комісії і комітету з організації Всеукраїнського національного конгресу [189] та щоденники О. Назарука [74; 75]. Згадані документи дають змогу, завдяки детальній фіксації подій автором документів, розкрити участь В. Старосольського у польсько-українському порозумінні в другій половині 1930-их рр., засіданнях Контактного комітету, дослідити його погляди як лідера УСДП на проблеми західноукраїнського соціуму означеного періоду.

Крім того, в дослідженні використано документи з інших особових фондів, що зберігаються у ЦДІАУЛ, зокрема, із фонду 371 («Шухевич Степан (1877–1945) адвокат, громадський і військовий діяч») [171], фонду 387 («Левинський Володимир (1880–1953), публіцист, політичний діяч, теоретик соціалістичного руху») [132].

Дані про діяльність В. Старосольського в період Першої світової війни знаходимо в документах справ фонду 353 ЦДІАУЛ (Легіон Українських Січових Стрільців, м. Львів). Тут знаходяться рапорти, звіти, листи, повідомлення, що розкривають діяльність Легіону та Бойової Управи УСС [131; 188]. Звіти члена УБУ І. Боберського [83; 85] характеризують особливості функціонування Легіону УСС, матеріали засідань УБУ і виступи на них В. Старосольського.

Значна кількість документів, що описують громадсько-політичну та наукову діяльність В. Старосольського періоду Першої світової війни та еміграції, зберігаються в центральних архівах Києва. Зокрема, у ЦДІАУК, у справі 20 фонду 336 міститься звіт від 27 січня 1915 р. начальника тимчасового жандармського управління Галицько-Буковинського генерал-губернаторства, у якому В. Старосольський характеризувався як небезпечний український діяч й оголошувався в розшук [216].

У ЦДАВО зберігається значний масив документів, що свідчать про участь В. Старосольського у формуванні та діяльності Легіону УСС. Це, зокрема, книга наказів команди коша Українських січових стрільців [98]. У фонді 4465 («Документи і матеріали українських емігрантських установ, організацій та різних осіб (колекція)») ЦДАВО знаходиться книга реєстрації вхідних та вихідних документів УБУ [100], протоколи її засідань [227; 228], що дають змогу деталізувати діяльність В. Старосольського, як відпоручника УБУ в Легіоні УСС.

Крім того, з архівних фондів ЦДАВО використано документи, які допомогли розкрити роль В. Старосольського в українсько-польських переговорах 1919–1920 рр. напередодні підписання Варшавського договору 1920 р. До них належать Протокол наради 28 листопада 1919 р. у Львові за участю членів Директорії УНР Ф. Швеця й А. Макаренка, міністрів А. Лівницького та М. Ковалевського, а також В. Старосольського [226], Протокол наради від 2 грудня 1919 р. [225].

У фонді 3795 ЦДАВО «Українська господарська академія в Чехословаччині, м. Подебради» зберігаються документи, що описують роль В. Старосольського в заснуванні Української господарської академії у м. Подебради (далі – УГА, м. Подебради), участь у навчальному та організаційному процесі цього навчального закладу [229]. У фонді 3859 ЦДАВО містяться документи, які характеризують його роль у діяльності Українського вільного університету (далі – УВУ) у Відні та Празі, участь у засіданнях Ради УВУ, правничої комісії та навчальному процесі [77].

Документи фонду ДАЛО суттєво доповнюють відомості про діяльність В. Старосольського, особливо в «молодоукраїнський період». Зокрема, це документи із фонду 296 («Товариство “Академічна громада” у Львові») [1; 101]. У книзі реєстрації членів товариства «Академічна громада» (справа 296) містяться детальні біографічні дані, які дають змогу розкрити окремі моменти діяльності В. Старосольського в молодіжному русі [101].

Про значення щоденників як важливого джерела інформації неодноразово вели мову науковці – літературознавці, культурологи, історики, філософи, політологи тощо. Не оминули цього цікавого за особистим сприйняттям подій, ситуацій, суспільно-політичних колізій жанру й дослідники, які працюють в царині наук із соціальних комунікацій. Як зазначав відомий вчений О. Галич, щоденники за жанром належать до мемуарної літератури і є однією з найпоширеніших жанрових форм, «публіцистичність якої не викликає сумнівів» [27, с. 391].

Особливо важливими для цієї наукової сфери є щоденники, авторами яких були суспільно-політичні й культурні діячі, відомі особистості або ж пересічні особи, які мали неабиякий дар бачити, фіксувати й відтворювати події, спостерігачами або ж безпосередніми учасниками яких вони були. Їх щоденники належать до того нарративного джерела, яке, за влучним визначенням К. Танчин, «ведеться від першої особи у вигляді щоденних записів, від вузькодокументальних, завдання яких – фіксація поточних справ, до таких, які наближаються до висловлювання літературного» [270, с. 16].

Зокрема, вивчаючи щоденники журналіста, редактора, публіциста Осипа Назарука, Л. Сніцарчук наголошувала, що в них зафіксовано значну кількість фактів, що дають можливість не тільки визначити певні біографічні аспекти, а й отримати відомості про складні політичні, економічні, культурні процеси українського життя, рівно ж як і добути знання про розвиток і функціонування української преси в Галичині міжвоєнних років [247, с. 588].

Такою ж потужною інформацією наповнені щоденники Володимира Старосольського. Ці документальні матеріали дають змогу дослідникам одержати знання про складні етапи української історії першої третини ХХ ст. Дві основні функції щоденників В. Старосольського – фіксація історичної картини доби, що важливо для формування знань з історії соціальних комунікацій загалом, та портретна характеристика автора, який, покроково нотуючи час у надто складні етапи розвитку українського народу, проявляв себе як журналіст і публіцист. Це нині дає змогу науковцям не тільки докладно визначити певні штрихи до його життєпису, вивчати особливості творчого стилю, а й розпоряджатися достовірною інформацією (від очевидця), відновлюючи перебіг особливих подій, що формували українство як націю, а також встановлювати імена осіб, які брали участь у цих процесах.

Це, зокрема, щоденники, які зберігаються у ЦДІАУЛ в особовому фонді В. Старосольського (Ф. 360). Щоденники зібрані в одну справу, не в хронологічному порядку. Першим є його щоденник періоду Першої світової війни, що хронологічно охоплює серпень 1914 – березень 1915 рр. (арк. 51–98) [310]. У ньому, як і в наступному за липень 1915 – липень 1916 рр. (арк. 99–149) [310], містяться короткі не щоденні записи щодо діяльності В. Старосольського як відпоручика (представника) Головної української ради та Бойової управи при Легіоні Українських січових стрільців, його участі у Головній українській раді, Союзі визволення України, Загальній українській раді, Пресовій квартирі УСС. Третій щоденник охоплює записи з 11 грудня 1918 р. до 6 лютого 1919 р. – з моменту його перевезення зі Львова в табір

військовополонених, який знаходився в замку в Баранові (тепер – м. Баранув-Сандомирський, Польща) (арк. 150–189) [310].

У таборі в Баранові було також написано 4 лютого 1919 р. спогади-щоденник В. Старосольського про події з кінця жовтня 1918 р., його арешт на станції Персенівка (Львів) польськими військовими 2 листопада 1918 р., перебування в польському полоні у Львові і до перевезення в Баранів 11 грудня 1918 р. [253].

Багатим на факти, події і свідчення є, наприклад, щоденник В. Старосольського, який він писав у час ув'язнення в таборі в Баранові, де польська влада утримувала полонених та інтернованих українських вояків. У своїй архітектоніці він має певну особливість. За твердженням К. Танчин, «Щоденник не має наперед визначеної конструкції, його структуру (загалом хронологічну) визначає не композиційний задум, а перебіг подій як зовнішнього, так і внутрішнього життя автора» [270, с. 16]. Власне не композиційний задум, а прагнення не розгубити важливі подробиці й деталі з першого місяця полону польськими вояками в час польсько-українського протистояння за місто Львів (листопад 1918 р.) сприяв появі фрагмента щоденника, написаного через місяць після пережитого.

Цим записам притаманні ознаки, які виокремила С. Ігнат'єва, характеризуючи специфіку дискурсивних практик щоденників загалом. Це, зокрема, «синхронність – автор фіксує події, не гаючи часу, негайно, «по свіжих слідах», дискретність – фрагментарність записів, переривчастість; датування – фіксація часу написання повідомлення; регулярність – окремі записи ведуться регулярно» [89, с. 41]. Зазвичай щоденникові записи формуються через зовсім короткий час (один-три дні). Вказаний фрагмент цього щоденника був написаний, як уже було відзначено, через місяць після перебування В. Старосольського в ув'язненні у Львові. Тому цей фрагмент аж ніяк не можемо назвати мемуарами, адже на їх написання потрібен доволі значний відрізок часу, тож умовно приймаємо цей часовий відтинок як синхронний.

Щоденник, який розпочав В. Старосольський у Баранові, жодним чином не був розрахований на читача, він слугував авторові лише як майданчик для фіксації пережитого, своєрідна «газета для себе», як нотатник для збереження важливих деталей. Стиль викладу матеріалу цього щоденника – журналістський, що свідчить про особистий досвід В. Старосольського на журналістському поприщі. У ньому органічно поєдналися інформаційні (звіт, репортаж), аналітичні (фонова стаття), публіцистичні (есе, нарис) жанрові форми. Така жанрова еkleктика свідчить про роль щоденника як первинного документа, що увиразнює мету автора – потребу нотування подій для подальшого їх відтворення в іншій формі – аналітичній чи публіцистичній.

Значну кількість зафіксованої в цьому щоденнику інформації можна сегрегувати на такі проблемно-тематичні фрагменти: а) докладний перебіг бойових дій у місті із зазначенням найбільш небезпечних локацій; б) побут в ув'язненні; в) відомості про полонених українців (імена, життєві історії, участь у воєнних діях, обставини арештів, характери, поведінка в ув'язненні, загальний настрій); г) описи польських «легіоністів», охоронців, офіцерів, їх становище (ретельність виконання обов'язків, ставлення до бранців, обмундирування); д) враження поляків про українське військо (зокрема, «про Українських Січових Стрільців говорено, що вони б'ються дуже хоробро і добре» [253, арк. 15]).

Однак варто зазначити, що поміж чіткою фіксацією подій автор все ж віднаходив можливість занотовувати свої переживання, емоції, рефлексії. Це стосувалося передовсім «журби за сім'ю», що проживала в епіцентрі військових дій у місті, а також роздумів, спричинених певними повідомленнями із «зовнішнього світу». Наведемо до прикладу такий запис автора, спричинений повідомленням про допомогу наддніпрянців галицьким українцям: «Дійсністю було, що dokonувало ся і печатано кров'ю з'єднання усієї України. Лилася кров Січових Стрільців в Києві, а тепер Львова боронить Козацтво з над Дніпра» [253, арк. 45].

Наступними в хронологічному порядку є щоденники, які зберігаються в Центральному архіві громадських об'єднань у м. Київ у Фонді колекція документів «Український музей в Празі» [309]. Перший запис у щоденнику датується 1 груднем 1919 р., коли В. Старосольський прибув до Варшави для участі в українсько-польських переговорах як товариш (заступник) міністра закордонних справ УНР. У ньому вміщено щоденні записи, в яких розкриваються діяльність В. Старосольського у дипломатичній місії УНР у Польщі, його урядова та партійна діяльність у період підготовки Варшавського договору 1920 р. Напередодні підписання Договору Пілсудський – Петлюра В. Старосольський подає у відставку та переїжджає до Відня. Розпочався еміграційний період його діяльності у Відні, а з 1921 р. – у Празі як професора права Українського вільного університету, Української господарської академії, який відображений у щоденникових записах. Щоденник закінчується лютим 1922 р.

Останній щоденник охоплює проміжок часу від грудня 1922 р. до 1927 рр. – еміграційний період діяльності В. Старосольського (арк. 1–50) та зберігається в його особовому фонді в ЦДІАЛ [310].

Особиста публіцистична комунікація В. Старосольського була спрямована не тільки на транслювання інформації, а й мала, на наш погляд, ще одне важливе завдання. Рефлексійні вкраплення автора повинні були в подальшому слугувати йому особливим подразником пам'яті, що давав би змогу викласти пережите в новій жанровій формі. Проте цю думку про призначення щоденників В. Старосольського можна підтвердити лише тоді, коли відбудеться їх докладне дослідницьке прочитання.

У справі 2239 Ф. 309 (НТШ) ЦДІАУЛ зберігається автобіографія В. Старосольського, яка охоплює період життя від народження до середини 1920-х років [198]. Вона була написана ним самим у доволі об'ємному вигляді, як для енциклопедичної статті. Сам автор пояснював це тим, що, можливо, в майбутньому нащадкам буде цікава його рефлексія про власне життя та діяльність. Причиною написання автобіографії було звернення Наукового

товариства ім. Т. Шевченка до В. Старосольського з проханням підготувати статтю до «Української Загальної Енциклопедії». На час написання автобіографії В. Старосольський перебував в еміграції у Празі, а тому не володів особистими документами. Це стало причиною фактологічних помилок, які увійшли до більшості його біографістичних нарисів. Проте автобіографія є важливим джерелом для розкриття та формування його поглядів, становлення світогляду.

Мікроісторичний підхід дав змогу розкрити окремі аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, дослідити особливості формування його національної ідентичності, політичних поглядів, проаналізувати та аргументувати мотиви його вчинків. Використання мікроісторичного підходу сприяло визначенню непримітних фактів, які залишалися поза увагою дослідників діяльності В. Старосольського. Їх виявлення та інтерпретація, включення в контекст, сприяло розкриттю невідомих соціально-комунікаційних аспектів громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського.

Мікроісторичний внесок у деталізацію окремих аспектів соціально-комунікаційної діяльності вносить епістолярна спадщина В. Старосольського, яка зберігається в його особовому фонді (Ф. 360) ЦДІАУЛ, представлена листуванням з українськими та польськими діячами, зокрема Д. Антоновичем [130], Л. Ганкевичем [133–136], М. Грушевським [137], С. Дністрянським [139, 140], Іваном Кедрином [142], Д. Левицьким [144], К.Пайгертом [147; 148], К. Світалевським [178], В. Темницьким [168–170], А. Шептицьким [175] та іншими, громадськими, політичними та науковими установами. Крім того, важливе місце в дослідженні певних аспектів діяльності займає листування В. Старосольського з рідними, зокрема старшим сином – Юрієм Старосольським [161–166].

Епістолярна спадщина В. Старосольського зберігається у фондах ЦДІАУК – його листи до М. Грушевського [150; 151] та ЦДІАУЛ, зокрема, листи В. Старосольського до Є. Косевича (Ф. 868), а також до

А. Крушельницького (Ф. 361) тощо. Серед них досліджено та введено в науковий обіг сім листів (1904–1907 рр.) В. Старосольського до свого товариша Є. Косевича, в яких розкриваються особливості його діяльності в постмолодоукраїнський період [153–159]. Також в особовому фонді Є. Косевича зберігаються листи до нього Д. Антоновича [128; 129].

У спогадах громадсько-політичних діячів, учених та інших сучасників В. Старосольського, вміщених у вже згаданому «Збірнику НТШ», М. Антонович-Рудницької [10], Т. Гаєцького [26], Івана Кедрина [96], В. Левицького [120], Р. Купчинського [118], М. Марунчака [187], О. Хом'яка [295] В. Старосольського охарактеризовано як адвоката, члена УСДП, активного діяча молодіжного руху в Галичині, Січових Стрільців, професора права, а також як людину демократичних та гуманістичних поглядів, інтелектуального та морального авторитета. Дослідження згаданих документів дало змогу відтворити персональний образ громадсько-політичного діяча, зрозуміти процеси формування світогляду та вчинки.

Особливе місце для розкриття соціально-комунікаційних аспектів діяльності В. Старосольського займають мемуари його сучасників (С. Барана [13], Л. Ганкевича [32], О. Доценка [58], Івана Кедрина [97], І. Мазепи [185], Олени Степанівни [263], К. Трильовського [274], Л. Цегельського [296; 297], Д. Шумука [305], С. Шухевича [306; 307] та інших).

Серед них варто виділити мемуари колеги по адвокатській діяльності В. Старосольського адвоката С. Шухевича «Моє життя» [307], які є вагомим доповненням до розкриття фахової діяльності, особливостей судових політичних процесів, певних фактів, котрі не могли бути відтворені в інших документах. Цікаву інформацію про формування світоглядних позицій В. Старосольського містять спогади Л. Цегельського [297], з яких почерпнуто відомості про товариство «Молода Україна» на початку ХХ ст.

Суттєвим доповненням до джерельної бази дослідження є кореспонденційні книги українського студентського товариства Львівського університету «Академічна Громада», що зберігаються у відділі рукописів

ЛННБУ ім. В. Стефаника [2–8] та ДАЛО [1]. Згадані книги були тодішнім виявом сучасних соціальних мереж, в яких студентська молодь фіксувала особливості своїх політичних, громадських, наукових та культурних уподобань. На сторінках кореспонденційних книг міститься чимало особистої інформації, без якої неможливо було б за допомогою мікроісторичного підходу відтворити життя та діяльність В. Старосольського.

Так, зі сторінок кореспонденційних книг «Академічної Громади» дізнаємося про запрошення на зустрічі В. Старосольському, особисто виписані професорами Львівського університету, його науковими та політичними наставниками С. Дністрянським та М. Грушевським. Оскільки розвиток «Академічної Громади» був взаємопов'язаний із діяльністю організації «Молода Україна», на сторінках згаданих книг міститься велика кількість записів про оголошення зборів цієї організації, проблеми, з якими вона зіштовхнулася, функціонування однойменного часопису організації тощо.

Значною частиною джерельної бази, необхідної для об'єктивного розкриття теми дослідження стали газети й журнали, що зберігаються у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника та Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка. Основний масив склали львівські пресодруки кінця XIX – першої половини XX ст. Проаналізовано всі номери соціал-демократичних часописів «Воля», «Земля і воля», «Вперед», «Мета», «Професійний Вістник», а також журналів «Молода Україна» (1900–1903 рр.), «Іскра» (1903–1904 рр.).

Варто підкреслити, що найбільша кількість публікацій авторства В. Старосольського припала на час його діяльності в молодіжній організації «Молода Україна». Вони були опубліковані в однойменному часописі. Нами було встановлено його авторство 17 публікацій у цьому часописі, серед яких: 4 – від редакції, 2 – рецензії, 2 – некрологи, 1 – промова, 8 – публіцистичних статей.

Також у дослідженні використовувалися інші львівські пресові видання першої половини XX ст.: «Громадський Голос», «Громадська Думка», «Нова

Рада», «Новий Час», «Свобода», «Шляхи» тощо, віденські часописи «Вістник “СВУ”», «Український Прапор», «Ukrainische Nachrichten», «Ukrainische Rundschau». Крім того, для виконання завдань дослідження вивчено зміст польських і австрійських часописів. Серед них, наприклад, «Chwila», «Dziennik Ludowy», «Gazeta Narodowa», «Gazeta Polska», «Naprzód», «Słowo Polskie», «Wiek Nowy», «Arbeiter-Zeitung» та інші.

Важливу джерельну базу для з'ясування соціально-комунікаційних аспектів громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського становлять публікації та повідомлення про неї в щоденній львівській газеті «Діло». Проаналізовано понад 4000 номерів цієї газети за періоди 1899–1914 рр. та 1922–1939 рр., що дало можливість окреслити і визначити форми його публіцистичної спадщини – писемну (аналітичні, дискусійні статті, рецензії) та усну (промови, виступи на різних громадських заходах, «реферати» – публічні лекції).

Для проведення контент-аналізу публікацій газети «Діло» репрезентативна вибірка становила: 1927 р. – 293 числа, 1930 р. – 290 чисел, 1931 р. – 293 числа, 1932 р. – 291 число, 1937 р. – 289 чисел. Разом було проаналізовано 1456 чисел газети «Діло». Обрання згаданих років цього видання зумовлено низкою факторів. У другій половині 1927 р. В. Старосольський остаточно повернувся з еміграції (Чехословаччини) до Львова. Це був перший рік його постійної участі в судових політичних процесах у міжвоєнній Польщі. 1930 р. відбулося загострення українсько-польських відносин, спричинених діяльністю ОУН та її насильницькими акціями проти польських землевласників на території українських воєводств, що у відповідь спричинило проведення польською владою репресій проти українців, що увійшло в історію під назвою «пацифікація». 1931–1932 рр. були піковими роками політичних судових процесів у Другій Польській Республіці, коли польська влада через суди примушувала до послуху українське населення. 1937-й був роком після двох гучних політичних процесів проти провідних діячів ОУН (1935 р. – Варшавський та 1936 р. – Львівський процеси).

При проведенні контент-аналізу використовувався модус (позитивний, негативний, нейтральний) при оцінці контексту, наприклад, з точки зору позитивної або негативної тональності публікацій, що дало змогу розширити аналітичне поле дослідження за допомогою підрахунку співвідношення позитивних і негативних повідомлень про діяльність В. Старосольського.

Дослідження публікацій «Діла» засвідчили непересічну роль В. Старосольського як ефективного комунікатора та акцентували увагу на суспільному резонансі його адвокатських промов (як правозахисника на судових процесах) і публічних виступів (як лідера УСДП та вченого). Також це сприяло виявленню на шпальтах «Діла» й осмисленню його творчих напрацювань у контексті персоналістики української журналістики та її історії. Це підтверджує, що публіковані на сторінках часопису «Діло» матеріали є цінним джерелом дослідження всіх напрямів діяльності В. Старосольського, зокрема, публіцистичного.

На основі документів, що відображають соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського сформовано джерельну базу дослідження. У контексті особливостей теми дослідження важливе місце займають публікації українських, польських та єврейських часописів першої половини ХХ ст. та публіцистична спадщина В. Старосольського, а також спогади громадсько-політичних діячів досліджуваного періоду.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз історіографії досліджень громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, попри багатосторонні теоретичні напрацювання як сучасників діяча та вченого, так і сучасних українських і зарубіжних учених дає підстави стверджувати, що соціально-комунікаційні

аспекти громадсько-політичної та фахової його діяльності загалом не привертали уваги дослідників цієї галузі науки, а тому дотепер вони не стали предметом фахового, комплексного вивчення.

Перші штрихи до всебічного визначення та висвітлення основних фактів його громадсько-політичної та фахової діяльності здійснено біографістами. Згодом, після зростання інтересу до наукової спадщини вченого-правника та соціолога, зросли зацікавленість та визнання в середовищі авторитетних науковців відповідних галузей науки, а також політології. Найбільше досліджень, присвячених його участі в українському соціал-демократичному русі першої половини ХХ ст., здійснено вченими-істориками.

Зростання зацікавленості постаттю В. Старосольського в останні десятиліття спостерігалось не тільки в Україні, а й у Польщі. Попри проведені дослідження багатоаспектної громадсько-політичної та фахової діяльності, його життєпис та наукова біографія залишаються відомими вузькому колу фахівців. Вагома роль В. Старосольського у формуванні нарративу «української національної ідеї», публіцистична спадщина, правозахисна діяльність на політичних процесах у Другій Польській Республіці також не знайшли належного місця в науковій літературі.

Огляд історіографії проблеми засвідчив, що дотепер відсутні наукові дослідження, які б давали комплексне уявлення про наукову біографію вченого, основні напрями діяльності та інші питання, що мають принципове значення для розуміння процесу формування й розвитку його наукового світогляду. Доволі різнобічна, несистематизована інформація, що її містять публікації, присвячені розгляду різних аспектів українського національно-визвольного руху в Галичині на зламі ХІХ і ХХ ст., стосується окремих площин громадсько-політичної діяльності Володимира Старосольського або дотичних питань характеристики суспільно-політичних і культурних реалій, в яких жив і творив дослідник та які вирішально вплинули на становлення його політичних і правових поглядів. Використання соціокомунікаційного підходу сприяло виокремленню маловідомих фактів його біографії, розгляду відомих

подій життєпису під новим кутом, а також розкриттю його ролі у формуванні модерної української нації крізь призму соціально-комунікаційної діяльності.

Дисертаційна робота ґрунтується на значній джерельній базі, що сприяло більш ефективному визначенню соціально-комунікаційних аспектів громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського, розкриттю їх особливостей та встановленню нових фактів із його життєпису. Вагому частку джерельної бази дослідження становлять неопубліковані джерела, багато з яких уперше включено в науковий обіг.

Для написання наукової роботи використано епістолярну спадщину, щоденники В. Старосольського, які зберігаються у ЦДІАУЛ в особовому фонді В. Старосольського та охоплюють період Першої світової війни та період еміграції 1923–1927 рр., а також у ЦДАГО у фонді «Український музей у Празі» зберігається його щоденник, що фіксує події від грудня 1919 р. до лютого 1922 р. Згадані документи малодосліджені або взагалі не введені до наукового обігу. Тому в дисертації частково ліквідовано цю прогалину у вивченні спадщини В. Старосольського.

Особливо цінним джерелом є публікації «Діла» про участь В. Старосольського як адвоката в політичних процесах проти українців у міжвоєнній Польщі, що принесло йому не тільки визнання й славу відомого правозахисника, а й дало можливість здобути високий моральний авторитет серед західноукраїнської громадськості. Наведені у пресодруці тексти промов та позитивні характеристики його високопрофесійної адвокатської та фахової діяльності як вченого-правника сприяли утвердженню в 1930-х рр. позитивного іміджу В. Старосольського в комунікаційному просторі Західної України та Польщі.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В. СТАРОСОЛЬСЬКОГО

2.1. Становлення соціально-комунікативної активності

Події в Наддністрянській Україні кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. стали важливою віхою в процесі формування модерної української нації. Саме в цей час відбулося остаточне утвердження в українському соціально-комунікаційному просторі Галичини (а згодом – і Наддніпрянської України) ідеї державної самостійності України, носіями якої була ще не велика, але її найактивніша в соціально-комунікативній діяльності частина української громадськості. Тоді ж «український проєкт» здобув переконливу перемогу над «русинським» у Галичині та Буковині. Відбулася зміна поколінь на політичному ландшафті Галичини: «молодих радикалів» заступили «молоді українці».

Поряд із М. Грушевським та І. Франком, на нашу думку, чільним та безпосереднім учасником цих трансформацій у середовищі українців Австро-Угорщини був Володимир Старосольський – один із лідерів та ідеологів «молодоукраїнського» покоління. Важливим соціально-комунікативним аспектом громадсько-політичної діяльності В. Старосольського стало творення ним нового нарративу українського громадсько-політичного життя в Австро-Угорській імперії – утвердження ідеї незалежності України, – який він декларував та обстоював у свої публіцистичній, журналістській та редакційно-видавничій діяльності. Заперечуючи та відкидаючи старі патерни українського галицького комунікаційного простору, разом з іншими «молодоукраїнцями» він вносив нові ідеї, що формували дух часу.

Володимир Старосольський народився 8 січня 1878 р. у сім'ї Якіма Старосольського (1822–1884) та Юлії, уродженої Рапф (1845–1919), у тодішньому повітовому місті австро-угорської провінції Галичини Ярославі (тепер – Польща) [244, арк. 10, 11]. Відповідно до існуючої на той час традиції змішаних міжконфесійних шлюбів, В. Старосольського охрестили у греко-католицькій церкві м. Ярослава 7 лютого 1878 р., оскільки батько його був греко-католицького віровизнання, щоправда за польською (римо-католицькою) традицією він отримав подвійне (binominis) ім'я – Володимир-Степан [244, арк. 11].

Батько В. Старосольського – Яким*, здобувши університетську правничу освіту, здійснив доволі успішну службову кар'єру від помічника (ад'юнкта) Тернопільського окружного суду, а згодом Добромильської повітової управи [316, S. 105] до голови повітового суду в Ярославі [314, с. 112], а також був членом Ярославської повітової ради та її виділу [330, с. 242]. Мати В. Старосольського – Юлія – походила з полонізованої австрійської сім'ї лікаря із Сянока Георга Рапфа [317, с. 34] та вчительки Сяноцької двокласної школи для дівчат Йозефи Легзер [317, с. 293]. Оженився Я. Старосольський з Ю. Рапф 1874 р. у поважному віці (52 р.). У них народилося четверо дітей: Володимир був другою дитиною, старша сестра Станіслава-Софія-Марія та наймолодший брат Артур-Ярослав померли не маючи одного року, залишилася молодша на рік сестра Ядвіга-Марія (1879–1930-ті) [244, арк. 11].

Місто Ярослав у тодішньому геопросторовому статусі знаходилося на пограниччі між українською та польською частинами австрійської провінції Галичини, а також близько кордону між Австро-Угорською та Російською імперіями. Такий часово-просторовий континуум, у якому перепліталися австрійський, польський, єврейський та український соціально-комунікаційні простори, а також почасти – російський, зумовлював специфіку соціально-комунікаційного мікропростору в якому формувався В. Старосольський.

* У біографіях В. Старосольського, очевидно на основі твердження його сина Юрія [261, с. 11, 14], помилково стверджується, що Я. Старосольський був бургомістром Ярослава, як і Г. Рапф бургомістром Сянока. Насправді вони не були бургомістрами.

Проте в останній чверті XIX ст. у Ярославі (населення якого склали майже в рівних третинах українці, поляки та євреї) і Ярославському повіті (українці становили більше 50 %) значно посилювались процеси полонізації. Так, в 1893 р. газета «Діло» зазначала: «В Ярославщині від якогось часу дуже помітний агресивний напір – виперти, винищити все, що тільки руське. Місії тої піднялися в першу чергу ксьондзи польські... Коли трапиться учитель русин, то гірка його доля» (Діло. 1893. Ч. 262). Тому в сполонізованому міському середовищі Ярослава домінував польський соціально-комунікаційний простір. Навіть у сім'ї його найкращого друга С. Людкевича, батьки якого були дітьми греко-католицьких священників, розмовляли виключно польською мовою [184, с. 50].

В. Старосольський у ранньому дитинстві втратив батька, тому підкреслював, що великий вплив на формування його особистості мала мати. У польську атмосферу його оточення вона вносила «подув німецького ідеалізму». Її улюбленими поетами були романтики: німецький – Ф. Шіллер (віршів якого мати навчала) та польський – А. Міцкевич [198, арк. 55]. Мовою дитинства та сім'ї В. Старосольського була польська, з матір'ю та сестрою вже в дорослому житті нею листувався. Та все ж будучи полонізованою австрійкою Юлія Старосольська пригадувала йому, що він – українець (русин) [261, с. 23–24]. До виховання В. Старосольського спричинилась також його улюблена тітка – хресна мати Йосипа Томащук – дружина першого ректора Чернівецького університету, професора права, депутата австрійського парламенту К. Томащука [244, арк. 10].

В. Стефанік характеризував В. Старосольського, тодішнього студента Ягеллонського університету, так: «хлопчина панський з виховання» [264, с. 10]. Сучасники Старосольського відзначали його природну доброту та лагідний характер. 1938 р., коли святкували 60-літній ювілей В. Старосольського, журнал «Життя і Знання» писав: «здається, цим (вихованням матері) треба пояснити тонкість почувань і м'яку вдачу, таку прикметну для В. Старосольського» [51, с. 35].

Оточення сім'ї В. Старосольського складалося зі знайомих його покійного батька, який був учасником таємного польського незалежницького руху [324, s. 475], та котрі, як він пише в автобіографії, створювали атмосферу «лагідної меланхолії», навіяної польським романтизмом 1830-их років, спогадами революції 1848 р. та польського повстання 1863 р. [198, арк. 54].

Матеріальні умови дитинства та юності В. Старосольського, як він зазначає в автобіографії, були «не розкішні, але й не погані» [198, арк. 55]. Його сім'я володіла в Ярославі багатоповерховим будинком із великим садом та мала пенсію батька. Згодом, продавши цей будинок, він придбав власне помешкання у Львові та відкрив там адвокатське бюро.

Такі чинники формування світогляду В. Старосольського відкривали перед ним різні шляхи обрання національної ідентичності: польської як домінуючої, що значно полегшило б йому здобуття успішної кар'єри (прикладом цього може слугувати його близький родич Казимир Світальський – відомий польський громадсько-політичний діяч, майбутній прем'єр-міністр Другої Польської Республіки), чи навіть австрійської – як чоловік його тітки, вищезгаданий К. Тимощук.

В анкеті «Студентського Вістника», яка опублікована під назвою «“Батьки” і “Діти”» В. Старосольський зазначав: «Без сумніву, не школа та теоретичні дискусії в студентських організаціях рішають в останній інстанції про ролі людини в громадянстві. Її клясова приналежність, осередок, з якого вона вийшла та в якому вона знайдеться, її вдача і спосібності та умови, серед яких прийдеться їй жити, накинуть чи підскажуть їй шляхи, її “політичну” та, взагалі, життєву програму» (Молода Нація. 2002. № 3. С. 5–7).

Польською за мовою навчання та «духом» [198, арк. 55–56] була Ярославська гімназія, в якій В. Старосольський навчався у 1889–1896 рр. [304, арк. 17]. У гімназії учні спілкувались між собою польською мовою. Як згадував В. Старосольський, коли під час навчання, можливо, у п'ятому класі до його класу перевівся новий учень, який на перерві заговорив по-українськи, то це викликало у нього «не то здивування не то обурення, мовляв це видно

якийсь москаль» [198, арк. 55]. Польською розмовляв В. Старосольський із найближчим своїм другом Станіславом Людкевичем, згодом відомим українським композитором. Вже будучи студентом у Кракові, В. Старосольський, як згадував В. Стефаник, «по-українськи не міг сказати речення» [264, с. 10–11].

Під час навчання В. Старосольського у старших класах Ярославської гімназії польсько-українські відносини значно загострились. Нові вчителі були налаштовані більш пропольськи, в той же час зростало усвідомлення учнями-українцями їх відмінностей від поляків не тільки тим, що вони греко-католики та «змушені» раз на тиждень навчатись руської мови. Переломний момент в усвідомленні В. Старосольським себе українцем став 6 клас гімназії (1893–1894 рр.), коли до його класу перевелись декілька учнів із українських гімназій Галичини, що своїм прикладом «освідомили» його [198, арк. 56].

Роки навчання в 7–8 класі (1895–1896) В. Старосольський провів у гуртку товаришів-українців, які проходили, ще «останню фазу боротьби русофілів з народовцями» [198, арк. 56]. Очевидно, що членами цього гуртка були, окрім вже згаданого С. Людкевича, його гімназійні товариші А. Рак* (1876–1958) та М. Станько**.

Важливим моментом у формуванні світогляду В. Старосольського під час навчання в гімназії був «агресивний і дуже брутальний характер» нових вчителів щодо українців, що, як покаже подальше його життя, не могло не викликати в нього протесту проти несправедливості та упередженості. У своїй автобіографії В. Старосольський згадував, що на лекціях історії «випади учителів проти українців стали звичайним явищем» [198, арк. 56].

На формування світогляду В. Старосольського під час навчання в старших класах гімназії важливий вплив здійснили вчитель української

* Рак Антін, суддя в Стрию, Львові, апеляційного суду в Львові, український громадський діяч першої половини ХХ ст. в Західній Україні, очільник Товариства прихильників мистецтва у Львові (1930–1939), співпрацівник часопису «Життя і Право».

** Станько Михайло навчався у Львівському університеті на правничому факультеті, адвокат у Ярославі.

(руської) мови Андрій Шахнович та молодий греко-католицький священник ярославської парохії, катехит гімназії о. Павло Тимкевич. Якщо перший був «провідником на полі українства» [198, арк. 56], та, як писав В. Старосольський у некролозі А. Шахновича, вернув його Україні (Молода Україна. 1900. Ч. 2. С. 46), то другий впливав на формування його моральних засад та політичних поглядів – радикальних. Священник П. Тимкевич був прихильником Русько-української радикальної партії (далі – РУРП), належав до групи «сящеників-радикалів» [95, с. 24].

У старших класах гімназії у В. Старосольського та його гімназійних товаришів уже не викликали такого зацікавлення ідеї М. Драгоманова, як у попередніх поколінь. Загалом ідеї останнього були популярними в комунікаційному просторі Галичини ще в 1870–1880-их рр., а головним їх ретранслятором був І. Франко. Для покоління В. Старосольського вони вже не відігравали ключової ролі у формуванні національної ідентичності та політичних поглядів.

Як загадує В. Старосольський, надіслані І. Франком книги (очевидно, через о. П. Тимкевича) викликали серед членів цього гуртка зацікавлення радикалізмом [198, арк. 58], що спричинило гострі суперечки та дискусії. Можемо припустити, що серед них була і праця Ю. Бачинського «Україна irredenta», в чому проявилась роль книги як «...найвпливовішого засобу соціальної комунікації, важливого чинника інтелектуального, духовного й культурного розвою суспільства» [199, с. 160]. Згадана книга стала головним комунікатором поширення ідей незалежності України та марксизму в середовищі української молоді Галичини наприкінці ХІХ ст., про що свідчать інші учасники молодіжного руху з різних кутків краю, зокрема С. Баран: «...“Кобзар» Шевченка” ... і “Україна irredenta” Бачинського, як теж деякі твори Івана Франка, зробили нас, старших гімназистів і студентів, українськими державниками і соборниками» [13, с. 16]. Крім того, В. Старосольський називав працю Ю. Бачинського «Україна irredenta» «настільною книгою» свого покоління (Вперед. 1919. 25 груд.).

Домінування концептів «соціалізм», «марксизм» не було чимось унікальним в тогочасному українському молодіжному комунікаційному середовищі Галичини. Вони займали також ключові позиції в польському комунікаційному просторі Галичини, а також серед інших народів Австро-Угорської імперії (австрійців, чехів, хорватів тощо). Топові позиції здобули згадані концепти і в середовищі українських однолітків В. Старосольського в Російській імперії.

Завдяки о. П. Тимкевичу, який залучав В. Старосольського та його друзів до організації Шевченкових свят у селах Ярославщини, він отримав перший досвід соціально-комунікаційної діяльності. Крім того, В. Старосольський також брав в участь в агітаційній кампанії РУРП у Ярославському повіті у виборах до віденського парламенту 1897 р.

На нашу думку, вибір В. Старосольським української ідентичності відбувся під впливом комунікації зі своїми вчителями-українцями та гімназійними друзями ще під час навчання у старших класах Ярославської гімназії, а не в студентські роки, як це увійшло в біографічні дослідження з подачі Ю. Старосольського та було підтримано іншими авторами. Про це, зокрема, свідчать спогади В. Стефаніка, який писав: «...Знав, що він українець, та по-українськи не міг сказати речення. ...чи кров прадідівська, чи теорія, – він же дуже любить теорії, – завели його в українську націю і вчинили з нього найкращого між нами чоловіка» [264, с. 10–11]. Тобто на момент вступу до Ягеллонського університету В. Старосольський усвідомлював себе українцем.

У системі слотів дихотомічного фрейму «свій – чужий» В. Старосольський був для своїх ровесників-українців, як і загалом українського соціально-комунікаційного простору Галичини, на нашу думку, «інакшим». Його «інакшість» виявлялась у соціальному походженні, вихованні, ідеалістичному світогляді, дотриманні моральних принципів, послідовності політичної позиції. Більшість студентів-українців із його покоління були за своїм походженням дітьми греко-католицьких священників, селян та вчителів, в

основному вихідцями із села, до того ж обтяженими матеріальними проблемами.

Матуру в гімназії В. Старосольський склав у травні 1896 р., після чого вступив до Ягеллонського університету в Кракові на правничий факультет [304, арк. 16]. Невідомо, чому він обрав саме цей університет. Щодо вибору факультету, то зрозуміло, що В. Старосольський керувався багатьма факторами: він не тільки здобував фах свого батька, обирав його відповідно до своїх здібностей, а й отримував можливість завдяки своїй майбутній професії адвоката зреалізувати в тогочасному суспільстві власні мрії та амбіції. До того ж треба згадати, що від кінця XIX ст. молоді українці в Галичині масово вибирали професію адвоката, як раніше вчителя, а ще раніше – священника.

У Кракові В. Старосольський навчався на першому курсі, який закінчив влітку 1897 р. З осені 1897 р. він вже навчався на другому курсі правничого факультету Львівського університету, який закінчив влітку 1898 р. [304, арк. 22]. Третій курс закінчив у Віденському університеті, навчаючись там у 1898–1899 рр. [304, арк. 23]. Завершив здобуття правничої освіти знову у Львівському університеті, навчаючись там на четвертому курсі у 1899–1900 рр. [304, арк. 51].

29 липня 1900 р. В. Старосольський склав державний екзамен із судочинства з оцінкою «добре» та з відзначенням з цивільного, карного права і карного процесу, а 2 квітня 1901 р. – політичний екзамен також з оцінкою «добре» [304, арк. 54]. На підставі цих іспитів у липні 1903 р. отримав ступінь доктора права у Львівському університеті [304, арк. 54].

Очевидно, з кінця грудня 1898 р. В. Старосольський став членом РУРП, коли як представник «Січі» разом із Р. Сембратовичем брав участь у створенні організації віденських радикалів [212, с. 23–24]. У січні 1899 р. разом із іншими віденськими радикалами він підписав відозву, в якій підтримувалась єдність РУРП та засуджувалась діяльність С. Вітика та ППС із відокремлення від партії та створення УСДП [79, с. 22–23].

У березні 1899 р. В. Старосольський разом з іншими українськими студентами Відня підписав лист-підтримку львівській «Академічній громаді», представника якого не було допущено до виступу у Львові на святкуванні роковин Т. Шевченка. Також у ньому засуджувалася публікація в газеті «Діло», в якій «...названо цинічно нашу чисту і велику національну ідею утопійною мрією...» і далі ідеалом молоді «...є і буде: “Україна Irredenta”...» [242, с. 57].

Важливою віхою на початковому етапі становлення соціально-комунікативної активності В. Старосольського стала його участь у проведенні І віча українського студентства Австро-Угорщини, яке відбулося 13 липня 1899 р. у Львові. Одним з ініціаторів проведення цього з'їзду був саме В. Старосольський – на той час голова віденської «Січі», який представляв на ньому віденське українське студентство [84]. Тут відбувся перший публічний політичний виступ В. Старосольського, а його промова, опублікована в серпні того ж року у виданні [282, с. 144], присвяченому цій події [283], була його першою друкованою публіцистичною працею.

У цій публічній промові В. Старосольський розширив рамки домагань українського студентства, окрім головної мети скликання віча – справи заснування українського університету у Львові, вперше у публічному просторі Галичини проголосив заклик до боротьби за незалежність України: «...рідний університет вважаємо конечним кроком на дорозі, по якій ідучи ми мусимо дійти до ясного непорочно-чистого нашого ідеалу, за котрий кождий з нас готов душу й тіло віддати, а тим ідеалом є: “Україна irredenta”» [283, с. 25]. Варто підкреслити, що в українській історіографії міцно вкоренилося помилкове твердження про першість публічного оголошення вимоги незалежності України на цьому вічі Л. Цегельським, очевидно, спираючись на працю С. Барана [13].

Проголошений В. Старосольським клич боротьби за незалежну Україну викликав бурхливу підтримку вічевиків. З того моменту ідея незалежності України наповнила соціально-комунікаційний простір Галичини новим змістом, поставила нові виклики перед українським студентством, що вимагало

реальних кроків щодо шляхів її реалізації. Тому першим таким кроком стало заснування напівлегальної молодіжної організації «Молода Україна», ідею створення якої було висунуто В. Старосольським [297, с. 70] у той же день, 13 липня 1899 р. [272, с. 436], відразу після проведення віча. На вузьких зборах провідників студентських організацій («Академічна громада», «Січ» та ін.) було прийнято проєкт заснування «Молодої України» з організаційним комітетом у Львові. Серед засновників цієї напівлегальної молодіжної української організації були М. Галущинський, О. Грабовський, С. Горук, Є. Косевич, А. Крушельницький, Л. Цегельський, а також В. Старосольський.

Бренд «Молода N-нація» був на той час відомим і популярним в тогочасному соціально-комунікаційному просторі Європи. У багатьох європейських країнах у ХІХ ст. виникали молодіжні організації, в назві яких фігурував прикметник «молода»: «Молода Німеччина», «Молода Чехія», «Молода Туреччина» тощо. Більшість із них мали політичний характер, решта – літературний (хоча і могли поєднуватись). Тобто самою назвою молодь протиставлялась старшому поколінню, її не влаштовувала існуюча система, вона прагнула змін, у багатьох випадках радикальних, революційних. До того ж явище іредентизму, поширене в ХІХ ст. серед поневолених народів і яке було особливо популярне серед молоді, вимагало утворення незалежної держави.

В Україні І. Франко означував назвою «Молода Україна» покоління радикалів 80-х років ХІХ ст., тобто попередників молоді 1890-х років. Крім того, наприкінці ХІХ ст. у Києві існувала підпільна студентська організація під однойменною назвою.

В автобіографії В. Старосольський згадував про студентські роки та діяльність у «Молодій Україні»: «Ті роки належать до дуже гарних для мене споминів. Покоління молоді, до якого належати випало на мою долю, реалізувало до певної міри те, що зробило попередні. ...Так відкинули ми стару, компромісову назву Русь-Україна, і стали послідовно уживати назви Україна. Ми визнали державну самостійність та незалежність, необхідним для кожної, отже також української нації домаганням» [198, арк. 58].

1899 р. В. Старосольський разом із своїм товаришем, студентом філософії Львівського університету А. Крушельницьким, розпочали видавати у Львові твори тогочасних молодих письменників у серії під назвою «Живі струни». До одного з видань, а саме «Пролетарі» А. Крушельницького, В. Старосольський написав післяслово [116]. Також В. Старосольський був автором передмови до п'ятого видання із серії «Живі струни» польського письменника В. Оркана [213]. Художні твори зі згаданої серії викликали резонанс в середовищі української молоді та інтелігенції своїм модерністським на той час змістом, на них звернули увагу та рецензували І. Франко, С. Єфремов та ін.

На зламі XIX і XX століть ідея державної самостійності України була остаточно сформована і висунена у програмах основних українських суспільно-політичних сил Наддністрянщини. Серед них був молодіжний рух у Галичині, об'єднаний навколо організації «Молода Україна», виразником якого був однойменний часопис. Одним з ініціаторів утворення «Молодої України», засновників її друкованого органу, теоретиком організації та її активним комунікатором був саме В. Старосольський.

На початку жовтня 1899 р. тоді ще студент права В. Старосольський повернувся на навчання з Віденського до Львівського університету та поновив членство (вперше став членом цієї організації в 1897 р. [2, арк. 307 зв.] в українському студентському товаристві «Академічна громада» [1, арк. 95].

19 жовтня 1899 р. відбулося засідання організаційного комітету для заснування молодіжної політичної організації «Молода Україна», скликаного Є. Косевичем, О. Грабовським та В. Старосольським [1, арк. 99]. Тоді ж згадана організація розпочала соціально-комунікаційну діяльність, спрямовану на пропагування своїх ідей за допомогою видання часопису для молоді під однойменною назвою. 8 грудня 1899 р. відбулася нарада у справі заснування журналу «Молода Україна», серед ініціаторів якої також був В. Старосольський [1, арк. 207 зв.]. Наприкінці грудня 1899 р., коли редакція «Молодої України» була вже сформована, В. Старосольський для налагодження каналів комунікації між редакцією та молоддю звернувся до студентів Львівського університету,

які від'їжджали на різдвяні вакації, щоб вони залишили свої адреси для її розповсюдження.

Перший номер «Молодої України» вийшов у січні 1900 р. та відкривався програмною статтею «Від редакції» авторства В. Старосольського і Є. Косевича, в якій було означено основну мету і завдання видання та однойменної організації – самостійна соціалістична Україна (1900. Ч. 1. С. 1–5). У статті, написаній в дусі ідеалізму і притаманному молоді максималізму, підтверджувалась вимога, висунута на I з'їзді українського студентства Австрії в 1899 р., щодо державної самостійності України. Молодоукраїнці утвердили в програмі організації вимоги незалежності України після того, як її теоретично обґрунтував Ю. Бачинський у своїй праці «Україна irredenta» та котра триумфально заповонила соціально-комунікаційний простір Галичини наприкінці XIX ст. Символом ідеалів молоді, – писали автори програмної статті, – «стягом, що під ним спішитимемо у бій за наші ідеали, є для нас одно велике слово: Україна», зазначаючи, що молодь готова до всякої посвяти та до найтяжчої боротьби, бо ціль наша висока, бо ідея наша свята і непорочна (1900. Ч. 1. С. 1).

Разом з ідеєю політичної незалежності України молодіукраїнці вносять до своєї програми ідеї соціалізму, а саме економічної рівності та соціальної справедливості, що заповонили уми тогочасної української молоді і були своєрідною даниною моді: не бути соціалістом означало щось не поступове, те, чого варто соромитися [272, с. 439]. Політична воля, економічна рівність та соціальна справедливість – так визначають ознаки національної ідеї автори програми.

В. Старосольський чітко окреслив соціально-комунікативні стратегії «Молодої України», яка повинна була стати органом не тільки української молоді Галичини, а й органом молоді всієї України, не тільки студентів вищих шкіл, а й у середній школі. Завдяки розширенню комунікативних меж, на його думку, «Молода Україна» мала на меті знищити політичні та психологічні кордони, що розділяють українську молодь, «заставити до праці для спільних

нам ідеалів всі гурти нашої молодіжи». При цьому В. Старосольський акцентував на значенні освіти, «бо знання і наука... є для нас одинокою зброєю до борби з нашими ворогами, одиноким способом, щоб підняти наш нарід з тої тяжкої недолі» (1900. Ч. 1. С. 4)

Ворогами української молоді, що стоять на заваді здійснення її ідеалів, автори статті визначають: царський абсолютизм, галицький партикуляризм, що породив рутенство, «чудернацький термін «ми галицькі Русини», «легіони зрадників і ренегатів», а також москвофільство – «справді європейський скандал на нашій ґрунті» (1900. Ч. 1. С. 2–3).

Поступовою на той час була й ідея залучення до молодіжного руху студенток середніх шкіл на паритетних умовах. «Жіноцтво, се числом половина народу. І мріти не можна про красшу будучність народу, годі вірити в побіду ідеалів, коли половина народу не буде ними одушевлена» (1900. Ч. 1. С. 4–5).

Дослідники зазначають, що викладені в програмній статті постулати «Молодої України» (зокрема ті, що підкреслюють революційну на той час вимогу самостійності України) визначили наперед її велике значення для національного відродження [214, с. 124; 311, с. 1415–1416], а також викликали серед молоді щирі симпатії і захоплення, а серед старшого покоління – широкий резонанс і неоднозначну реакцію.

Упродовж 1900–1903 рр. В. Старосольський (з деякими перервами) був головою редакційного комітету часопису «Молода Україна» [4, арк. 413–413 зв.; 6, арк. 30 зв.], а також членом його редакції у 1900–1903 рр. [198, арк. 59], публікував на сторінках цього часопису власні статті, рецензії. Одночасно із засіданням редакційного комітету відбувалися і збори організації «Молода Україна». На засіданнях редакційного комітету обговорювалися питання коректури, підбір текстів, зміст наступних чисел [4, арк. 230; 3, арк. 123, 187, 194]. Найчастіше в засіданнях редакційного комітету разом із В. Старосольським брали участь А. Гошовський, О. Грабовський, Є. Косевич [1, арк. 207 зв.; 3, арк. 14 зв., 243 зв.; 4, арк. 175, 213, 219; 5, арк. 65]. Видання

до друку підписував В. Старосольський самостійно або разом з О. Грабовським [3, арк. 103 зв., 123, 187, 194, 203; 4, арк. 230].

Появу часопису «Молода Україна» в соціально-комунікаційному просторі Галичини анонсувала як українська («Діло», «Громадський голос», «Руслан» та ін.), так і польська («Słowo Polskie», «Naprzód») преса. І. Франко (який, на нашу думку, разом із М. Грушевським, С. Дністрянським, М. Ганкевичем брали безпосередню участь у формуванні напрямів, ідей «молодоукраїнського» покоління, таким чином визначаючи його соціально-комунікаційну діяльність) у «Ділі» анонсував вихід нового часопису «Молода Україна» [293].

Вихід «Молодої України» та проголошені нею ідеї викликали чималі дискусії в українській та польській пресі Австро-Угорської імперії, що сприяло зростанню популярності часопису та комунікації між українським студентством та учнями старших класів гімназій. Передплатниками «Молодої України» були відомі галицькі українські діячі, зокрема С. Дністрянський, О. Колесса, К. Левицький, І. Франко, А. Шептицький та ін. [99, арк. 2 зв., 4 зв., 6 зв., 44 зв.]. «Молода Україна» передплачувалася і розповсюджувалася через студентів, священників, вчителів [3, арк. 10, 107] в Галичині і Буковині, Кракові, Відні, а також нелегально – в Російській імперії [99].

Крім того, 1900 р. В. Старосольський спільно з Є. Косевичем видали у Львові брошуру М. Міхновського «Самостійна Україна». До них із пропозицією надрукувати її, а також налагодити видавання іншої друкованої продукції Революційної Української Партії (далі – РУП), звернувся Д. Антонович із Харкова [129, арк. 3] та згодом був дуже вдячний за її публікацію. Перед тим він упродовж двох місяців звертався до галичан, зокрема до А. Крушельницького [128, арк. 1–1 зв.] та В. Охримовича, із цією пропозицією, проте не отримав від них відповіді [129, арк. 3].

Публікації «Молодої України», зокрема В. Старосольського, видання організацією «Самостійної України» М. Міхновського викликали широкий резонанс і неоднозначну реакцію як у пресі (українській та польській) Долитавщини, так і громадськості. На захист ідей «Молодої України»

виступили серед українських газет – «Діло», а серед польських – орган польських соціал-демократів «Naprzód». Зокрема, автор статті «Незалежна Русь-Україна» зазначив, що політика галицького уряду заганяє українців в «обійми Москви» і таким чином Польща втрачає союзника для боротьби за своє визволення від Російської імперії [323, с. 2–3].

Критичні випадки проти «Молодої України» публікували «Громадський Голос» [221], а особливо – чернівецька газета «Буковина» [308]. До прикладу, між «Ділом» [265] та «Буковиною» [284] зав'язалася публіцистична дискусія щодо ідеї незалежної України. Ця полеміка спричинила появу знаменитої статті І. Франка «Поза межами можливого». І. Франко у згаданій статті ставить остаточну крапку у цій суперечці: «національно-економічні питання самі собою, з залізною консеквенцією пруть усяку націю до виборювання для себе політичної самостійності, а в противнім разі розкривають перед нею неминучу перспективу економічного невільництва, занидія, павперизації, культурного застою і упадку» [290, с. 5].

Також у полеміку з «Буковиною» вступав В. Старосольський на сторінках «Молодої України». У публікації «На зеленій Буковині» (1900. Ч. 11. С. 441–449) він гостро критикував реакцію автора статті «На увагу молодіжи» на візит членів «Молодої України» до Чернівців [195]. Інша стаття В. Старосольського «Чи є в нас публіцистика!» (1901. Ч. 1. С. 19–22) присвячена полеміці між «Молодою Україною» і радикальним «Громадським Голосом».

В. Старосольський продовжував і далі розробляти теоретичні положення програми «Молодої України» у статтях, що були опубліковані в наступних числах часопису в 1900 р. (У деяких статтях, підписаних від імені редакції, авторство В. Старосольського встановлено за додатком до часопису «Зміст І. річника»). Так, у статті «Злука молодіжи» (1900. Ч. 3. С. 91–97) Старосольський підкреслює визначну роль молоді в розвитку людства, зокрема «...їй приходить ся звичайно переводити в житте стремління, що потребують широкого розмаху і запалу; в її рядах находять перші відгуки нові ідеї, і мають свої ключі нові течії..., є звичайно найідейнішою і найпоступовішою частию суспільства», а

українська молодь має ці риси в більшій мірі, ніж будь-яка інша. Але для досягнення поставлених перед собою цілей українській молоді, як пише автор, потрібна одна організація, потрібна злука, бо лише спільними силами можна здобути потрібне їй знання і розуміння суспільного життя.

У статті «До праці!» (1900. Ч. 9–10. С. 325–330), що була опублікована в жовтні 1900 р., тобто після десяти місяців від початку виходу часопису і його програмної статті, Старосольський констатував значні зміни в житті молоді по обидва боки кордону. Він писав, що товариші із Наддніпрянської України зірвали із «ретроградним українофільством», заснували РУП, змінили свої ідеали і починають за них боротьбу. В той же час українська молодь у Галичині «святить нині побіду серед галицької інтелегенції двох ідей... се національна і суспільна ідея вільної України без холопа і без пана. Вони побідили, а передусім побідила національна ідея» Правда, Старосольський зауважує, що перемога ідеї соціальної рівності ще не повна, однак сам соціалізм не викликає вже жаху в старшого покоління. Як підсумовує автор, «...світогляд української інтелігенції в Галичині зрадикалізував ся, і се власне є першою побідою Молодої України в Австрії» А оскільки перемога є ще не повною, Старосольський закликає молодь до праці над собою, з народом, несучи йому «слова правди й науки». Молодь переможе, за його словами, тоді, коли вона буде тим, чим бути повинна: висловом терпіння та бажань поневолених верств.

Проблемам молоді середньої школи присвячена стаття В. Старосольського «Кілька слів в конечній обороні» (1900. Ч. 11. С. 405–412), в якій автор засуджував існуючу практику переслідування гімназистів за участь у «таємних» гуртках (їх генеза – недосконалість чинної системи середньої освіти, а тому, вважав він, через відсутність доступу до ширших знань гімназисти й утворювали гуртки для самоосвіти), а також підсумовував, що це – війна школи з наукою.

В. Старосольський надавав важливого значення пропагуванню ідей «Молодої України» святкуванням-вечорницям на честь Т. Шевченка («Тарасові вечерниці». Молода Україна. 1900. Ч. 1. С. 6–10; «Промова (на Тарасових

вечерниці у Львові дня 27 квітня 1900)». Молода Україна. 1900. Ч. 5. С. 158–159) – «се для нас велике, народне свято», а тому кожен українець повинен виконати свій національний обов'язок – віддати честь Тарасові Шевченку. Автор звертається до товаришів, особливо з провінції, вказуючи, що обов'язком кожного з них є організувати Шевченківські вечорниці і так, щоб вони справді відповідали своїй меті. Цей заклик Старосольського був активно сприйнятий молоддю. Весь п'ятий номер «Молодої України» за 1900 р. був присвячений Т. Шевченку та святкуванню на його честь українською студентською і середньошкільною молоддю в Галичині та Австро-Угорщині загалом (аналогічно вийшло й 5–6 число часопису за 1901 р.).

Варто зазначити, що молодоукраїнці, і зокрема В. Старосольський, послідовно та практично втілювали положення програми в громадському житті, що знайшло своє відображення на сторінках часопису. Зокрема, справа державної самостійності України була головним питанням II з'їзду українського студентства Австрії, організованого проводом «Молодої України» (головою з'їзду був обраний В. Старосольський), що відбувся у Львові 14 липня 1900 р. (йому присвячене восьме число «Молодої України» за 1900 р.).

«Молодоукраїнізували» галичани і студентів чернівецького університету, про що розповідає В. Старосольський у статті «На зеленій Буковині» (1900. Ч. 11, с. 441–449). Гострі публікації проти існуючої системи середньої освіти і гімназійних викладачів давали позитивний ефект: так було переведено з Бучацької гімназії викладача-українофоба, про що свідчать повідомлення «Молодої України» і листування між В. Старосольським і О. Назаруком (тоді ще учнем згаданої гімназії) [4, арк. 368].

Перу В. Старосольського належать розвідка про Кирило-Мефодіївське товариство (1900. Ч. 5. С. 169–175), посмертні згадки про свого вчителя з Ярославської гімназії А. Шахновича (1900. Ч. 2. С. 45–47) та про громадського діяча О. Терлецького (1902–1903. Ч. 4. С. 97–106), рецензії на праці Д. Лукіяновича: «За кадильну» (1902–1903. Ч. 6–7. С. 254–255) та Л. Кульчицького «Zarys podstaw socyologii ogolnej» (1903. Ч. 8–9. С. 292–294).

Крім участі в редакційному комітеті «Молодої України», написання програмних статей, публікацій, досліджень і рецензій, В. Старосольський відповідав за зв'язки з редакцією (1900. Ч. 11/12; 1901. Ч. 1–7, 11/12). Він також займався розповсюдженням «Молодої України» як у Галичині [3, арк. 37, 97, 104], так і Наддніпрянській Україні [261, с. 51]. Туди часопис переправлявся нелегальними комунікаційними каналами – пачкарством (контрабандою). Тільки В. Старосольський, Л. Цегельський, В. Темницький, С. Горук були задіяні в цій справі [261, с. 51]. Так, за допомогою В. Старосольського, Є. Косевича та Л. Цегельського на прохання Д. Антоновича, [128, арк. 1] наклад «Самостійної України» М. Міхновського перевезено через австрійсько-російський кордон.

У Наддніпрянській Україні російською жандармерією було знайдено гектографовану брошуру В. Старосольського «Кирило-Мефодієвське Братство» [52, арк. 176], передруковану з його статті в «Молодій Україні» (1900. Ч. 5. С. 169–175).

В. Старосольський, сповідуючи ідею соборності України, великого значення надавав наддністрянсько-наддніпрянській комунікації, а саме налагодженню контактів з українським студентством Російської імперії, зокрема Харківського та Київського університетів. Він згадував, що до Львова у період «Молодої України» приїжджали до нього та діячів «Молодої України» Д. Антонович, М. Русов, С. Петлюра, В. Винниченко, Леся Українка [198, арк. 59].

Реалізуючи задум об'єднати всю українську молодь, часопис стежив за подіями в гімназіях, жіночих бурсах та інститутах, університетах Києва, Одеси, Харкова, Чернівців, Москви, Санкт-Петербурга. Зокрема, В. Старосольський в статті «Студентські рухи в Росії» (1900. Ч. 2. С. 83–84; Ч. 3. С. 115–117; Ч. 4. С. 147–151) досить детально дослідив становище студентства в Російській імперії, його боротьбу за свої права та ідеї. В наступних числах «Молодої України» у рубриці «Хроніка з чужого життя» публікувались дописи наддніпрянських українців, повідомлення про події в російських університетах, що свідчить про активні зв'язки між українськими студентами обох частин

України. До того ж саме завдяки товариським зв'язкам В. Старосольського з Лесею Українкою були опубліковані її твори на сторінках «Молодої України».

Наступною масштабною, мабуть, унікальною в українській історії акцією «Молодої України», ініціатором якої був В. Старосольський [271, с. 451] стала сецесія українських студентів із Львівського університету (1901–1902 навчальний рік). Виконуючи рішення I віча українських студентів Австрії про заснування у Львові окремого українського університету, молодоукраїнці разом з українськими суспільством Галичини вели активну діяльність і боротьбу, однак польська адміністрація провінції, ректорат Львівського університету, як і віденський уряд, ігнорували цю вимогу, тому була організована сецесія. Справа українського університету і сецесія була однією з головних тем «Молодої України».

Сецесія студентів-українців з Львівського університету та їх переведення на навчання до університетів Австро-Угорщини (за винятком Чернівецького, ректорат якого відмовився приймати їх) мала також і пропагандистське значення для українського питання в Галичині. Вона викликала хвилю обговорення та зацікавлення цим питанням не тільки в українських та польських, а й австрійських, чеських, інших європейських пресодруках. В. Старосольський зазначав: «Відносно пропаганди “в світі”, не можна не бачити, що “сецесія” зробила її в досі небувалій мірі» («“Страдальний романтизм”»). Діло. 1932. Ч. 7).

Крім того, сецесія дала змогу значно розширити комунікаційні канали «Молодої України» та налагодити комунікацію із студентством багатонаціональної Австро-Угорської імперії. Так, В. Старосольський справедливо підкреслював: «Те що дала нам Прага після 1918 р. чи ж не було бодай в частині плодом того зерна яке вкинули там сецесіоністи 1901/02 року» («“Страдальний романтизм”»). Діло. 1932. Ч. 7).

У грудні 1931 р. на шпальтах «Діла» був опублікований відкритий лист В. Темницького п. н. «Страдальний романтизм» (Ч. 285, 286). Його автор висловив критичне ставлення до святкування 30-річного ювілею «сецесії»

студентів-українців Львівського університету. Він переконував, що ця боротьба українських студентів за свої права «ніяких поважних успіхів не принесла», вона була «по своїй природі» «актом наскрізь пасивним, а пасивні виступи згори засуджені на невдачу» (Діло. 1931. Ч. 286). Саме ці основні тези В. Темницького «спровокували» В. Старосольського до порушення дискусії на сторінках щоденника.

Вчений наголосив, що висновки В. Темницького «неслушні, а аргументи небезпечні». Свій історичний екскурс у події у Львівському університеті 1901–1902 рр. він завершив категоричним підсумком: «З перспективи 30 літ уважаю як і тоді, що «сецесія» була кроком доцільним, що в даній ситуації наш підхід до справи тактики був слушний, що тактичне завдання, яке стояло тоді перед нами ми розв'язали добре» (««Страдальний романтизм»». Діло. 1932. Ч. 7).

В. Старосольський підкреслював, що «справа університету є тісно зв'язана з питаннями політичної сили нації та її противників та що її позитивна розв'язка прийде тільки як частина перемоги на шляху політичної емансипації нації». Публіцист зазначав, що справа українського університету у Львові не була вирішена, бо українці мали на той час сильних опонентів – «поляки та могуча тоді сусідка Австрії Росія, для якої заснування українського університету було б визовом» (««Страдальний романтизм»». Діло. 1932. Ч. 9).

Ювілей «сецесії», на його думку, – це роковини боротьби за український університет у Львові. «Вона не довела до перемоги – але чи тільки те заслуговує на пам'ять, що має вже за собою перемогу, чи і те, що має перемогу перед собою? – підсумовував В. Старосольський (««Страдальний романтизм»» Діло. 1932. Ч. 9).

Важливою подією, що мала після сецесії значний комунікаційний ефект в Галичині та Австро-Угорській імперії, стала організація «Молодою Україною» за підтримки легальних українських політичних партій УНДП, УРП, УСДП аграрного страйку 1902 р. В. Старосольський брав безпосередню участь в організації страйку. Свідченням налагодження комунікаційних каналів із галицьким селянством були десятки телеграм, листівок-повідомлень із різних

повітів Східної Галичини на адресу В. Старосольського про хід страйку, репресії проти селян місцевої влади та жандармерію.

Сецесія та аграрний страйк вимагали від «Молодої України» значних матеріальних та фізичних ресурсів. У листі від 22 червня 1902 р. до М. Грушевського В. Старосольський зазначав, що організація «Молода Україна» в 1902 р. має значні фінансові труднощі, найбільшою мірою до цього спричинився аграрний страйк 1902 р. Тому «Молода Україна» не зможе розрахуватися за свої видання з друкарнями у Львові і Чернівцях, а також брати участь в аграрному страйку [150, арк. 1–4]. В. Старосольський від імені «Молодої України» звернувся до М. Грушевського по фінансову допомогу, яку отримав згодом [151, арк. 5–5 зв.]. Проте в наступному, 1903, році через суперечки між студентством та їх невдоволенням наслідками сецесії, диференціацію молоді між основними політичними партіями Галичини, фінансові проблеми «Молода Україна» припинила існування. «Якийсь злобний дух не згоди закрався між нашу молодь і – пропали дружні, сердечні зносини, пропала вся гармонія товариського життя. Розкіл партійний соціал-демократи, націонал-демократи, радикали» (Молода Україна. 1902. Ч. 6–7. С. 240).

У часи існування товариства «Молода Україна» «*Belle Époque*» (до кінця якої залишалося більше десятка років) зіткнулася з першою економічною кризою ХХ ст., а конфронтація на світовій арені набувала агресивної войовничої риторики. Майбутня світова війна була способом реалізації ідеї незалежності України, що згодом відобразиться в «Маніфесті» Головної української ради 1914 р., безпосереднім учасником якої був В. Старосольський.

2.2. Утвердження політика та громадського діяча

Після активного сплеску соціально-комунікаційної діяльності В. Старосольського в 1899–1902 рр., настав період (1903–1904 рр.) його

конфронтації з провідними діячами галицького політикуму (представниками націонал-демократів), спричинений активним зростанням радикалізації молоді та розширенням у Галичині комунікаційних каналів їх опонентів з УСДП. Конфлікт між В. Старосольським та представниками націонал-демократів, зокрема його майбутнім тестем В. Шухевичем, а також Я. Кулачковським, Є. Озаркевичем та ін., довкола коштів «сецесійного фонду» вилився у відкриту суперечку на сторінках газети «Діло». Згодом, через три десятиліття, у листі до В. Старосольського Д. Антонович писав: «Пригадайте, як ми свого часу ніспровергали батьківські авторитети» [130, арк. 7].

Згідно з рішенням молодіжного віча 1 листопада 1902 р. у справі «сецесійного фонду», залишки коштів мали бути направлені постраждалим від аграрного страйку 1902 р. селянам (Діло. 1902. 2 листоп.). Проте під егідою Української націонал-демократичної партії (далі – УНДП) був створений комітет для розпорядження цими коштами, який не підтримав рішення молоді, а у своїй заяві його члени вказали, що В. Старосольський на засіданні комітету погодився з цим (Діло. 1902. 9 листоп.). В. Старосольський опублікував у газеті «Діло» лист-відповідь, у якому заявляв протилежне заяві представників «львівської громади» та вказував на «...неправдиве представлення справи...мого становиска в публічній інституції». Крім того, він зазначав, що вважав своїм обов'язком у публічній справі «...стреміти до як найяснішого та правдивого представлення сеї справи» (Діло. 1902. 13 листоп.). Публікація цього листа, очевидно, зачепила інтереси та гонор «старшого громадянства», оскільки в наступному числі «Діла» під назвою «Відповідь на відповідь» було опубліковано листа від членів комітету, в якому вони наполягали на своїй позиції (Діло. 1902. 14 листоп.). Автори публікації в «Ділі» надто добре знали публікуючи цю заяву, як зазначила «Молода Україна», що «маючи в очах нашої публіки ту перевагу над тов. В. Старосольським, що він як член молоді, ще й соціаліст, не знайде проти них у публіки довір'я» («Справа “сецесійного фонду”». 1902. Ч. 5. С. 179–185). Про важливість для націонал-демократів питання розпорядження коштами «сецесійного фонду», свідчить те, що воно

розглядалося на спеціально скликаному «Народному з'їзді» представників громадськості під егідою УНДП та було прийнято окрему резолюцію, в якій підтримувалося рішення комітету, а не молоді (Діло. 1902. 14 груд.).

Конфлікт довкола коштів «сецесійного фонду» тривав і упродовж 1903 р. Згідно з рішенням членів «Молодої України», у грудні 1902 р. студенти зобов'язувалися бойкотувати тих товаришів, котрі б користувалися коштами із фонду, яким керувала УНДП. У травні 1903 р. з'явилися перші «штрейкбрехери», а тому члени організації звертали увагу на це В. Старосольському як голові «Молодої України»: «...Вашим обов'язком займатися сею справою» [7, арк. 111 зв.].

Після цього конфлікту в організації «Молода Україна» в 1903 р. почалися проблеми з фінансуванням, її однойменний орган перестав регулярно виходити, а згодом видання припинилося. Частина її лідерів (зокрема, Л. Цегельський) була кооптована УНДП до своїх лав. Із від'їздом голови організації В. Старосольського на навчання до Берліна на початку листопада 1903 р. «Молода Україна» припинила існування [8, арк. 124 зв.].

У розпал конфлікту довкола «сецесійного фонду» із націонал-демократами частина молоді соціал-демократичного спрямування на чолі із В. Старосольським 1903 р. започаткували видання нового молодіжного часопису «Іскра», який виходив у Львові у 1903–1904 рр. [7, арк. 240]. У ньому він опублікував розлогу статтю «Що таке соціольогія» (1903. Ч. 1. С. 3–9; Ч. 2. С. 1–7; Ч. 3. С. 1–6), а також рецензії. Однак через відсутність стабільного фінансування часопис невдовзі припинив існування.

Відхід від активної публічної комунікації та конфлікти з націонал-демократичною більшістю галицького соціуму викликали у В. Старосольського депресію. У листі до свого товариша Є. Косевича у травні 1905 р. він так характеризував цей період свого життя: «Ще гірше із “змістом життя” яке веду тепер. ... Така погань, що слова не має» «Крайня мертвечина» [153, арк. 1]. Упродовж 1904–1907 рр. він самоізолюється від широкого загалу («втікати від людей»), обмежуючи комунікацію із зовнішнім середовищем, спілкувався

тільки із своєю майбутньою дружиною Дарією Шухевич та найближчими товаришами з УСДП.

Новий спалах активності в комунікаційному просторі Галичини, як і у В. Старосольського, спричинила революція в Російській імперії 1905–1907 рр. Зокрема, він планував декілька разів виїхати до Наддніпрянської України, проте «тогочасні кажуть, що нема йому що там робити» [153, арк. 2 зв.].

З від'їздом В. Старосольського на навчання до Європи, припиненням діяльності «Молодої України» він продовжував спостерігати та цікавитися розвитком молодіжної преси у Львові, зокрема, відновленими 1905 р. молодіжними виданнями «Молода Україна», «Іскра» [155, арк. 23 зв.]. В. Старосольський надавав великого значення періодичним друкованим виданням для молоді як соціально-комунікаційним технологіям поширення та утвердження ідей самостійності і соборності України. Крім того, він розглядав їх засобом пропагування наукових знань та модерних культурних ідей в молодіжному комунікаційному середовищі з метою розширення його інтелектуальних інтересів [158, арк. 36].

1907 р. В. Старосольський прийняв пропозицію гімназистів розпочати нове видання «Молодої України» та очолити її редакцію, означуючи цей щомісячний журнал «не “строого гімназизальний”, соціалістичний, що буде головню “переглядом” умового та політичного руху» [158, арк. 35 зв.]. Появу згаданого часопису під редакцією В. Старосольського анонсувала київська «Рада» (1907. 5 січ.), проте з невідомих причин журнал «Молода Україна» в 1907 р. не вийшов у світ.

Поразка революції в Наддніпрянській Україні продовжила стагнацію у соціально-комунікаційній діяльності В. Старосольського та поглибила його депресію. Власне життя у цей час він характеризував як «материяльну та моральну безодню» [156, арк. 3].

У 1903–1912 рр. В. Старосольський переорієнтував пріоритети своєї діяльності на наукову сферу, що дало йому змогу здобути блискучу освіту в провідних університетах Європи. В цей час його переслідували сумніви:

продовжувати займатися науковою діяльністю чи повернутися до громадсько-політичної роботи: «Як повинен я поступити з огляду на свою суспільність», в тяжкі часи для суспільності зангажуватися в науку – «Чи це не буде смертельним гріхом?» [154, арк. 18 зв.].

Після потужного сплеску соціально-комунікаційної діяльності В. Старосольського у період існування «Молодої України» він доволі болісно пережив відхід від активної громадсько-політичної діяльності, перебуваючи в комунікаційній кризі: «Я очевидно ніде не ходжу, з людьми не бачусь» [156, арк. 6 зв.], «прямо втікаю перед ними» [157, арк. 12 зв.], «не стрічався з ніким», «силоміць відділився», «...які я переживав муки! Се була тяжка трагедія яка ще непокінчена доси» [154, арк. 17 зв.], «сильна депресія» [158, арк. 33].

Своєрідною реабілітацією в очах галицької більшості та поверненням до активної соціально-комунікаційної діяльності стала успішна участь В. Старосольського у резонансних політичних судових процесах 1908–1911 рр. як адвоката М. Січинського, студентів Львівського університету на «процесі 101», детальніше про які йдеться у підрозділі 3.1.

З кінця ХІХ ст. вирішення «українського питання» стало однією з головних проблем світової політики. Успішне його розв'язання В. Старосольський розглядав системно, в контексті того, що зміни на політичній карті Європи неминуче відбудуться, враховуючи неприхований антагонізм двох глобальних угруповань – Антанти та Троїстого союзу.

Найбільш активний та продуктивний етап громадсько-політичної діяльності В. Старосольського охоплював період Першої світової війни (1914–1918), особливо вагомою була його участь у формуванні ідеології та діяльності структур Легіону УСС. З перших днів війни інтелектуал та ідеаліст, за визначенням сучасників [96, с. 389; 235, с. 7], учений із блискучою європейською освітою, В. Старосольський залишив кар'єру успішного адвоката та добровільно пішов на фронт, не будучи до того ж військовозобов'язаним [244, арк. 3]. Ідея незалежності України та шанс її втілення спонукали

В. Старосольського, людину гуманістичного світогляду, романтичної натури та пацифіста за переконанням, докорінно змінити погляди на методи боротьби за її здійснення. Зокрема, вже під час війни він зазначав, що «політична самостійність України се ціль наших змагань», а «розходить ся для нас в сій війні о се, коли здійснять ся і в якій мірі наші бажання і домагання... у слушнім об'ємі до безмежних жертв, які нарид наш поклав» («Ще в справі „орієнтації”». Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 338).

Варто зауважити, що напередодні Першої світової війни ідея збройної боротьби за самостійність України опанувала значну частину галицьких українських політиків [45, с. 95]. Саме в майбутній війні Австро-Угорської та Німецької імперій із Російською вони вбачали найбільш ефективний спосіб здійснення як мінімум об'єднання українського народу, а як максимум – незалежність України. Такі прецеденти були в недавній європейській історії ХІХ ст., коли внаслідок війн з Османською імперією здобували незалежність балканські народи. Тому, коли в жовтні 1912 р. розпочалась Перша балканська війна, що загострила суперечності між Австро-Угорщиною та Росією і питання війни набуло актуальності, представники галицьких українських партій (націонал-демократичної, радикальної, соціал-демократичної) на міжпартійній нараді у Львові 7 грудня 1912 р. висловили підтримку Австро-Угорщині [122, с. 634].

Зокрема, на цій нараді представники УСДП В. Старосольський, Ю. Бачинський, М. Ганкевич відкинули вірнопідданську щодо Австро-Угорщини резолюцію УНДП, а поставили на перший план питання незалежності України [132, арк. 27–27 зв.]. Згодом на V з'їзді УСДП 12 березня 1914 р. було прийнято резолюцію, яка у випадку воєнного конфлікту закликала український пролетаріат стати до боротьби з його найбільшим ворогом – царатом та Російською імперією – «твердинею всесвітньої реакції» (Борба. 1914. Ч. 2–3).

Треба зазначити, що вже в студентські роки В. Старосольський як один із лідерів та ідеолог «Молодої України» визначав Російську імперію серед

головних ворогів реалізації проголошеної молодоукраїнцями ідеї незалежності України («Від редакції». Молода Україна. 1900. Ч. 1. С. 2). У довоєнні роки В. Старосольський як член «Молодої України», а згодом УСДП та Революційної української партії (РУП), активно сприяв боротьбі з царським режимом: допомагав контрабандно перевозити в Росію нелегальну пресу та літературу українським і російським соціал-демократам, підтримував активні стосунки з українськими та російськими політичними емігрантами у Львові [235, с. 9; 297, с. 69]. Царський режим відповідав «взаємністю»: так, у повідомленні начальника тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства в Галичині від 27 січня 1915 р. вказано, що В. Старосольський належить до видатних «мазепинських діячів» [216, арк. 122], а начальник Київської жандармерії 18 серпня 1915 р. розіслав його фотографію, виявлену при арешті М. Грушевського, та довідку про нього як особливо небезпечного українського діяча усім жандармським управлінням українських губерній [216, арк. 120].

Ще перед війною В. Старосольський включився в український парамілітарний рух у Галичині. 18 березня 1913 р. у Львові було засновано перше легальне українське напіввійськове товариство «Січові стрільці» (Громадський голос. 1913. 20 берез.), головою якого було обрано В. Старосольського з ініціативи засновника січового руху К. Трильовського [274, с. 4]. Адвокатський офіс В. Старосольського у Львові на вул. Коперніка, 14 став у 1913–1914 рр. його організаційним центром (Діло. 1913. 11 лип.). Крім того, там (очевидно, з жовтня 1913 р.) містився організаційний комітет для заснування Української соціал-демократичної молодіжної організації, який очолював В. Дідушок (Шляхи. 1913. Ч. 10. С. 136) – майбутній сотник УСС, а більшість його членів водночас входили до «Січових стрільців». Там також проводились наради з питань усунення розколу УСДП 18 січня 1914 р. [145, арк. 87–88].

Напередодні Першої світової війни своєрідним підсумком розвитку військового українського руху в Галичині став Шевченківський здвиг, який

відбувся 28 червня 1914 р. у Львові за участі січових та сокільських організацій. На ньому В. Старосольський як кошовий січових стрільців очолив озброєний п'ятисотенний відділ [261, с. 68].

Згодом, 28 липня 1914 р., Австро-Угорщина оголосила війну Сербії, що стало початком Першої світової війни. Вже 30 липня 1914 р. В. Старосольський разом з іншими стрілецькими старшинами видав наказ про негайну мобілізацію стрільців у Львові (Діло. 1914. 31 лип.), водночас він увійшов до стрілецького мобілізаційного комітету [235, с. 51], який упродовж наступних днів zorganizував першу сотню УСС.

В. Старосольський як один із чотирьох представників УСДП увійшов до складу створеної 1 серпня 1914 р. Головної української ради (ГУР) – найвищого політичного органу українців Австро-Угорщини. Зокрема, його підписи стоять під маніфестом ГУР від 3 серпня 1914 р. та відозвою ГУР і Української бойової управи* (УБУ) до українського народу у зв'язку з оголошенням Австро-Угорщиною війни Росії 6 серпня 1914 р. Того ж дня В. Старосольський отримав від УБУ повідомлення, що його призначено постовим мобілізаційним комендантом у Львові та Львівському повіті [285, арк. 5], до повноважень якого входило, згідно з розпорядженням УБУ, проводити мобілізацію до УСС добровольців, здійснювати над ними командування, забезпечувати їм харчування [285, арк. 5 зв.]. Згодом, 10 серпня 1914 р., ГУР та УБУ призначила В. Старосольського своїм мобілізаційним комісаром із правом заснування місцевих мобілізаційних комітетів, здійснення контролю та керівництва ними [285, арк. 6]. Варто зазначити, що до УСС могли вступати тільки добровольці, які були звільнені від мобілізації до австрійської армії (через хворобу) або не підходили за віком (до 18 і старші за 50 років).

Попри домовленість ГУР з австрійською владою, УСС у серпні 1914 р. більше нагадувало громадську організацію, а не військово-політичну. Воно фінансувалось лише з пожертв українського громадянства, не мало власної

* Українська бойова управа – організаційно-координаційний центр Легіону УСС при ГУР, згодом – Загальній українській раді. Створена 3 серпня 1914 р. з представників ГУР, Українського січового союзу і «Сокола-Батька» для формування Легіону УСС.

форми, зброї тощо. Загалом у Львові перебувало близько 2000 добровольців [90, с. 300]. Тому їх утримання (харчування, проживання, одяг) було одним із головних завдань В. Старосольського як мобілізаційного комісара [310, арк. 6].

Невизначений статус УСС ускладнював безлад в австрійській владі та командуванні, викликаний блискавичним наступом російської армії в Галичині (вже в кінці серпня бої велися неподалік Львова). До того ж цим скористалась польська адміністрація Галичини, представляючи перед австрійським командуванням українців як зрадників (т. зв. «руська зрада»), що спричинило арешти та страти невинних людей. Зокрема, до записника В. Старосольського вписані 12 прізвищ із датами арештів (кінець серпня – початок вересня 1914 р.) греко-католицьких священників, адвокатів та інших діячів, в основному москвофілів [310, арк. 53–55 зв., 64 зв.]. Він також писав: «Ще напевно ніколи не відносив ся нарід до другого з такою ненавистю як до нас поляки» [310, арк. 93]. Як згадує Олена Степанівна, завдяки інтервенції В. Старосольського до львівської поліції їй вдалося уникнути концтабору Талергоф, коли наприкінці серпня її було арештовано за вигадане шпигунство [263, с. 42–44]. Впродовж осені 1914 р. В. Старосольський продовжував збирати свідчення про репресії австро-угорської влади проти українців [310, арк. 67 зв., 88 зв.].

Згідно з наказом УБУ, 31 серпня 1914 р. В. Старосольський разом із рештою стрільців (основна частина переїхала 30 серпня) перед наступаючими російськими військами виїхав зі Львова до Стрия, куди прибув 1 вересня [310, арк. 97 зв.]. У цей час там зібралося близько 8–10 тис. добровольців УСС. Як згадував В. Старосольський, у Стрию панував хаос, неможливо було скликати засідання УБУ [310, арк. 97]. До того ж австрійське військове командування вимагало обмежити чисельність Легіону УСС до 2 тис. осіб, а також присягнути на вірність Австро-Угорщині. Це спричинило величезне невдоволення та протести добровольців. Така ситуація викликала розчарування та незгоду В. Старосольського, який вирішив поки що не приймати присягу, зокрема в записнику він зазначав: «Ні сліду стрілецької ідеї» [310, арк. 98].

На засіданні УБУ 3 вересня 1914 р. у Стрию було вирішено доручити В. Старосольському вивезти на захід добровольців, які не були включені до Легіону та знайти їм роботу, однак наступного дня він разом із Легіоном УСС від'їздить зі Стрия до Мукачева [310, арк. 97].

Упродовж осені 1914 р. В. Старосольський, перебуваючи в переїздах між Віднем (куди перемістилися ГУР та УБУ) та Мукачевим, Страбичевим і Горондою (тепер Мукачівський р-н Закарпатської обл.) (де перебували УСС), займався переважно господарськими та організаційними проблемами Легіону [310, арк. 85–87]. Зокрема, в редакційній вставці до однієї з відозв УБУ від 28 жовтня 1914 р. він зазначав, що їхнім головним обов'язком є опіка над стрільцями, «ми не можемо під ніяким услів'ям допустити, що би вони ходили тепер голодні та без теплої одіжи» [82, арк. 5].

У ході реорганізації Бойової управи 15 жовтня 1914 р. В. Старосольський був обраний її членом [171, арк. 1]. Згодом, 30 грудня 1914 р., його призначено постійним представником (відпоручиком) Головної української ради та Бойової управи при Легіоні УСС [285, арк. 4].

Основою української національної ідеї впродовж усієї громадсько-політичної діяльності В. Старосольського була соборність українських земель. Як зазначалось вище, він мав товариські стосунки з наддніпрянськими українцями. Тому, коли 4 серпня 1914 р українські емігранти з Російської імперії створили Союз визволення України (СВУ), він став його учасником для роботи серед військовополонених [224, арк. 31 зв.]. Також В. Старосольський числився співробітником видавництва СВУ, в якому, зокрема, вийшла його праця «Національний і соціальний момент в українській історії» (Відень, 1915) [257].

В. Старосольський лобював ідею об'єднання ГУР та СВУ в єдину українську організацію, яку він запропонував на засіданні ГУР 29 грудня 1914 р. невідкладно вирішити [310, арк. 80]. Згодом, 5 травня 1915 р., її було створено під назвою Загальна українська рада (ЗУР), до складу якої увійшов В. Старосольський разом із чотирма іншими представниками УСДП (Свобода.

1915. 14 трав.). Він також залишався представником ЗУР в Легіоні УСС аж до її розпуску в листопаді 1916 р.

2 січня 1915 р. В. Старосольський виїхав з Відня на фронт до місця перебування УСС [310, арк. 92 зв.]. У цей час становище Легіону УСС дещо нормалізувалось. Попри подвійну політику австрійського командування щодо УСС, існували суперечки ГУР й УБУ з комендантом (керівником) Легіону М. Галущинським, який не визнавав їхньої влади над собою, як і частина стрілецької старшини, а тільки австрійське військово командування. У таких умовах В. Старосольський намагався налагодити контакти з керівництвом Легіону та стрілецькою старшиною. Діяльність В. Старосольського в перші місяці війни утруднювалась і тим, що він займав цивільну посаду воєнного кореспондента [227, арк. 7 зв.], і тільки 12 липня 1915 р. отримав офіцерське звання четаря (лейтенанта) [125, арк. 3 зв.].

У січні 1915 р. В. Старосольський разом з іншим представником УБУ І. Боберським провели інспекцію Легіону УСС [64, с. 133]. Зокрема, вони побували на святкуванні Різдва в сотнях Д. Вітовського, З. Носковського та ін., де виголосили офіційні вітання від ГУР і УБУ та роздали стрільцям подарунки від української громадськості [73, с. 135, 168], (Шляхи. 1916. Ч. 11. С. 365), що мало значний позитивний ефект для морального духу стрілецтва. Після повернення до Відня В. Старосольський подав УБУ детальний звіт про стан Легіону УСС.

Упродовж 1915–1916 рр. через В. Старосольського відбувався своєрідний зв'язок між українським проводом у Відні та Легіоном УСС. Він надсилав Загальній українській раді й Бойовій управі письмові звіти або перебував на їх засіданнях і звітував особисто: інформував про стан та діяльність Легіону, давав пропозиції та ставив питання організаційного та культурно-просвітницького характеру, що турбували стрілецтво [100, арк. 16 зв., 17 зв., 18 зв., 24 зв.; 237, арк. 4–6; 310, арк. 105–106, 112, 128 зв., 129–131 зв., 132, 135]. Свої пропозиції та прохання до них формував на основі нарад зі старшиною УСС, тому вони не були його індивідуальними рішеннями, а

відображали потреби стрілецтва [310, арк. 99–101 зв., 116 зв., 120 зв., 123 зв.–124, 127, 142 зв.]. Отже, В. Старосольський, за визначенням О. Назарука, виконував функцію «спеціального «органу» для полагоджування непорозумінь між Бойовою Управою і стрільцями» [74, арк. 47 зв.].

Непорозуміння та конфлікти між членами Бойової управи, особливо між її головою К. Трильовським та І. Боберським [169, арк. 15; 306, с. 32], які сягали своїм корінням у передвоєнні роки (відповідно як очільниками стрілецького та сокільського руху і політичними конкурентами радикального й націонал-демократичного спрямування), не сприяли її ефективній роботі та авторитету, що викликало невдоволення серед старшини УСС [82, арк. 21; 227, арк. 15; 310, арк. 124].

Зокрема, стрілецький сатиричний часопис «Самохотник» писав про УБУ: «Бо з ніким не бється, ані чим не управляє» (1916. Ч. 12. С. 116). Міжусобиці в Бойовій управі накладали відбиток і на діяльність В. Старосольського: актуалізовані ним пропозиції та проблеми подовгу не вирішувалися або ж приходила відповідь, що вона не спроможна їх вирішити [227, арк. 3]. Зокрема, у листі до УБУ у вересні 1915 р. він скаржить, що не знає, що відбувається, а К. Трильовський під час свого перебування в УСС його проігнорував [227, арк. 29]. На початку липня 1917 р. В. Старосольський, «огірчений на неполадження справ в справі УСС», заявив, що якщо в десятиденний термін вони не будуть вирішені, то складе повноваження представника УБУ в Легіоні [100, арк. 45 зв.].

Незгоди та конфлікти ще з перших місяців війни відбувалися і між стрілецькою старшиною, особливо між групою «молодих» (сотники Д. Вітовський, В. Дідушок та ін.) як виразників інтелігенції, духовної еліти стрілецтва [85, арк. 12] та командантом УСС Г. Коссаком, якого підтримували сотники С. Горук, Р. Дудинський. Перші вважали головним завданням Легіону УСС популяризацію та реалізацію ідеї незалежності України, а тому політична та культурно-просвітницька діяльність Легіону були пріоритетними. Такого погляду дотримувався й В. Старосольський. Натомість інша група української

стрілецької старшини вважала головною метою Легіону УСС доблесне та вірнопідданське виконання військового обов'язку перед Австро-Угорщиною. Найбільше загострилась ситуація у грудні 1915 р., коли більшість стрілецької старшини, обурена діяльністю Г. Коссака, ухвалила подати на нього скаргу до австрійського командування [310, арк. 116 зв.], однак на прохання В. Старосольського утрималась [227, арк. 44], а він запропонував вирішити цей конфлікт через УБУ та ЗУР.

У своєму звіті на засіданнях ЗУР [310, арк. 132] та УБУ 20 грудня 1915 р. В. Старосольський зазначав, що Г. Коссак не зумів здобути авторитет серед стрілецтва та схильний до деспотизму [227, арк. 44 зв.]. Однак все ж він запропонував відкласти його відставку, щоб австрійське командування не скористалось внутрішнім конфліктом і не призначило командантом Легіону неукраїнця (що згодом таки й відбулося). ЗУР та УБУ ухвалили звернення до старшини, щоб та не скаржилась австрійському командуванню, а до Г. Коссака, щоб добровільно подав у відставку [227, арк. 44 зв.]. Очевидно, як пише отаман Коша УСС Н. Гірняк, взимку 1915–1916 рр. В. Старосольський вплинув на лідера «молодих» Д. Вітовського, а той у свою чергу – на стрілецьких старшин, щоб вони припинили боротьбу проти Г. Коссака [188, арк. 7].

В. Старосольський у Легіоні УСС працював у двох напрямках: перший – організаційна робота, яка включала питання військового та матеріального забезпечення потреб стрілецтва, розвитку військових та господарських структур Легіону; другий – ідеологічна робота (яку він вважав найбільш важливою через політичну місію стрілецтва та його роль у творенні майбутнього України), що включала культурно-просвітню та виховну працю.

Вважаючи, що Легіон УСС був українською армією [73, с. 389], В. Старосольський захищав його автономію в австрійській армії [227, арк. 2 зв.], намагався мінімізувати вплив австрійського командування на призначення керівних посад у Легіоні, домагався розширення його чисельного складу, вимагав створення окремого польового суду для стрільців, однак у багатьох випадках австрійське командування відмовляло [227, арк. 3]. УБУ

4 вересня 1915 р. за поданням В. Старосольського ухвалила звернення до міністерства оборони Австро-Угорщини про створення військового шпиталю для УСС [227, арк. 27 зв.]. У грудні 1915 р. це питання ще не було вирішено [227, арк. 47], а згодом шпиталь був заснований у Львові.

В. Старосольський, як і старшини УСС, вимагав перенесення УБУ до Львова, однак її члени не погодились переїхати з Відня [227, арк. 27] і запропонували йому та сотнику М. Волошину створити у Львові експозитуру (філію) УБУ [227, арк. 27], яка так і не була утворена. Натомість у Львові, з ініціативи та сприяння В. Старосольського, в липні 1915 р. було засновано збірну станицю Легіону УСС [73, с. 241; 121, с. 210–211]. За його ж пропозицією було створено 21 грудня 1915 р. поборову (мобілізаційну) комісію [227, арк. 48].

В історіографії УСС В. Старосольського та Д. Вітовського називають головними ідеологами стрілецтва [73, с. 445; 96, с. 389; 235, с. 139, 322]. Ідеологію українського стрілецтва В. Старосольський розвивав та пропагував у своїх численних промовах перед стрільцями та галицьким громадянством з нагоди різноманітних свят (Шевченківські, Різдвяні) та знаменних подій, у теоретичних працях та в щоденній практичній роботі.

1915 р. В. Старосольський укладає «Десять заповідей Українських Січових Стрільців» [256, арк. 435]. Своє авторство він вказав у листівці від 24 лютого 1917 р. до бібліографа І. Калиновича [152]. У декалозі В. Старосольський виклав постулати ідейного змісту боротьби УСС за незалежність України. У ньому присутні високі ідеали честі, хоробрості, правди, добра, безкорисливого служіння народові. Зокрема, десята заповідь звучить так: «Буду добрим сином України та добрим жовняром і добрим товаришем у Стрільцтві, щоби спільним трудом і спільними силами здобути кращу долю України». «Десять заповідей УСС» мали ідеалістичний характер, на відміну від «Декалогу ОУН», для якого властивий більш радикальний та жорсткий зміст.

Важливим моментом в ідеологічній роботі В. Старосольського була його участь в організації та діяльності ідеологічних структур Легіону. У березні 1915 р., перебуваючи у коші УСС, він взяв участь у заснуванні там Пресової квартири УСС [278, с. 10], покликаної займатися інформаційною, культурно-просвітницькою роботою. Однак її перші місяці роботи були малоефективними, оскільки у звіті Л. Цегельського та В. Сінгалевича щодо інспекції УСС 4–13 травня 1915 р. вказано, що духовне життя в Коші занедбане, Пресова квартира не функціонує, В. Старосольському рекомендувалося проявити ініціативу й організувати відповідну роботу [85, арк. 8–10].

18 травня 1915 р. у Коші відбулося перше засідання Пресової квартири та обрано її головою товариша та однопартійця (УСДП) В. Старосольського Т. Меленя, а сам В. Старосольський увійшов до неї як делегат ЗУР та УБУ [278, с. 10]. Проблема функціонування Пресової квартири він займався до кінця Першої світової війни [227, арк. 10 зв.; 310, арк. 125 зв., 126 зв., 127 зв., 138 зв., 141 зв.]. Зокрема, з подання В. Старосольського УБУ 29 січня 1916 р. залишила М. Венгжина (відомого під псевдонімом Угрин-Безгрішний) її головою [227, арк. 48, 49 зв.].

В. Старосольський ставив перед УБУ завдання впровадження відзнак для стрільців та одностроїв, на яких неодмінно мав бути герб України [227, арк. 28 зв.]. Відокремлення стрілецтва від австро-угорської армії через особний однострій мало, на його думку, «велике педагогічне значення» [227, арк. 28 зв.]. Однак тільки навесні 1917 р. було остаточно сформовано однострій січового стрільця [119, с. 170].

У січні 1916 р. В. Старосольський у розмові з І. Боберським порушив питання щодо створення герба України. Він пропонував поєднати у ньому герб Галичини – лева та герб Наддніпрянської України – архангела Михаїла, що втілювало б соборність України [83, арк. 10]. У квітні 1916 р. В. Старосольський поставив перед УБУ проблему створення герба України (який мав стати складовою герба УСС) [227, арк. 60] та зініціював дискусію з цього питання.

24 лютого 1916 р. В. Старосольського було обрано головою «Кружка загального добра» [310, арк. 146], створеного з його ініціативи [188, арк. 40] з метою культурно-просвітньої та економічної допомоги місцевому населенню та стрільцтву. Під його опіку перейшли курси для неписьменних, відчитовий кружок, читальня, «етапна гімназія» та ін., що існували до того часу в Коші УСС.

Оскільки значна частина стрільців були учнями старших класів гімназій та студентами перших курсів, В. Старосольський сприяв продовженню їхнього навчання, надаючи або добиваючись для них відпусток [310, арк. 143]. Про це свідчать численні листи вдячності від батьків стрільців [173, арк. 9–9 зв.]. Користуючись добротою характеру В. Старосольського, за що отримав від стрільців прізвисько «Добриня» [25], звертались до нього стрільці, їхні батьки та знайомі про відпустки [172, арк. 1–1 зв.], просили про протекцію, легшу службу, уникнення фронтової служби тощо [168 арк. 11; 170, арк. 27; 173, арк. 9; 177, арк. 20, 22]. Своєю діяльністю в Легіоні УСС В. Старосольський здобув повагу не тільки серед старшини, а й серед рядових стрільців [177, арк. 20, 23].

Важливим епізодом громадсько-політичної діяльності В. Старосольського у 1914–1918 рр. була його участь в організації стрілецької місії на Волинь. Вже в червні 1915 р. він поставив перед УБУ питання про створення сотні розвідників, яка б займалась політичною роботою на окупованих австрійською армією українських землях Російської імперії (Волинь, Холмщина) [227, арк. 15 зв.].

Наприкінці листопада 1915 р. В. Старосольський під враженням від поїздки на Волинь та Холмщину наприкінці листопада 1915 р. у своєму записнику зазначав, що там на лінії фронту панує крайня нужда, населення потребує матеріальної й моральної підтримки, а також визначає як нагальну потребу організацію українського шкільництва [310, арк. 117 зв.–119]. 22 та 25 січня 1916 р. у Коші відбулися наради стрілецьких старшин щодо формування місії УСС на Волинь, в якій взяв участь В. Старосольський. На них він

підкреслював важливість громадської роботи стрільців на Волині та заохочення до неї місцевого населення [83, арк. 15–17].

Наприкінці січня 1916 р. стрілецькі мобілізаційні комісари на чолі з Д. Вітовським виїхали на Волинь. Попри запевнення В. Старосольського, що австрійське командування буде сприяти їхній роботі, в листі від 10 лютого 1916 р. до Н. Гірняка Д. Вітовський писав: «Покищо сни-мрії Старосольського про нашу збірну станицю і т.д. взяли в лоб» [131, арк. 8]. Але все ж згодом стрілецьким комісарам вдалось успішно налагодити організацію українських шкіл на Волині (це було їх основним завданням, а мобілізація була формальним прикриттям). В. Старосольський підтримував зв'язки з комісарами, ставив проблеми їхнього функціонування перед ЗУР та УБУ, подавав УБУ звіти комісарів з Волині [227, арк. 60]. У зв'язку з розширенням масштабів освітньої акції на Волині у червні 1917 р. В. Старосольський писав УБУ, щоб організацію шкільництва, яку здійснювали стрільці, перейняла Загальна культурна рада у Відні [100, арк. 43 зв.].

Подвійна політика австрійської влади та військового командування щодо Легіону УСС стала сприятливим ґрунтом для створення ідейних криз УСС, загострювала серед стрілецтва критичні думки щодо Австро-Угорщини, ставила питання вартості та конечності участі у війні на її боці. У листопаді 1916 р. у зв'язку з проголошенням Польського королівства та намірами Австро-Угорщини надати автономію Галичині як польського краю серед стрілецтва виникло питання доцільності продовження боротьби та існування Легіону УСС. 16 листопада 1916 р. на нараді старшини в с. Розвадові (тепер – Стрийський р-н Львівської обл.) було ухвалено резолюції-протести проти намірів австрійської влади та обрано представників від формацій Легіону для поїздки до Відня на нараду з УБУ. Присутній на ній В. Старосольський був обраний представником куреня новобранців [188, арк. 65].

На засіданні УБУ 2 грудня 1916 р. було прийнято заяву, в якій закликали та переконували стрільців продовжувати боротьбу (Вістник Союзу визволення України. 1916. Ч. 129. С. 823).

Виснаження війною (1916 р. був третім роком Першої світової війни), неможливість швидко реалізувати передвоєнні задуми, а також відчуття майбутніх змін, загострювали в українському політичному середовищі Наддніпрянщини та Наддністрянщини суперечки довкола методів вирішення власних політичних цілей. Одним із фрагментів таких політичних дискусій стала полеміка між В. Старосольським, Д. Донцовим та В. Винниченком, яка відбулася 1916 р. на сторінках львівського часопису «Шляхи».

1916 р. В. Винниченко інкогніто перебував у Москві, Д. Донцов – у Берліні, згодом – у Берні, а В. Старосольський як представник Бойової управи в Легіоні Українських січових стрільців (УСС) – у переїздах між лінією фронту, Львовом та Віднем. Усі троє були добре знайомі між собою та пов'язані українським самостійницьким та соціал-демократичним рухом у передвоєнний час у Львові. Проте, на думку І. Лисяка-Рудницького, «як Винниченко, так і Донцов виявляли типові для російської інтелігенції нахили до екстремізму, ідеологічного доктринерства, спрощених формул і радикальних розв'язок. Це робило їхнє мислення революційним і тоталітарним» [181, с. 110], тоді як В. Старосольський був одним із небагатьох європейських інтелектуалів галицького політикуму [181, с. 395].

У 1916 р. львівський часопис «Шляхи» позиціонувався органом УСС [240, с. 71], однак фактично був трибуною Д. Донцова (в деяких числах вміщувалося по дві його статті). У редакційній примітці до статті В. Старосольського (попри те, що він був ідеологом УСС, одним із його очільників) відчувалося упереджене ставлення до автора, що погіршувало комунікацію з читачами. Так, на прохання В. Старосольського вважати його статтю позаредакційною, редакція часопису вказала: «Всі автори, які підписують своєї статті, тим самим не відказують ся від евентуальної одвічальності перед читаючою громадою» («Ще в справі “орієнтації”»). Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 336).

Стаття В. Старосольського «Ще в справі орієнтації» (Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 336–338) була відповіддю В. Винниченку на його лист «В чем наша

сила?», вперше опублікований 1915 р. московським часописом «Украинская жизнь» [23, с. 13–18] (Передрукований у часописі «Шляхи». 1916. Ч. 2.) та на статті Д. Донцова «Катова вечеря» [56, с. 81–84] та «Дещо про орієнтації» [54, с. 169–172] (остання була полемічною відповіддю на вищезгадану публікацію В. Винниченка).

Головними соціально-комунікативними домінантами публікації В. Старосольського «Ще в справі орієнтації» були опора на власні сили та «віра в безсмертність нації». Автор, розвиваючи комунікативну складову першої домінанти, стверджував, заперечуючи тим самим обидвом візаві, що «кожна наша орієнтація є українська» та в існуючих реаліях є «самостійницькою» (Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 336). В. Старосольський застерігав від надмірних сподівань на зовнішньополітичний чинник у вирішенні української проблеми, щоби «...хто-небудь, серед яких-небудь обставин зміг справити нам, живій Нації “катову вечерю”» (Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 337). Антитезою «партикуляризму» було твердження політика, що «наша судьба лежить передусім у наших руках» (Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 337).

Для підсилення комунікативної складової ще однієї домінанти – «віри в безсмертність нації» – В. Старосольський звернувся до праці «Промова до німецької нації» німецького філософа Й. Г. Фіхте. Він слушно стверджував, що на момент написання цього твору німецька нація була політично роздроблена, пригнічена наполеонівською Францією, проте натхнена ідеєю Й. Г. Фіхте через сто років переможно крокувала Європою. Цим невдалим (Німеччина програла Першу світову війну) контраргументом Д. Донцову він протиставляє Німецьку імперію революційній Франції кінця XVIII ст. з її гаслом: «Вітчизна в небезпеці!» («Катова вечеря»). Далі В. Старосольський рефлексував: «Розходить ся для нас в сій війні про це, коли і в якій мірі здійсняться наші бажання і домагання. Мусимо зробити усе, щоб вони здійснилися в як найбільшій об’ємі...» (Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 338).

Головною соціально-комунікативною домінантою полемічної відповіді Д. Донцова був деструктивізм щодо «національних святощів», минулої та

тогочасної української політики, її політиків, громадського життя. Ідею В. Старосольського про віру в безсмертність нації Д. Донцов назвав «найшкідливішою» і «найреакційнішою» [57, с. 448] та контраргументував: «...підкладом нашої незахитаної віри в будучину нації є не розум, тільки почування» [57, с. 449].

Загалом стаття переповнена критикою, подекуди справедливою, М. Грушевського, галицького українського політикуму, еміграції (СВУ), преси. Однак комунікативними засобами автор не перебирав: маніпулював фактами, поверхнево контраргументував ідеями Й. Г. Фіхте, кон'юнктурно послуговувався ім'ям І. Франка (апелював до почуттів галичан, використовуючи нещодавню його смерть), вживав зневажливі терміни щодо опонентів і щодо нації. Сучасну йому українську націю він характеризував так: «отара овець», «здеоргентована згряя ... згряя воробців», «нездарами ми були», «Що оригінального зуміємо ми [українці – Т. О.] видумати?!» [57, с. 451]. «Національні святощі», на думку публіциста, «сантіментально плаксивий гимн “Ще не вмерла Україна”» [57, с. 450], «стару хоруговку “національної солідарності” й інших святощів подремо на ганчірку» [57, с. 454].

Критикуючи галицький політикум за відсутність опозиції, Д. Донцов не толерував спільні зусилля («національна солідарність») трьох політичних партій УНДП, УСДП та УРП, об'єднаних із СВУ в Загальну українську раду. Партія В. Старосольського – УСДП постала в образі Санчо Панса, яка слугувала своєму пану Дон Кіхоту – УНДП та «плутаєть ся за ним на своїм ослі» [57, с. 453]. Апофеозом став самозакоханий висновок «володаря думок» галицької (згодом західноукраїнської) молоді: «Інтенсивне політичне думання й вільна від пересудів критика цілої нашої мізерії – ось дорога, яка одна виведе нас на широкий і простий шлях боротьби за своє національне існування» [57, с. 454].

У той же час йому денонсував раціональний та прогностичний підсумок статті В. Старосольського: «Як би навіть скривдила нас ще раз історія, то се не принесло би нам загибелі. Се значило би лишень, що хвилина відпочинку,

спокійної творчої праці для нас ще не прийшла, що шлях до перемоги ще далекий – але і сей шлях перейдемо переможно...» («Ще в справі “орієнтації”»). Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 338).

Революційні зміни в Києві в 1917 р. знову привели до загострення серед стрілецької старшини питання доцільності існування Легіону УСС. В. Старосольський разом з Н. Гірняком на зборах старшин УСС 24 травня 1917 р. категорично виступили проти ліквідації Легіону як передчасної [188, арк. 93]. У зв'язку з такими думками серед стрілецтва Українська парламентська репрезентація (яка фактично замінила ЗУР) та УБУ скликали у Відні 24 липня 1917 р. спільні збори разом із представниками УСС, на які був запрошений і В. Старосольський [100, арк. 45 зв.]. На них він наполягав на подальшому існуванні Легіону. Було ухвалено рішення про недопустимість розформування Легіону УСС.

25 липня 1917 р. УБУ було реорганізовано в Центральну управу УСС. В. Старосольський залишився представником Центральної управи у Легіоні УСС [98, арк. 1; 228, арк. 2 зв.]. На її першому засіданні 25 липня 1917 р. він порушував до того часу не вирішенні питання стрілецьких одностроїв, відзнак [98, арк. 1]. На другому засіданні Центральної управи 26 липня 1917 р. В. Старосольський запропонував майора М. Тарнавського на посаду команданта УСС [98, арк. 2]. Цю кандидатуру було підтримано, і 23 жовтня 1917 р. австрійське командування призначило його на цю посаду [98, арк. 1].

Нову кризу в Легіоні УСС восени 1917 р. викликали наміри Австро-Угорщини приєднати Галичину до Польщі, у зв'язку з чим до Центральної управи УСС надійшли протести від усіх формацій Легіону, а серед стрілецтва знову постало питання доцільності його існування. Через це голова Центральної управи УСС С. Смаль-Стоцький у листі від 14 грудня 1917 р. звернувся до В. Старосольського з пропозицією, щоб він порозумівся з усіма відділами Легіону та скликав з'їзд їхніх представників на 15 січня 1918 р., та просив вплинути на старшин, щоб утримались від будь-яких заяв [237, арк. 34–35]. Цей з'їзд відбувся 5–6 лютого 1918 р. за участі Української парламентської

репрезентації, Центральної управи УСС та представників стрілецьких підрозділів, на якому знову перемогла думка про збереження Легіону УСС [73, с. 428–430]. Упродовж другої половини 1917–1918 рр. В. Старосольський продовжував надсилати Центральній управі УСС регулярні звіти про свою діяльність, стан Легіону УСС та запити щодо організаційних питань стрілецтва [100, арк. 53 зв., 54 зв., 55 зв., 57, 61 зв., 62 зв., 63 зв., 65, 68 зв.] (останній звіт та його запити були зачитані на її засіданні 8 серпня 1918 р.) [100, арк. 69 зв.].

У червні – середині жовтня 1918 р. В. Старосольський разом із Легіоном УСС перебував у Наддніпрянській Україні. УСС входили тоді до групи архикнязя Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного), з яким В. Старосольський мав дружні взаємини. Завдяки йому на Єлисаветградщині було сформовано другий курінь УСС, комендантом якого призначено В. Старосольського [119, с. 194]. Утім через декілька днів курінь було розформовано за наказом австрійського військового командування. Також за дорученням В. Габсбурга В. Старосольський займався опікою та розслідуванням скарг українських селян на каральні акції та зловживання австрійської та німецької окупаційної влади [64, с. 263; 73, с. 203; 235, с. 196].

У жовтні 1918 р. Легіон УСС переведено на Буковину. Разом з ним переїхав до Чернівців і В. Старосольський, де включився в організацію військового перевороту в Галичині. У першій половині жовтня 1918 р. він став членом таємного Українського генерального військового комітету у Львові, куди двічі їздив на його засідання [235, с. 204; 253, арк. 7]. Разом з Н. Гірняком був зв'язковим між комітетом і Легіоном УСС [64, с. 266]. Згідно з рішенням комітету, В. Старосольський в кінці жовтня зустрівся з Вільгельмом Габсбургом та добився дозволу для Д. Вітовського (який мав очолити підготовку перевороту) виїхати з Чернівців до Львова на постійне місце перебування [253, арк. 7].

Сам В. Старосольський отримав дозвіл на терміновий виїзд до Львова згідно з наказом В. Габсбурга 1 листопада 1918 р. [285, арк. 11]. Про рівень розуміння подій у Львові В. Старосольським свідчать його спогади: він виїхав

до Львова лише ввечері 1 листопада з думкою повернутися назад до Чернівців за два дні [253, арк. 11]. Однак наступного дня, 2 листопада 1918 р., у Львові В. Старосольський був заарештований польськими військовими [253, арк. 22], а згодом ув'язнений у концтаборі в Домб'є. Пізніше у своїх спогадах про ці події, опублікованих у журналі «Світ» під назвою «Одна з помилок», він зазначав, що «спізнене прибуття (до Львова – *Т.О.*) У.С. С. мало свої фатальні наслідки» для Листопадового чину та польсько-української війни (1928. Ч. 21–22. С. 13).

19 вересня 1919 р. львівський щоденник «Вперед» у передовиці вмістив два інформаційні повідомлення про і від В. Старосольського. У замітці «Поворот з неволі» йшлося про те, що з польського табору в Домб'є (Краків) до Львова повернулися відомі галицькі діячі В. Охримович, К. Студинський, В. Бачинський та ін. «Дра Старосольського під ескортою відставлено на бойову лінію, де буде переданий українській армії» (Вперед. 1919. 19 верес.). Тут же було опубліковано його статтю «Не піддаваймося нервам!».

Варто зазначити, що органу Української соціал-демократичної партії (УСДП) «Вперед» після розгрому української преси поляками у листопаді 1918 р. [248, с. 104] завдяки вірним союзницьким відносинам з Польською Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії, особливо з її лідером І. Дашинським – першим прем'єр-міністром відновленої Польщі, вдалося майже зразу поновити видання. До середини літа 1919 р. «Вперед» був єдиною щоденною українською газетою у Львові та Галичині [280, с. 80], що, безумовно, сприяло швидкій популярності до того малотиражної газети та зайнятті ніші розгромленого націонал-демократичного «Діла». Це згодом викликало сильне роздратування і ревність у редакціях націонал-демократичних часописів «Нова Рада» (Львів, серпень 1919 р.) та «Діла», яке почало виходити з 1 січня 1920 р. під назвою «Громадська Думка». Таким чином, «Вперед» став єдиним комунікаційним майданчиком для українців Галичини у листопаді 1918 – липні 1919 рр. – періоду польсько-української війни та польської окупації краю.

В. Старосольський був ув'язнений поляками 2 листопада 1918 р. у Львові, на другий день після Листопадового чину, та перебував у таборі для військовополонених більше 10 місяців. Після повернення з полону в жовтні 1919 р. його призначили товаришем (заступником) міністра закордонних справ. На той час його оточувала інша історична та політична реальність. Перша світова війна закінчилася, не існувало більше Австро-Угорської та Російської імперій, а на їх руїнах було створено незалежну соборну Україну, про що він мріяв ще зі студентських років. Однак було програно польсько-українську війну, а УНР перебувала на межі поразки в Другій радянсько-українській війні.

Стаття «Не піддаваймося нервам!» слугувала полемічною відповіддю К. Левицькому – «патріарху ери адвокатів» (В. Старосольський, К. Левицький, М. Ганкевич, Л. Ганкевич та більшість українського політикуму Галичини 1890–1939 рр. були за професією адвокатами), экс-голови першого уряду ЗУНР, довголітньому лідеру галицьких націонал-демократів, який на той час представляв їх «диктаторське» (Є. Петрушевич) крило. «Батл адвокатів» розпочався ще 23 серпня 1919 р., коли на сторінках віденського часопису «Український Прапор» К. Левицький опублікував статтю «Куди дороги?» в якій обґрунтував можливість федерації з одвічним ворогом націонал-демократів – Росією (щоправда, не царською і не більшовицькою, однак білогвардійською (денікінською)): «Тоді зйдуться інтереси обох цих найближчих собі народів славянських і ці інтереси звяже союз обох їх держав: України і Росії» [123]. Горизонти мистецтва можливого досягали неможливого.

Варто зазначити, що стаття з'явилася під час успішного спільного наступу армій УНР та ЗОУНР на Київ проти більшовиків, який через тиждень після її появи закінчився «Київською катастрофою». Тож особливого цинізму набуває фраза К. Левицького: «Тому мілітарне перемир'я української армії з російськими протибольшевицькими арміями виринає із сучасної ситуації, аби скоротити боевий фронт, себе не поборювати на полі війни, а спільними силами знищити большевицьку язву» [123]. Зміна позиції галицьких націонал-демократів була зумовлена таємними переговорами в Парижі, за

посередництвом Франції, делегації ЗОУНР з російськими антибільшовицькими колами. Для справедливості треба підкреслити, що під час польсько-української війни (ще з травня 1919 р.) УНР вела таємні переговори з Польщею, головною умовою останньої було визнання Україною кордону по р. Збруч (окупації Польщею Галичини).

Першим К. Левицькому відповів М. Ганкевич у статті «Федерація чи самостійність?», у якій він, спираючись на ретроспективний досвід українсько-російських відносин, резюмував: «Факти показали, що “велика, могутча” Росія – це невмолений ворог України, що між ними нема і не може бути ні поєднання ні мира» [34]. До М. Ганкевича приєднався В. Старосольський вищезгаданою статтею. У її ввідній частині, використовуючи методи популярного на той час психоаналізу З. Фрейда, автор звертає увагу на вплив підсвідомості та емоцій на мотиви політики і підсумовує: «Независимість політичної думки від почувань та настроїв – отсе мірило політичної зрілості» («Не піддаваймося нервам!» Вперед. 1919. 19 верес.). Загалом повторюючи історичну контраргументацію досвіду взаємин України з Росією М. Ганкевича, він так само протиставляє «федералізм» «самостійності».

Аналізована стаття В. Старосольського написана у рівновазі між раціональними та емоційно-оцінними судженнями, наведені чіткі аргументи та контраргументи щодо апріорі неможливої федерації України з білогвардійською Росією. Прозорість та зрозумілість рефлексій сприяли комунікації між автором та читачами. Автор звертається не персоніфіковано до опонента, а до колективного «Я» «диктаторського» оточення Є. Петрушевича, а також до «читаючої публіки».

У загаданій статті, як і в наступних, у розумінні В. Старосольського концепт «нація» є взаємозалежним з «державотворенням», його існування неможливе без концептів «незалежності» та «соборності» України: «На протязі останніх літ та місяців український нарід по цей і той бік Збруча складав тисячні докази політичної зрілості. Мінялися події, ситуації, настрої а нарід у своїх найширших верствах зберігав вірно і непохитно ідеал зєдинення і

державної незалежності України. Росла національна свідомість, кріпшала, ставала чимраз яснійша...» («Не піддаваймося нервам!» Вперед. 1919. 19 верес.). У К. Левицького він виступає прикриттям власної політики: «політичний інстинкт українських народніх мас», «на цім становищі стоїть весь український народ» [123].

У цій статті з'являється концепт «партикуляризму», проти якого він виступав ще з часів «Молодої України»: «...на тлі настроїв останніх місяців, підніс голову галицький партикуляризм і заговорила душа рутенця, що ніколи не вірив справді і твердо в сили нації, а все оглядався за покровителем» («Не піддаваймося нервам!» Вперед. 1919. 19 верес.).

«Політика нервів чи розваги» – під такою назвою вийшла відповідь К. Левицького в часописі «Український Прапор». Автор зазначив, що його попередня публікація «викликала полемічну статтю», «на котру годиться відповісти, бо порушене питання незвичайно важне і актуальне, та цілю таких статей є як раз прояснити саму справу» [124]. К. Левицький продовжив аргументувати ідею союзу з небільшовицькою Росією неможливістю власними силами вирішити існуючі проблеми, щоправда «федерацію» він змінив на «конфедерацію». Загалом для цієї полеміки було характерне неагресивне її ведення в традиціях колишньої австрійської «локально-кав'ярної» політики, що також свідчило про можливість пошуку компромісу.

Згодом, на початку січня 1920 р., коли скандал в українській галицькій пресі довкола українсько-польських переговорів у Варшаві набирав обертів, до цієї полеміки приєднався візаві В. Старосольського Д. Донцов, щоправда в цьому випадку він виступив на його підтримку. У статті «З приводу нашого русофільства» він гостро критикував ідею союзу та федерації з небільшовицькою Росією. Д. Донцов із сарказмом характеризував російський еміграційний політикум та застерігав від будь-яких союзів з ними: «Не вже досі даватимемо вести себе в політиці чувству а не холодному розумови» [55].

Наступна стаття В. Старосольського «Дві методи» з'явилася у «Вперед» наприкінці грудня 1919 р., коли відомості про підписання українсько-польської

декларації 2 грудня 1919 р. досягли Галичини і став відомим факт відмови УНР від Західної України. На цю статтю відповіли львівські націонал-демократичні часописи передовими статтями: «Нова Рада» (без вказівки авторства) – «Не ходім манівцями!» (1919. 31 груд.; 1920. 1 січ., 2 січ., 3 січ.); «Громадська Думка» – «Тріумф неправди – короткий», підписана криптонімом І. Б. [88]; віденський «Український Прапор» – «Теорія політики самовбійства» авторства редактора П. Лисяка [179].

Стаття В. Старосольського написана переважно науково-публіцистичним стилем, на високому предметному рівні як вченого-соціолога та правника, перевантажена науковими термінами. Раціональні аргументи домінують над емотивними висловлюваннями. У ній розвивається теоретичне підґрунтя концепту «нація», що більше ніж за рік буде покладений в основу його знаменитої праці «Теорія нації».

Такий стиль викликав сарказм в опонентів: «теоретичне передумування й перемелювання фраз вихоплених із дешевих брошур» [88]. Покликання В. Старосольського на відомих вузькому колу європейських вчених-соціологів (В. Сомбарта, А. Фіркандта, Л. Гумпловича) викликали насмішки його візаві. Варто зазначити, що відомий український емігрантський історик та публіцист (син опонента в полеміці П. Лисяка) І. Лисяк-Рудницький зараховував В. Старосольського до декількох інтелектуалів у галицькому політикумі першої половини ХХ ст.: «провідним колам західньоукраїнського громадянства бракувало широких інтелектуальних горизонтів, справжньої культури на європейському рівні... Про засадничі, так би мовити, «історіософічні» аспекти української національної справи вони просто не думали, це лежало потойбіч їхнього інтелектуального обрію» [181, с. 395]. З його думкою співпадають рефлексії В. Старосольського: «Серед невідрадних відносин політичного життя Галичини, депрапована надією на Відень, занята щоденною боротьбою за дрібні здобутки – політична думка міщанських кругів галицької України не розвивала вільних крил...» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

Найбільшого обурення в авторів згаданих статей викликали твердження В. Старосольського про роль УСДП у поширенні ідеї самостійності України в Галичині. Опоненти вдавалися до маніпулювання фактами, протиставляючи націонал-демократів соціал-демократам. Так, П. Лисяк назвав працю Ю. Бачинського «Україна irredenta» «доволі наївною книжкою», а його твердження про «Молоду Україну» [179] стало зразком некритичного ставлення до аргументів публіцистів у сучасній українській історіографії.

Опоненти звинуватили В. Старосольського, «що зужив скільки фраз та наторочив», задля підтримки «варшавського договору» [88]. Аналогічно підсумував П. Лисяк «*Succus rei* (суть – *T. O.*) довгих виводів автора знаходяться щойно при кінці... Для ідеї державности Др. Старосольський жертвує “усе інше” (Польщі – Західну Україну. – *T. O.*)» [179].

На нашу думку, стаття В. Старосольського «Два методи» адресована не широкому загалу, навіть не політичній еліті Галичини, а була своєрідною фінальною адвокатською промовою перед судом історії. Такий же контекст містив епіграф до статті його улюбленого письменника Й. В. Гете: «Думати – легко, діяти – важко, перетворити думку на дію – найважче на світі» (переклад. – *T. O.*). Отже, вона була спрямована на перспективу, в якій автор комунікував із нащадками з надією на абсолюцію. Моральна категорія виправдання як відповідального політика за свої вчинки.

Проте В. Старосольський, обравши таку тактику, програв полеміку своїм опонентам. В українській національно-демократичній галицькій пресі почалася кампанія проти В. Старосольського. Так, у статті «Угода українських соціалістів з Польщею» в «Громадській Думці» зазначено: «Як довго український соціал-демократ (В. Старосольський. – *T. O.*) з Галичини є в міністерстві закордонних справ, так довго світ має доказ, що галицькі соціал-демократи годяться на все те, що робить міністр закордонних справ Андрій Ливицький» [276]. І далі: «Соціал-демократ др. Старосольський не зложив свого уряду заступника міністра, бо – на відступлення Галичини Польщі годиться».

Щоправда, зазначалося, що це не його ініціатива, «а з поручення львівських українських соціал-демократів, що видають “Вперед”» [276].

У конфіденційному Протоколі наради 28 листопада 1919 р. у Львові за участю членів Директорії УНР Ф. Швеця й А. Макаренка, міністрів А. Лівичького, М. Ковалевського та В. Старосольського було зафіксовано згоду (підпис) останнього на укладання мирного договору УНР з Польщею та підписання Декларації дипломатичної місії УНР у Варшаві, в якій зазначено українсько-польський кордон по р. Стир та р. Збруч. [226]. Аргументація, якою керувався В. Старосольський, коли підписував цей документ, стає зрозумілою з наступних документів.

Після приїзду до Варшави 1 грудня 1919 р. він розпочав вести щоденник, з першого запису якого зрозуміло, що тамтешні відносини між наддніпрянцями та галичанами справили на нього гнітюче враження [309, арк. 1]. Наступного дня, 2 грудня 1919 р., відбулася нарада в міністра закордонних справ А. Лівичького, на якій обговорювалась «Декларація Української дипломатичної місії в Речі Посполитій Польській Польському уряду». У своєму щоденнику В. Старосольський зафіксував: «запросив (А. Лівичький. – Т. О.) мене на нараду придніпрянців – з гал[ичан] тільки мене, як члена уряду. ...Видно було у відношенню до гал[ичан] партикуляризм, якого досі я у придніпр[янців] не стрічав» [309, арк. 2].

У протоколі цієї наради міститься промова В. Старосольського, в якій він не підтримав згадану Декларацію та виступив проти її підписання. Він зазначив: «Особливо один пункт Придніпрянська Україна нині не може допомогти Галичині, але і шкодити їй не мусить. [...] Отже при скрутному положенню України – Галичина знову могла би відіграти роллю українського національного Пьемонту. Пунктом про границю на Збручі між Україною і Польщею ми признаємо Польщі юридичні права над Галичиною, – даємо полякам оружжя проти трактовання Галичини, як міжнародно загварантованого політичного тіла» [225, арк. 45]. Аналогічна думка зафіксована також у його щоденнику.

Мотиви підписання вищезгаданого Протоколу від 28 листопада 1919 р. В. Старосольським стають зрозумілими з наступного його твердження: «Отже треба пункт про границю на Збручі змінити так, щоби зазначено було, що Збруч єсть кордоном, але в ніякому разі не зазначати, що він єсть кордоном між Україною і Польщею... В противному разі Галичани сеї Декларації підписати не можуть і зложать проти неї протест» [225, арк. 18]. Проте така пропозиція була відкинута А. Лівіцьким, аргументуючи тим, що Польща на таке не згодиться. Більшість учасників наради, за винятком одного члена, підтримала підписання цього документа, який був укладений того ж дня.

Варто підкреслити, що у Варшаві В. Старосольський мав зустрічі зі своїм вже згадуваним родичем К. Світальським, який на той час був особистим ад'ютантом керівника Польщі Ю. Пілсудського та його близьким соратником, про що нотував у своєму щоденнику. Тому, очевидно, перебуваючи в дружніх стосунках із К. Світальським, він володів більшою інформацією, ніж інші члени української делегації в Польщі.

Наступного дня В. Старосольський заявив А. Лівіцькому, що подає у відставку. Останній був проти, аргументуючи тим, що той потрібен для організації апарату МЗС УНР у Варшаві [309, арк. 7]. Так само не підтримали його прагнення партійні товариші М. Ганкевич та О. Безпалко.

Наприкінці січня 1920 р., коли громадська думка щодо В. Старосольського в Галичині була сформована його опонентами, він опублікував у часописі «Вперед» розлогу статтю «Ще про дві методи. Відповідь на відповіді» (Вперед. 1920. 28 січ., 29 січ., 30 січ., 31 січ.). Пишучи про «методи полеміки» в Наддністрянщині, він зазначав, що йому «не закинено ніякого злочину, не названо злодієм, зрадником ані запроданцем» (Вперед. 1920. 28 січ.). На закид, що його стаття присвячена обороні декларації 2 грудня 1919 р., В. Старосольський зазначав: «...в своїй статті «Дві методи» не боронив згаданої декларації. ...тому, що я ... з нею не погоджувався, був її противний та уважаю її шкідливою і для України і для справи українсько-польського порозуміння» (Вперед. 1920. 28 січ.). Так само він продовжував критикувати

галицький партикуляризм, використовуючи такі контраргументи: «В останньому ще моменті Австрії Тирольці Сходу остали вірними підданими» (Вперед. 1920. 29 січ.). При цьому він слушно зауважив, що «найслабшою стороною «галицького питання» є це, що воно існує іменно як окреме галицьке питання, а не як питання розмеження України з Польщею» (Вперед. 1920. 30 січ.).

Попри те, що «майже всі галицькі українці вважали Варшавський договір зрадою їхньої батьківщини» [180, с. 102], у середовищі галицького політикуму, яке мало власні цілі та інтереси в цьому питанні, не було однастайності. Так, у листі від 15 липня 1920 р. студентського товариша В. Старосольського, на той час посла УНР в Данії, а згодом лідера Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО) Д. Левицького, йдеться: «Тому то і згоду Петлюри з поляками уважав я і уважаю для нас корисною, бо она означала боротьбу двох наших ворогів, москалів і поляків між собою і мусіла привести і приводить до зліквідування для нас одного з двох факторів» [144, арк.4]. Такої ж позиції дотримувався майбутній лідер УВО/ОУН Є. Коновалець.

Напередодні підписання Варшавського договору В. Старосольський, 10 квітня 1920 р. подав заяву про звільнення з товариша міністра закордонних справ на ім'я А. Лівіцького, в якій вказав, що: «Причиною сеї просьби є мій погляд на політику і її теперішні завдання відмінний від погляду уряду та неможність погодитися на останні кроки уряду в закордонній політиці» [80, арк. 5].

1919-й та 1920-й рр. становлять один із драматичних та контраверсійних періодів в історії України. Так само участь В. Старосольського в українсько-польських переговорах стала для політика «найбільш критичною справою» [261, с. 90]. Публіцистична полеміка в галицькій пресі довкола цього питання завдала йому значної репутаційної шкоди. Він довгий час не міг повернутися до Львова, а тому емігрував до Відня, згодом – до Праги. Факт того, що його запросили 1922 р. на перший із серії гучних політичних процесів проти українців у Другій Польській Республіці – за атентат С. Федака на

Й. Пілсудського – галицька українська громадськість прийняла з обуренням. Проте успішна адвокатська оборона В. Старосольського підсудних (зокрема, Д. Палієва) на цьому процесі дещо зм'якшила таке ставлення.

Отже, найбільш активний та продуктивний етап громадсько-політичної діяльності В. Старосольського охоплював період Першої світової війни (1914–1918 рр.). Особливо вагомою була його участь у формуванні ідеології та діяльності структур Легіону УСС. В. Старосольський у ньому працював у двох напрямках: перший – організаційна робота, яка включала питання військового та матеріального забезпечення потреб стрілецтва, розвитку військових та господарських структур Легіону; другий – ідеологічна робота (яку В. Старосольський вважав найбільш важливою через політичну місію стрілецтва та його роль у творенні майбутнього України), що включала культурно-просвітню та виховну працю.

Громадсько-політична діяльність В. Старосольського побудована на переконанні, що «нічого не вільно будувати на неправді». На його думку, політична діяльність «мусить мати тверду моральну основу». Крім того, особливістю В. Старосольського як політика була його характерна риса – здатність критично аналізувати і передбачати наслідки ключових політичних подій. Іншою характерною особливістю його громадсько-політичної діяльності було використання ним наукового підходу до аналізу політики, що давало йому можливість критично оцінити дійсний стан проблеми, звільнитися від загальноприйнятих догм та виробити власний погляд на існуючі політичні проблеми. Згадані особливості визначали його публіцистику, для якої характерний високий інтелектуальний рівень аргументації, критичний аналіз та пропонувані ним непопулярні рішення. Таке протиставлення більшості викликало гостру реакцію опонентів, що не сприяло успішності соціально-комунікаційної діяльності В. Старосольського, особливо в передвоєнний (1903–1914 рр.) та післявоєнний (1919–1927 рр.) періоди. Яскравим прикладом цього стала участь В. Старосольського в полеміці з націонал-демократичним табором 1919–1920 рр. довкола процесу підписання Варшавської угоди 1920 р.

2.3. Формування основних концептів публіцистики

Публіцистика В. Старосольського взаємопов'язана з його громадсько-політичною та фаховою (особливо науковою) діяльністю, є стислим виміром його розуміння тогочасних ключових подій української історії, рефлексією над проблемами українського державо- та націєтворення. Його публіцистичні праці є цінним джерелом вивчення суспільного резонансу щодо цього напрямку соціально-комунікаційної активності.

Публіцистична та наукова спадщина В. Старосольського, на нашу думку, ґрунтується на засадах філософії німецького ідеалізму (Г. Гегель, Й. Фіхте). Найвищим ідеалом для В. Старосольського як політика було «найбільша перемога доступна людині, перемога над душами людськими – силою духа» («Тома Г. Масарик. Дорога життя». Рідна школа. 1937. Ч. 21. С. 301).

У його публіцистичних працях часто звучать ідеалістичні мотиви з метою підкреслення важливості моменту, комунікативного та емотивного підсилення діалогу з читаючою публікою: «Форма без змісту є мертва. Пустий звук убивав, а дух животворить» («Думки про демократію». Вістник Союзу визволення України. 1915. Ч. 9–10. С. 13–14.).

Також для публіцистики В. Старосольського характерна пропаганда високих гуманістичних ідеалів людства. У 1930-ті роки, коли світ захоплювали ідеали авторитаризму та тоталітаризму, а демократії зазнавали краху в країнах Європи, він закликав молодь: «...момент психічного та ідейного заломання, який переживає тепер людство, це тільки момент. Вам не вільно, якщо Ви справді молоді, відрікатися від великих соціальних, політичних, моральних Правд, тільки тому, що заломаний духом теперішній світ їх відрікається. Збережіть віру в те, що велике, в те, для чого варто жити й вмирати» («Наші розмови. Відповідь пана др. Володимира Старосольського». Вогні. 1934. Ч. 1–2. С. 23).

Важливим елементом публіцистичного дискурсу є «його “внутрішня форма” – концепт, виокремлення та аналіз якого відкривають нові аспекти якісного осмислення публіцистичного тексту, дають змогу простежити його структурну та концептуальну спрямованість» [21, с. 6]. Концепти виникають і розвиваються у дискурсах, а дискурси своєю чергою наповнюються концептами, актуалізованими в часі та просторі [19, с. 7]. Дослідження та визначення концептів певного континууму сприяє розумінню суспільно-політичних процесів, які відображають громадську думку відповідної історичної епохи.

Концепт «незалежність» сформував наратив у публіцистиці В. Старосольського. Він утворював семантичні мережі із концептами «держава», «нація», «соборність», «демократія».

Головна ідея політичної публіцистики В. Старосольського – ідея незалежності України – була окреслена в його першому публічному виступі 1899 р. та в першому номері часопису «Молода Україна» у спільній з Є. Косевичем редакційній статті: «Символом цих ідеалів (молоді – *Т. О.*), стягом, що під ним спішитемо у бій за наші ідеали, є для нас одно велике слово: Україна» (1900. Ч. 1. С. 1). Наступне твердження є актуальним і важливим визначення національної ідеї: «Наша національна ідея – се не само питанє мови, не само питанє етнографічної відрубности; се питання політичної незалежності, питання потреб поневолених верств нашого народу, повної соціальної справедливости» (Молода Україна. 1900. Ч. 1. С. 1–2).

Ідея політичної незалежності України послідовно декларувалась В. Старосольським, Є. Косевичем, Л. Цегельським, В. Темницьким та іншими членами «Молодої України» в численних матеріалах на сторінках однойменного часопису. Крім того, вона розвивалась упродовж усього періоду соціально-комунікаційної діяльності В. Старосольського.

Видавництво «молодоукраїнцями» «Самостійної України» М. Міхновського, в якій чітко проголошувалася «одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі» [193], а згодом

і використання цього гасла у своїх публікаціях, свідчило про визначення чітких меж, на які претендувала незалежна Україна. Під впливом «Самостійної України» вимогу незалежної України в етнічних межах проголошено в резолюції II студентського віча 14 липня 1900 р.: «...здвиження самостійної української держави в етнографічних границях є неперемінним і доконечним» [63, с. 308]. Етнічний принцип соборної України підтримав згодом І. Франко: «...всю в її (України – *Т.О.*) етнографічних межах». Тому висновок К. Йобст про те, що у програмі «Молодої України» «ні слова не було сказано про кордони» [321, S. 110], є безпідставним. Очевидно, що такі визначення кордонів України закладали основи неминучого українсько-польського конфлікту.

Польський дослідник С. Степень зазначає, що В. Старосольський у своїх публікаціях в «Молодій Україні» «стверджував, що українці по два боки Збруча мають, подібно до інших народів, право на самовизначення. Це визначення в тогочасних умовах не означало автоматичного прагнення створити окрему державу» [262, с. LVI]. Очевидно, базуючись на тому факті, що УСДП в 1899 р. підписало Брюнську програму СДПА, національна ідея В. Старосольського, на думку дослідника, передбачала «рівноправ'я в рамках федеративної держави, наприклад, Габсбурзької монархії». Крім того, дослідник робить ремарку: «На жаль, це поняття в сучасній історіографії інтерпретоване виключно як «створення незалежної держави» [262, с. LVI].

Проте у своїй вищеозначеній програмній статті, а також у зверненні організаційного комітету «Молодої України» щодо проведення II студентського віча за підписом його голови В. Старосольського, йдеться не про право на самовизначення, а про ідею незалежної держави: «Нашим обов'язком заманіфестувати, що вся українська молодь стоїть і стоятиме під прапором незалежності України. ...найвисшою ідеєю національно-політичних змагань усієї молодіжи є незалежна Україна!» («Товариші!» Молода Україна. 1900. Ч. 7. С. 251–252). У самій резолюції цього з'їзду проголошується, що тільки самостійна, національна держава є єдиною формою, при якій можливий «правильний розвій народу».

Зрозуміло, що в існуючих геополітичних реаліях не йшлося про одномоментне створення незалежної України. Про це В. Старосольський виразно заявив у своєму виступі на II студентському вічі: «І підносимо ми боєвий стяг нашої самостійності і підносимо його в упоєню нашої віри, що ідемо в бій не лише за своє, а за щастя цілого людства. ... що Україна, коли стане, то «засвітиться світ правди» не лишень для себе, а для мільонів страдаючих і в рядах вільних народів піде добувати кращу долю людскости» [63, с. 322–323].

У період Першої світової війни В. Старосольський дотримувався у своїй публіцистиці конечності боротьби за незалежність України: «Політична самостійність України се ціль наших змагань» («Ще в справі „орієнтації”». Шляхи. 1916. Ч. 9–10, с. 336). Так само він продовжував вірити у «невідрадних обставинах» у провідну ідею української національної політики «...добуття державної самостійности...» («Ще про дві методи». Вперед. 1920. 28 січ.), коли більшість тогочасного українського політикуму втратило віру після поразки Української революції. 1928 р. В. Старосольський вимагав у нових політичних та геополітичних реаліях міжвоєнного періоду «...повної самостійності і повного національного визволення України на всій території... Борімося до самостійної Української держави та щоби ми були в ній господарями» [60, с. 287–288].

В. Старосольський високо цінує Т. Г. Масарика за те, що той у своїй праці «Росія й Європа» (1913) надав українській справі політичного характеру та визнавав єдність українських земель («Тома Г. Масарик. Дорога життя». Рідна школа. 1937. Ч. 22. С. 326).

Центральним концептом публіцистики В. Старосольського був концепт «нація». Серед усіх дефініцій нації В. Старосольський підтримує та вказує на найближче розуміння суті визначення нації Л. Гумпловича, який «називає нацією тільки таку суспільність, яка або має, або бодай мала власну державу» («Дві методи». Вперед. 1919. 24 груд.). У публіцистиці В. Старосольського концепт «нація» залежний від концепту «державна».

Відомий чеський соціолог М. Грох підкреслював, що процеси формування нації ведуть до активізації територіальної і соціальної мобільності та збільшення соціальної комунікації [319, с. 105–106]. Його думку продовжив відомий український історик Я. Грицак, який зазначав, що саме соціальна комунікація у вигляді мережі громадських організацій, національної преси, шкіл тощо в межах певного історичного регіону, заселеного потенційними представниками нації, є мовби кістяком, на якому розвивається живе тіло нації [44, с. 122].

Погляди В. Старосольського співзвучні з переконанням Д. Донцова, що «тільки нація ... спроможна вибороти й вибудувати самостійну, незалежну державу» [269, с. 420]. В. Старосольський з часів «Молодої України» продовжував наголошувати на додатковій ролі мови, раси, віросповідання «усе те набирало окремого значення при народинах нації» («Дві методи». Вперед. 1919. 24 груд.). Надання їм переваг у визначені суті нації, на його думку, було помилковим. Вищевказані чинники він визначає як причини конфліктів у державі. У той же час «спільність мови улекшувала ріст національної спільноти» («Дві методи». Вперед. 1919. 24 груд.).

На основі фреймового аналізу публіцистичних праць В. Старосольського визначено, що концепт «нація» формують фрейми «переконання – прагнення – стремління», «воля» та «віра». Фрейм «переконання – прагнення – стремління» включав у публіцистиці В. Старосольського розуміння того, що нація повинна мати переконання прагнути держави: «Стреміти до державности становить суть сучасної нації» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.). Події Української революції 1917–1919 рр. він визначав як прагнення українців до держави, а тому, на думку публіциста, вони ставали нацією («Не піддаваймося нервам!» Вперед. 1919. 19 верес.). На емпіричному рівні ознакою нації є «або наявність національної держави, або масовий політичний рух за її створення» [44, с. 122]. Згодом у «Теорії нації» В. Старосольський визначить фрейм «прагнення» нації до держави як «політичність».

В. Старосольський критикував українську галицьку політику за те, що не прагнула незалежності «по останні мінати Австрії не сміла вийти поза домагання поділу Галичини чи взагалі “самостійности” – в межах Австрії» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.). Разом з тим, зауважував він, що наддніпрянці, «вичеркнули політику з області національного життя». Усі пішли «по лінії найменшого супротивлення» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

В одній зі своїх численних промов на політичних процесах міжвоєнного періоду в міжвоєнній Польщі В. Старосольський наголошував на важливості «стремління», зокрема він сказав: «Нація, яка не стремить до незалежности, – не є нацією, перестає нею бути» (Діло. 1930. 22 лют.). (Особливості архітектоніки захисної промови В. Старосольського також розглянуто у підрозділі 3.2.)

У травні 1931 р. стався прикрий інцидент між «Ділом» і В. Старосольським. 2 травня 1931 р. «Діло» передрукувало статтю Старосольського «Угода» з газети «Вперед» (1931. Березень) із редакційними коментарями. Унаслідок дукарської помилки в газеті «Вперед», яку передрукувало «Діло», в реченні: «І так само абсурдом є домагання до повної політичної волі» (?! – примітка редакції «Діла») були випущені слова (після слова «домагання») – «щоб нація відрікалась від стремління». Тому В. Старосольський звернувся до редакції газети з поясненням (яке опублікувало «Діло»), що у статті пропущені декілька слів, які не тільки змінюють зміст статті, але роблять її зовсім незрозумілою (Діло. 1931. 7 трав.).

Фрейм «воля». Волонтаристська концепція «нації» зближувала В. Старосольського з Д. Донцовим. Зокрема, В. Старосольський визначав роль волі у концепції «нація»: «Так не рішає для існування нації, факт, що в неї була або є своя держава. Рішає факт, що якась суспільність має волю творити власну державу, без огляду на це, чи ця воля була вже сповнена, чи ще ні» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.). Проте вони кардинально розходились у причинах генезису нації, який, на думку В. Старосольського, спричинений

«повстанням сучасної політичної демократії» («Дві методи». Вперед. 1919. 24 груд.). На його переконання нація – «се додумана до кінця демократія» [258, с. 274], «непохитна воля добути її» (державну самостійність – Т. О.) («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

Фреім «віра». Означений фреім мав у концепті «нація» ідеалістичну природу та сягав корінням філософських поглядів Й. Фіхте з його концепцією «безсмертної нації». На думку В. Старосольського, «...віра вяже нарід в одну велику цілість». У концепті «нація» фрейми «воля» та «віра» були взаємопов'язаними: «діяльна, жива воля нації родить ся з віри в її безсмертність...», «...животворна сила лежить у вірі нації в себе і у волі, побудованій на сій вірі» («Ще в справі „орієнтації”». Шляхи. 1916. Ч. 9–10. С. 337). У часи Першої світової війни В. Старосольський, коли швидкі надії на вирішення українського питання змінились розчаруванням українського політикуму, писав: «...більше чим коли небудь треба нам вірити, що будучність наша, що ніхто не є в силі нам її відобрати». Так само в критичний для Української революції 1919 р. він критикував розчарування та пропонував «віру в побіду і силу витривати до кінця» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

У розумінні В. Старосольського концепт «нація» є взаємозалежним із державотворенням, його існування неможливе без концепту «незалежності» та «соборності» України. Загалом суть концепту «нація» відображається в такому пасажі В. Старосольського: «Тільки народ з ідеалом власної держави є народом. Серед усіх питань національного буття, питання національної держави є найважливіше і мусить бути розв'язане в першу чергу, хоч би прийшлося для цього навіть відкласти розв'язку других. Бо тільки власна національна держава довершує і забезпечує повний розвій нації і тільки вона становить для усе нації дорогу та запоруку для повного визволення» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

В. Старосольський безкомпромісно вважав автономію «сурогатом державної самостійності». Це відображало його принципову послідовну

позицію в громадсько-політичній діяльності – дотримання вимоги незалежної суверенної держави та критики «автономістських» прагнень наддніпрянського політикуму та поділу Галичини східногалицьких діячів. «Але коли це справді «нація» довести її до кінцевого постулату державної самостійности» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

З перспективи минулих літ, 1937 р. В. Старосольський писав: «Тільки молоді тоді соціалістичні партії видвигали домагання політичної незалежності у формі Української Держави, нащо тодішня українська публична опінія відповідала мовчанкою або осуджуючи мовляв нереальні гасла» («Тома Г. Масарик. Дорога життя». Рідна школа. 1937. Ч. 22. С. 326).

Історично зумовлена штучна проблема поділу України імперськими кордонами по р. Збруч та її подолання складала суть концепту «соборність» у публіцистиці В. Старосольського. Для В. Старосольського «візія України включала від самого початку, органічну повну соборність усіх українських земель». Його громадсько-політична діяльність ще з часів «Молодої України» була прикладом політики єднання, подолання містечкових амбіцій та розуміння важливості співпраці між наддніпрянцями та наддністрянцями. У його розумінні соборність і державність – це єдиний постулат [74, арк. 41].

Головним лейтмотивом фейлетону «Стріча», авторства В. Старосольського, опублікованого в часи Першої світової війни у «Вістнику Союзу визволення України» та згодом передрукованого в газеті «Свобода», є концепт «соборність»: «У нас лишило ся в душах поняття сього дужого, великого, що звязує і єднає нас на всіх безмежних просторах України – переконання, що сотки тисяч одітих силою в солдатські шинелі наших бранців недовго вже становитиму ть підпору царського престолу. Недалекий вже час. коли “прозрять незрячі очі”» («Стріча з українськими бранцями з російської армії». Свобода. 1915. 27 квіт.).

Концепт «соборність» у публіцистиці В. Старосольського формують фрейми «національна єдність» та «Збруч». Фрейм «національна єдність» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.) є ключовим для концепту «соборність».

Найбільшої проблеми «національна єдність» зазнала через декілька місяців після історичного об'єднання нації 22 січня 1919 р. З огляду на історичний розвиток подій після Акту Злуки, позиція УСДП наприкінці жовтня 1918 р. з вимогою негайного об'єднання з Наддніпрянською Україною та відмовою від проголошення ЗУНР була правильною. «Особливо в літа війни, які здійснення цього ідеалу зробили практично можливим, виявилася різниця між нашим (соціалісти – *Т.О.*) і вашим (націонал-демократи – *Т.О.*) відношенням до нього» («Ще про дві методи». Вперед. 1920. 29 січ.). «За те були моменти в 1918 р., коли партикулярний згляд брав верх над загальним та викликавав рішення, які в своїх наслідках змусили галицьку армію перейти Збруч. ... Не прийшла ще пора дискутувати про них публічно» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

З нагоди проголошення Акту Злуки 22 січня 1933 р. В. Старосольський на урочистих зборах товариства «Молода Громада» у Львові виголосив «надзвичайно цікавий реферат, в якому актуалізував вічно живу проблему – різниць між Придніпрянцями та Галичанами» («Різниця між Придніпрянцями й Галичанами». Новий час. 1933. Ч. 17). Автор реферату вбачав у цьому одну з головних причин поразки Української революції. В. Старосольський зазначав, що Акт Злуки був формальним: 1919 р. існували «два українські уряди, дві армії і дві різні політики». Через це замість боротьби із зовнішнім ворогом «...величезну кількість енергії ... зуживано на боротьбу між собою». Аналогічним чином два українські уряди взаємопоборювали себе на зовнішньополітичному напрямі.

Наскрізною лінією напередодні фатальних для Української революції подій осені 1919 р. був заклик В. Старосольського до «національної єдності» у статті «Не піддаваймось нервам!»: «Не про лінії майбутньої політики України пора тепер думати. Тепер треба ужити усіх сил на те, щоби захистити нашу самостійність, zagrożену цілим світом ворогів ... зєднати усі зусилля усеї України» (Вперед. 1919. 19 верес.).

Фрейм «Збруч» у публіцистиці В. Старосольського доволі часто згадується як символ поділу України в контексті проблеми роз'єднання

українців та соборності: «По обох боках Збруча», «Там за Збручем вирішається доля Самостійної України» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.).

У період «Молодої України» в публіцистиці В. Старосольського окреслюється концепт «партикуляризм» – зневіра у власні сили та орієнтація на панівні держави. Тоді він наповнював його зміст фреймами «галицькі Русини», «ренегати», а також «москвофільство» – «справді європейський скандал на нашій ґрунті» (Молода Україна. 1900. Ч. 1. С. 2–3), «там, де правдива наука і освіта, там вони самим фактом існування виключають зраду і ренегацтво» [283, с. 25].

Новий імпульс появи в публіцистиці В. Старосольського концепту «партикуляризм» дали події осені 1919 р. У статті «Не піддаваймося нервам!» знову з'являються «партикуляризм», «душа рутенця»: «...на тлі настроїв останніх місяців, підніс голову галицький партикуляризм і заговорила душа рутенця, що ніколи не вірив справді і твердо в сили нації, а все оглядався за покровителем» («Не піддаваймося нервам!» Вперед. 1919. 19 верес.).

В. Старосольський характеризував галицьких політиків, що не можуть вийти із зачарованого кола «“Польща-Росія”, не може стати на почві незалежної і самостійницької політики України» («Не піддаваймося нервам!» Вперед. 1919. 19 верес.).

Прояву «партикуляризму» в наддніпрянців В. Старосольський вбачав під час переговорів щодо українсько-польського порозуміння у Варшаві в грудні 1920 р. У своєму щоденнику він нотував, що дотепер ніколи не спостерігав «партикуляризм» у наддніпрянців [309, арк. 2].

Фрейм «рутенець». Поняття «рутенець» Іван Франко виокремив ще 1878 р. Він характеризував цей термін такими ознаками: «Невиразність, невизначність і половинність, се головна прекмета теперішньої фази розвою галицько-руської інтелігенції, ... Галицькі Рутенці – ...її основою... треба вважати буржуазійні (міщанські) інстинкти» [291, с. 4]. «Як старий, так і сей новий не любить дійсної науки, не любить аналізи і критики, хоч сам найлюбійше і найсьмілійше критикує та осуджує всіх і все» [292, с. 145].

У публіцистиці В. Старосольського фрейм «рутенці» був ключовим слотом концепту «партикуляризм». Найбільше критичних випадів проти галицької політики та його опонентів із національно-демократичного табору в публіцистиці В. Старосольського означено саме фреймом «рутенці». Він протиставляв соціал-демократів, які ставили вимогу незалежної соборної України на перший план своєї політичної програми, у той час як: «“Ви” («рутенці» – Т. О.) не змогли вийти думкою поза інтереси “коронного краю”» («Ще про дві методи». Вперед. 1920. 29 січ.).

Саме «партикуляризм» галичан, «недовір'я до уряду Соборної України» В. Старосольський визначав як причини катастрофічних подій кінця літа – осені 1919 р. («Київська катастрофа» та союз УГА із Добровольчою армією Денікіна) й одну з головних причин поразки Української революції: «Заплатила за нього вся Україна і заплатила ця частина України, якої добра спеціально бажали партикуляристи: Галичина» («Ще про дві методи». Вперед. 1920. 29 січ.).

У фреймі «малороси» В. Старосольський концентрував критичні випадів проти наддніпрянських українців за їх нездатність до поривання з культурно-автономістськими поглядами на майбутнє України, орієнтацією на Росію: «Є ще “хитрі Малороси”. Такі хитрі, що дуже трудно збагнути дороги, якими ходить їх думка...» («Ще про дві методи». Вперед. 1920, 31 січ.).

Концепт «партикуляризм» В. Старосольського мав значний комунікаційний ефект у тодішньому західноукраїнському та еміграційному середовищі. Так, М. Заклинський у листі до нього писав: «Часто пригадується мені Ваш виклад про партикуляризм, виголошений у пражському Студентському домі і той відгук який він збудив серед молоді. Дуже важно було би, щоби ця Ваша студія вийшла окремою книжкою... Її бракує в нашій повоєнній публіцистиці» [141, арк. 11 зв.].

Отже, ідея незалежності України була центральною й основоположною у політичній публіцистиці В. Старосольського. Вона бере свій початок з 1899 р. із його першого публічного виступу та публікації в першому номері часопису

«Молода Україна». Її змістове наповнення поглиблювалось та вдосконалювалось впродовж усього періоду його соціально-комунікаційної діяльності та визначалося в концептах «незалежність», «нація», «соборність», «соціалізм», «демократія» і передбачала кінцеву мету – утворення незалежної, суверенної, соборної держави української нації. Згадані концепти становили єдине ціле в публіцистичній спадщині В. Старосольського.

2.4. Соціал-демократичні домінанти комунікаційної діяльності

Захоплення В. Старосольським в молоді роки марксистськими ідеями (масово популярне в середовищі української молоді на зламі XIX–XX ст.) спричинило формування його послідовних соціал-демократичних переконань. Проте, на відміну від більшості своїх однодумців із молодіжного середовища, які перейшли в домінуючий у галицькому комунікаційному просторі націонал-демократичний табір, він до кінця життя був вірним соціал-демократичним принципам.

Наприкінці XIX ст. В. Старосольський приєднався до соціалістичної партії РУРП, однак під впливом своїх товаришів із «Молодої України», очевидно в 1900 р., перейшов до іншої соціалістичної партії – УСДП. Разом з ідеєю політичної незалежності України В. Старосольський додав до програми «Молодої України» соціал-демократичні ідеї економічної рівності та соціальної справедливості. Його ідеалом була Шевченкова «Україна без хлопа і без пана».

Через двадцять років після виходу першого числа часопису В. Старосольський, відповідаючи на закиди газети «Громадська Думка» «про свідоме фальшування історії», коли він назвав «Молоду Україну» і з'їзд молоді в 1899 р. справою соціалістів («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.), писав: «...часописи не редагує «загал»; «Молоду Україну» редагували іменно

соціялісти (хоч дехто із них опісля перестав бути соціялістом)» («Ще про дві методи». Вперед. 1920. 28 січ.).

Варто зазначити, що, крім В. Старосольського, Є. Косевич і В. Темницький були членами УСДП та її чільними діячами, як і більшість редакційного комітету часопису (якщо і не належали до неї, то дотримувались соціалістичних поглядів) [30, с. 18]. Тому непереконливим виглядає твердження, яке увійшло в українську історіографію, що «Молода Україна» була виразником цілого народовецького середовища. Про соціалістичний напрям «Молодої України» зазначає й інший член її редкомітету – В. Темницький: «Як бачимо з програмової статі, а ще ясніше з цілого напрямку часописі «Мол.[ода] Укр.[аїна]» основувала ся під зглядом культурним – на вільнодумнім і поступовім, під оглядом суспільним та економічним – на соціалістичнім світогляді» [272, с. 438].

В. Старосольський ще в період «Молодої України» налагодив зв'язки із наддніпрянськими соціалістами. Він був одним із комунікаторів з Лесею Українкою у Львові у справі видання марксистської соціалістичної літератури її Української соціал-демократичної групи [110, с. 639, 649] та їх нелегального переправлення через австрійсько-російський кордон у Наддніпрянську Україну. Таким чином відбувалася й співпраця з іншими соціалістичними партіями в Російській імперії, зокрема, РУП, а згодом – УСДРП та УПСР, а також РСДРП. Деякий час В. Старосольський був членом Закордонної групи РУП. Він ще у передвоєнні роки мав приятельські стосунки із соціал-демократами В. Винниченком та С. Петлюрою. Крім того, В. Старосольський брав участь у з'їзді УСДРП у Києві 1907 р. [159, арк. 40 а].

Спільними рисами українських соціал-демократів Наддністрянщини та Наддніпрянщини була «їхня спроба поєднати соціальне й національне питання» [46, с. 7]. Таке поєднання національних і соціальних проблем української нації було характерним ще для Кирило-Мефодіївського братства, про що акцентував В. Старосольський у своїх публікаціях «Кирило-Методієвське братство» (Молода Україна. 1900. Ч. 5. С. 169–175) та «Національний і соціяльний момент

в українській історії» (Вістник Союзу визволення України. 1915. Ч. 7–8. С. 11–13).

Поєднання національного і соціального моменту в національній ідеї В. Старосольського та «Молодої України» знайшло підтримку в І. Франка: «...ідеали соціальної рівності і політичної волі заслонювала перед його очима ідеал національної самостійності, ідеал, що не тільки вміщує в собі оба попередні, але один тільки може дати їм поле до повного розвитку» [290, с. 7].

Дослідженню національного та соціального чинників присвячена стаття В. Старосольського «Національний і соціальний момент в українській історії», вперше опублікована 1915 р. у «Вістнику Союзу визволення України» (1915. Ч. 7–8. С. 11–13). Того ж року вона була передрукована під назвою «Das nationale und soziale Moment in der ukrainische Geschichte» у віденському часописі «Ukrainische Nachrichten» (1915. № 16. С. 6–7) та видана окремою брошурою під егідою СБУ [257]. У цій праці автор підкреслював надважливе значення для української державності питання соціального становища українського народу. Аналізуючи причини бездержавності української нації в історії, В. Старосольський на перший план виносить соціальний чинник. Також він підкреслював вагомий внесок Т. Шевченка, який поєднав соціальні та політичні чинники в українській історії.

У загаданій статті В. Старосольський вказував, що вирішення проблеми земельних відносин в Україні матиме вагу стратегічних комунікацій влади з народом. Після Лютневої революції в Росії непослідовна політика українських урядів у часи Української революції при вирішенні земельного питання була, як передбачав публіцист у 1915 р., однією з головних причин її поразки. Цим уміло скористалися більшовики, які підкупили українське селянство безкоштовною землею. Згодом, у 1933 р., у своїй статті «Трагічні вузли української історії», присвяченій Голодомору, він наголошував на вмілому використанні соціального питання більшовиками для встановлення своєї влади в Україні (За Україну. 1933. Ч. 1–2. С. 10).

В. Старосольський підкреслював важливість соціального чинника у можливості здобуття українською нацією власної держави: «...політична воля України дасть ся здійснити лишень при щирім та глибокім зрозумінню та узглядненню положення широкої народної маси», тому «...без приєднання народньої маси немислимий на Україні який-небудь політичний широкий рух та що лишень той зможе знайти ключ до душі народу, хто зискає його довір'я, як щирий заступник його інтересів».

1921 р. В. Старосольський опублікував на сторінках часопису «Вперед» статтю «До питання Інтернаціоналу», присвячену розпаду II Інтернаціоналу (1921. 7 трав.). У ній автор продовжував наполягати на важливості національного чинника в соціалістичному русі. На його думку, однією з головних причин розпаду II Інтернаціоналу була його нездатність вирішити національне питання. Тому розвиток соціалістичного руху залежить від здатності соціалістів знайти шляхи та засоби реалізувати мету – право націй на самовизначення. Особливе, як підкреслює В. Старосольський, вирішення національного питання «...має переважне значіння для соціалістичних партій сходу Європи». Першим кроком до цього повинне стати порозуміння між «розєднаним національно пролетаріатом».

Діяльність В. Старосольського в УСДП детально висвітлена у працях О. Жерноклеєва, І. Райківського, Ю. Древницького. Тому в цьому дослідженні головну увагу зосереджено на знакових подіях у його партійній діяльності та соціально-комунікаційній складовій соціал-демократичних домінант його публіцистики. Утвердженням В. Старосольського в ролі одного з лідерів УСДП стала його активна участь у проведенні 1902 р. аграрного страйку в Галичині [30]. У передвоєнний період він належав до представників «молодого» крила УСДП, для яких національний чинник превалював над соціальним, що стало виразною ознакою «молодоукраїнського покоління» в партії. Група «молодих» послідовно вимагала, починаючи від 1907 р., звільнення УСДП від домінуючого впливу польської Соціал-демократичної партії Галичини і Сілезії та розширення діяльності партії в містах Східної Галичини [71, с. 313–314].

В. Старосольський виступав проти принципу того, що профспілкові організації в Галичині повинні бути під виключним керівництвом польських соціалістів [158, арк. 35].

Ще зі студентських років В. Старосольський брав участь у коректурі партійного органу УСДП «Воля». 1907 р. він увійшов до його редколегії [158, арк. 34 зв.], де відповідав за закордонні справи, а згодом був відповідальним редактором перейменованої газети «Воля» під назвою «Земля і воля» (1907. № 31–51). Про цей факт своєї редакторської діяльності він зазначав: «Ціла штука “розжитися” за цей час в редакції і тоді не пустити її з рук. Се буде для мене доволі тяжка штука, то може вона удасть ся ... Додаю, що “Земля і воля” добре редагована удержується...» [158, арк. 34 зв.].

У публіцистиці В. Старосольський послідовно підкреслював роль української соціал-демократії в утвердженні ідеї незалежної України в галицькому соціально-комунікаційному просторі. У дискусіях з опонентами із національно-демократичного табору він зазначав: «І перша соціалістична думка, а тоді одна тільки вона – поспіла передумати питання нашого національного буття» «Україна ingredients», «Самостійна Україна», зїзд українського студентства 1899 р., «Молода Україна» – незалежність України» («Дві методи». Вперед. 1919. 25 груд.). В. Старосольський справедливо відзначав, що УСДП була політичною школою для багатьох галицьких політиків. Зокрема, в студентські роки прихильниками соціалізму (а згодом стали відомими націонал-демократичними та іншими політиками) були С. Баран, О. Назарук, В. Панейко, Л. Цегельський та інші.

В. Старосольський як лідер опозиційної партії УСДП не тільки до польського уряду, а й до інших українських партій у міжвоєнній Польщі писав: «Соціалістична думка кинула гордий визов – нетільки пануючим над нами державам. Ми кинули визов і нашій суспільности» (Дві методи. Вперед. 1919. 25 груд.). У статі «Ще про дві методи» він зазначав, що під безпосереднім впливом соціалізму галицька суспільність зрозуміла вагу економічного чинника. Проте на початку поширення соціалістичних ідей в Галичині

«...боротьбу проти “жолудкових ідей”, які ніс соціалізм ... вела уся національно настроєна суспільність». Саме «“жолудкові ідеї”, відповідно сепаровані та змодифіковані стали програмою “органічної праці” за яку взялися усі діячі на переломі двох століть» (Вперед. 1920. 29 січ.).

Варто зазначити, що в комунікаційному просторі Галичини австрійського періоду існування УСДП (1899–1918 рр.) та Західної України міжвоєнного періоду під владою Польщі (1928–1939 рр.) згадана партія не відігравала значної ролі. Вона була малочисленною та маловпливовою, що зумовлено незначною кількістю українського робітництва у східногалицьких та західноукраїнських містах, а також зростанням впливу на нього комуністичного руху в 1920-х рр. У цьому комунікаційному просторі домінували націонал-демократи, що були згодом, у 1930-х рр., дещо посунуті українськими націоналістами.

Крім того, як і в австрійському, так і в польському періоді існування УСДП, інші українські партії (від націонал-демократів до комуністів) гостро критикували її лідерів за співпрацю з польськими соціалістами, за неспроможність вести самостійну роботу з українським робітництвом. Тому, враховуючи вищезначене, діяльність УСДП сильно залежала від невеликої групи її лідерів, які формували соціально-комунікаційні канали, відповідали за механізми та інструменти їх наповнення комунікаціями з українським робітництвом, виборцями, рядовими членами партії.

Єдиним періодом, коли вплив УСДП істотно зріс у комунікаційному просторі не тільки Західної України (ЗУНР), а й всієї України загалом, був період Української революції (1917–1920 рр.). В. Старосольський так резюмує значення УСДП для української національної справи: «Тільки дух оживотворює. ...коли б соціалісти нічого більше не зробили, як тільки передумали та сформулювали наш національний ідеал, то вже те булоби річю великої ваги» («Ще про дві методи». Вперед. 1920. 29 січ.).

В еміграції В. Старосольський належав до групи УСДРП І. Мазепи, до якої входили Б. Матюшенко, О. Бочковський, О. Безпалко та інші. Ця група

видавала партійний орган «Соціал-Демократ» у Подєбрадах [16, с. 108–109]. У цьому пресодруку вийшла його стаття під назвою «До програму російської соціал-демократичної партії в національній справі» (Соціал-Демократ, 1929, Ч. 3. С. 11–20). У ній автор критикував нещодавно прийняту національну програму меншовицької РСДРП. Зокрема, він, як і радянський український економіст М. Волобуєв, стверджував, що «визискування національних республік центром являється характеристичною рисою Радянського Союзу» та зазначав, що такий стан був раніше і немає підстав для сподівання на зміни в майбутньому (Соціал-Демократ. 1929. Ч. 3. С. 15).

Опонував твердженню про «національний сепаратизм» в аналізованій програмі, яким засуджувався близький по духу для публіцистики В. Старосольського фрейм «стремління» «...народів здійснити право на самоозначення через утворення самостійних національних держав...». Він обґрунтував фрейм «стремління» на основі марксистського підходу: «Скрізь це стремління встає з об'єктивних обставин і на них ґрунтується» (Соціал-Демократ. 1929. Ч. 3. С. 15).

Співпраця з пресою була одним із векторів активності В. Старосольського в комунікаційному просторі Західної України та Другої Польської Республіки в постеміграційний період (1927–1939 рр.). Після повернення з еміграції він був одним з ініціаторів відновлення діяльності УСДП 1928 р. За власні кошти він видавав профспілковий місячник «Професійний Вістник» (1929–1932 рр.).

1938 р. з його ініціативи було засновано партійний орган УСДП – газету «Робітничий Голос». В. Старосольський виступав як автор на сторінках низки пресових видань, зокрема в щоденнику «Діло». Про те, що редакція цього часопису вважала його одним із своїх співробітників, наголошується у привітанні з нагоди 60-літнього ювілею діяча: «шануючи д-ра Володимира Старосольського, як поважного українського діяча, ученого соціолога та людину, яка належить до наших спорадичних співробітників, хоч і з іншого

політичного табору, – складаємо Йому також щирі побажання» (Діло. 1938. 13 січ.).

Попри постійну зайнятість у судових процесах, особливо політичних, В. Старосольський брав активну участь у громадському і політичному житті українського суспільства в Польщі. У газеті «Діло» містились новини, звіти, статті про діяльність українських громадських організацій, комітетів, політичних партій, зокрема УСДП.

Про V конгрес УСДП (1928 р.), на якому було відновлено партію, «Діло» писало, що зв'язок між УСДП (довоєнною) і відновленою очевидний, бо відновили партію ті ж особи, що відігравали провідну роль в УСДП перед прийняттям нею платформи Комінтерну (Діло. 1929. 25 січ.).

27 листопада 1929 р. Старосольський разом із головою УСДП Л. Ганкевичем представляв у Варшаві партію на спільній конференції українських, білоруських і литовських політичних партій та організацій, скликану з метою вироблення спільної тактики в боротьбі за свої права у міжвоєнній Польщі (Діло. 1929. 30 лист.).

Восени 1930 р. він брав участь у виборах до сенату Польщі у спільному списку кандидатів Українського виборчого блоку (УНДО, УПСР і УСДП) на Львівське воєводство, однак програв. Після виборів відносини між УНДО і УСДП охололи, особливо після спроб деяких послів від УНДО порозумітися з польською владою (березень 1931 р.). На публікацію офіціозу УСДП – «Вперед» (1931. Лют.), де засуджувались «угодовські» дії членів УНДО (особливо посла О. Луцького), «Діло» гостро відреагувало. У статті «Соціалістична активність» УСДП закидається співпраця з ППС і, зокрема, вказано: «Вершком цинізму є згадка про «бувшого адютанта Петлюри» (О. Луцького.– *Т. О.*). Чейже один заступник голови нинішньої УСДП був міністром закордонних справ уряду УНР (В. Темницький.– *Т. О.*) , а другий – віце-міністром (В. Старосольський. – *Т. О.*) (Діло. 1931. 5 квіт.).

У 1927–1939 рр. однією із соціал-демократичних домінант комунікаційної діяльності В. Старосольського був захист соціально-економічних прав

українського робітництва. З цією метою він зосередив головну діяльність партії на організації українського робітництва в профспілковій організації. Саме з метою пропаганди залучення українського робітництва він фінансував видання профспілкової газети «Професійний Вістник». Проте профспілковий рух серед українського робітництва розвивався як автономний у складі польських профспілок. Це викликало критику на сторінках «Нового Часу», «Діла», «Професійних Вістей» та інших пресодруків з боку українських політичних партій Західної України, опонентів УСДП – УНДО, УПСР та (особливо) КПЗУ, які вимагали створення незалежних від польських українських профспілкових організацій. У відповідь на закиди опонентів В. Старосольський публікує у газеті «Вперед» статтю «Про деякі зайві турботи» в якій у маніпулятивний спосіб звинувачував опонентів у «націоналізмі» та нерозумінні потреби єдності профспілкового руху, чого вимагає «клясовий інтерес робітництва» (1929. 20 січ.).

Лідерські позиції В. Старосольського в партії були закріплені входженням до ЦК УСДП (1928 р.) та обранням 1937 р. головою партії, що свідчило про його беззаперечний авторитет в українському соціал-демократичному середовищі міжвоєнної Польщі (*Sprawy Narodowościowe*. 1937. № 4–5. С. 439). Як представник УСДП в 1930-х роках він брав участь у консолідаційних процесах серед українських партій у Польщі, нарадах Контактного комітету, спробах польсько-українського порозуміння.

Загалом В. Старосольський не вписувався в канони партійного функціонера, його навіть називали «сальоновий соціаліст» [26, с. 356]. Проте, як згадував інший лідер УСДП Л. Ганкевич, його «обожувало відроджене українське робітництво Львова, але був він запереченням типу партійника» [32, с. 142].

Публікація «“Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики...”» (1937. Ч. 164) була відповіддю В. Старосольського на опитування редакцією «Діла» лідерів суспільної думки в Галичині стосовно політики «нормалізації» врегулювання українсько-польських відносин, здійснюваних

шляхом порозуміння УНДО з польським урядом. Відповідаючи на низку запитань анкети, політик зазначив, що політика «нормалізації» – це фактично знецінення «українського питання в Польщі, його деградація як великої та серйозної політичної проблеми. Для польської сторони українське питання перестало існувати». На його думку, серед основних завдань тогочасного українського національно-політичного табору – «справа демократизації суспільства і демократизації політики». Вищезгадана стаття викликала резонанс у польській та єврейській пресі. Так, у польському часописі «Wola i Czyn» у статті «Шантаж», присвяченій полеміці з газетою «Діло» (Іваном Кедриним), В. Старосольського називають як «одного з найінтелігентніших і найбільш високопрофесійних українських діячів» та підкреслюють, що він у цій статті «висловив нищівну критику сучасного українського руху» (1937. 20 grudnia. S. 3).

Важливою складовою громадсько-політичної діяльності та публіцистики В. Старосольського була вірність ідеям і принципам демократії. Ще в часи Першої світової війни він опублікував статтю у «Вістнику Союзу визволення України» під назвою «Думки про демократію» (1915. Ч. 9–10. С. 13–14), в якій окреслив концепт «демократія». Навіть в умовах Першої світової війни автор уважав, демократичні ідеали «...що й тепер, як і раніше повинні пронизувати нашу свідомість, лежати в основі нашого думання і давати наповненість нашим вчинкам. Такою саме є справа української демократії».

У розумінні В. Старосольським української національної ідеї неможливою була побудова держави без її демократичної складової. Він зазначав, що в боротьбі за незалежність України «жерелом нашої сили зостається українська демократія» (Вістник Союзу визволення України. 1915. Ч. 9–10. С. 13–14).

Концепт «демократія» також був пов'язаний із соціалістичними поглядами В. Старосольського: «...з'єднатися нам (соціалістам – *Т. О.*) тут на однім ґрунті демократії. Повна свобода друку, слова, зборів і стоваришення, це той твердий ґрунт нашого соціалізму» [24].

У 1920–1930-х роках, коли політична дійсність навколо нього з кожним роком все більше ставала на шлях авторитаризму та тоталітаризму, В. Старосольський залишався вірним своїм демократичним переконанням і постійно наголошував у своїй соціально-комунікаційній діяльності на безкомпромісному дотриманні демократичних принципів: «...і нема для демократії погубнішого стану, як недемократична дійсність, закрита демократичною фразою». Напередодні Другої світової війни в партійному органі УСДП «Робітничий Голос» у передовій статті «Демократія» (очевидно, авторства В. Старосольського) наголошувалося: «Демократія – це шлях до перемоги соціалізму... Як пошесть, як масове божевілля поширилася серед українського громадянства ... ненависть до демократичної думки» (1938. Березень).

Криза демократії в міжвоєнний період охопила не тільки західноукраїнське суспільство – вона була визначальною тенденцією тогочасного світового комунікаційного простору. В. Старосольський належав до невеликої когорти західноукраїнської громадсько-політичної еліти (С. Баран, О. Назарук, М. Рудницька та ін.), яка не піддалася спокусі дешевої популярності й не зрадила своїх переконань. Більшості західноукраїнського політикуму, попри те, що вони вважали себе демократами, «бракувало високорозвиненої, ідейно насиченої та теоретично обґрунтованої демократичної свідомості. Не вміючи протиставитися прониканню тоталітарної ідеології, вони самі підпадали під її вплив» [181, с. 253].

В. Старосольський не підпав під вплив радянофільських настроїв у 1920–1930-х рр., як значна частина його однопартійців. Він критично ставився до недемократичного більшовицького режиму Радянської України: «Основні погляди комунізму хибні і небезпечні для соціалізму.... В Совітській Росії панує абсолютизм» [Цит. за: 60, с. 85]. Політико-правовий статус УСРР у складі СРСР він визначив «культурною автономією, а маємо її тому, що маси домагалися цього, маємо там назву і здобутки у культурній сфері і більше нічого» [24, с. 288]. 1928 р. на Українському соціалістичному конгресі у Львові,

В. Старосольський у своїй промові зазначав: «В нашому відношенні до радянської України важливе наше засадниче становище, що ми, українські соціалісти, ніколи не задовольнялися мінімумом, а бажали повної самостійності і повного національного визволення України на всій території... Боримося до самостійної Української держави та щоби ми були в ній господарями» [24, с. 287–288].

Під час Голодомору 1932–1933 рр., В. Старосольський у статті «Трагічні вузли української історії», вміщеній у новозаснованій газеті «За Україну» (1933. №1–2. С. 10–11), разом з іншими провідними діячами українських політичних партій Західної України та еміграції (УНДО, УСРР, УСДРП тощо) гостро засуджував злочини більшовицького комуністичного режиму УСРР, привертав увагу громадськості Польщі та світу до геноциду сталінського режиму проти українців. У цій статті він і надалі підкреслював важливість поєднання вирішення національного та соціального питань для майбутнього української нації: «Нарешті, раз на все буде знищений обман, що є можливе соціальне чи національне визволення в межах чужої держави. Кошмар сучасності стане тією наукою, яку зрозуміти мусить кожний, наукою, що перед нами або добуття власної держави, або загибель просто фізична. ... справа української держави – це питання життя українського народу!»

У доповіді на VIII конгресі УСДП 17 жовтня 1937 р. у Львові, В. Старосольський визначив сутність СРСР як російської сталінської імперії. Крім того, в ній він закликав відірвати українське робітництво від впливів клерикалізму та інтегрального націоналізму [69, с. 147]. В. Старосольський, крім послідовного опонування комуністичній ідеології, був ідейним противником [181, с. 395] та критиком інтегрального націоналізму, що заповнив західноукраїнський комунікаційний простір у 1930-их рр. завдяки ідеям його теоретика Д. Донцова, особливо в середовищі молоді.

З початком Другої світової війни та окупації Західної України СРСР восени 1939 р. В. Старосольського призначено професором юридичного факультету новоствореного Львівського державного університету ім. І. Франка.

Проте вже 25 грудня 1939 р. на прийомі у ректора М. Марченка його було заарештовано НКВС. Згодом, у жовтні 1940 р., його було засуджено до восьми років ув'язнення. У січні 1941 р. В. Старосольського етапували до місця ув'язнення в м. Маріїнськ (тепер – Кемеровська область, Росія), де він помер від голоду та виснаження 25 лютого 1942 р.

Отже, соціал-демократичні домінанти комунікаційної діяльності В. Старосольського відображали його світоглядні принципи: вірність основним демократичним свободам, утвердження справедливості – соціальної та національної.

Висновки до розділу 2

Хороше виховання, природна доброта та ідеалістичний світогляд, підкріплені матеріальним достатком, дали змогу В. Старосольському уникнути фатальних помилок чи негараздів, які ставали причиною невдалої кар'єри, а то й життя багатьох його ровесників. Успішна кар'єра В. Старосольського виявилася у вчасному здобутті освіти, ступеня доктора права, відкритті власної адвокатської канцелярії. Йому вдалося не захворіти на туберкульоз, що був поширений у середовищі студентів в ХІХ – на початку ХХ ст., від якого, зокрема, померли в молодому віці або в розквіті сил В. Гнатюк, Р. Сембратович, О. Терлецький, А. Шахнович, Є. Косевич та інші. Та все ж до початку Першої світової війни В. Старосольському через незалежні від нього обставини не вдалося реалізувати свою головну мрію життя – стати професором права українського університету.

Здобуття ступеня доктора права давало йому змогу продовжувати кар'єру у двох напрямках: науковому – як ученого-правника і соціолога та професійного – як адвоката. Впродовж свого подальшого життя йому доводилось постійно обирати між ними. Через певні життєві обставини В. Старосольський досить

часто жертвував своєю науковою діяльністю заради професійної праці. Однак, як зазначав він сам, практична діяльність адвоката, головним чином у політичних процесах, приносила йому цінний емпіричний матеріал для наукових досліджень. І навпаки: наукова праця давала йому можливість стати одним із найкращих українських адвокатів. Разом з тим обидва напрями діяльності В. Старосольського склали йому величезний досвід у громадсько-політичній діяльності.

В. Старосольський був одним із тих неофітів новітньої української історії (як В. Липинський, О. Теліга та інші), які ціною власного життя заплатили за служіння нації, довели ширість своєї відданості українській ідеї. Його редакторська, видавнича і публіцистична діяльність безпосередньо пов'язувалася з професійною (правник), партійною (соціал-демократ) і громадською (молодоукраїнець, січовий стрілець тощо) працею.

В. Старосольський, як і більшість галицьких українських політиків, вбачаючи у Першій світовій війні можливість реалізації ідеї незалежності України через розгром та розпад Російської імперії, спрямував свою громадсько-політичну діяльність на формування та розвиток Легіону УСС. Фінал Першої світової війни показав, що його передбачення та розрахунки були правильними та навіть набагато більшими від очікуваних: від війни зазнали краху не тільки Російська, а й Австро-Угорська імперія.

Будучи членом Головної української ради, Загальної української ради, Бойової управи, Центральної управи УСС та їхнім постійним представником у Легіоні, В. Старосольський спричинився до його організації й функціонування, а особливо – до ідейного наповнення діяльності УСС. За свою громадсько-політичну діяльність у 1914–1918 рр. він здобув визнання та повагу не тільки серед стрілецтва, а й серед української політичної еліти Галичини та Наддніпрянської України.

Полемічна дискусія 1916 р. показала, що протиріччя в середовищі українського політикуму по обидва боки Східного фронту тільки загострювалися, а спроби пошуку консенсусу щодо майбутнього України

завершувались обопільними звинуваченнями. Деструктивні ідеї Д. Донцова спричинили конфлікти та кризи в середовищі УСС, а саме між частиною молодшої старшини та галицьким політикумом. Згодом, у міжвоєнний період, В. Старосольський стане опонентом Д. Донцову, проте вже в питаннях націоналізму та націоналізму. Він залишився вірним своїм соціал-демократичним принципам, ідеї незалежної та соборної України, за що і заплатив своїм життям, тоді як Д. Донцов ідейно «еволюціонував» від марксизму через інтегральний націоналізм до теософії і помер від старості на «ненависному» ліберальному Заході.

Упродовж вересня 1919 – січня 1920 рр. В. Старосольський опублікував низку публіцистичних статей у львівському щоденнику «Вперед». У відповідь на порушені в них тогочасні проблеми державотворення були опубліковані статті українських політиків К. Левицького, П. Лисяка («Український Прапор»), інших авторів (львівські газети «Громадська Думка», «Нова Рада»). Останні засуджували участь та роль В. Старосольського в українсько-польських переговорах, які завершилися укладанням Варшавського договору 1920 р. та відмовою УНР від Західної України на користь Польщі. На його захист у часописі «Вперед» стали соціал-демократи М. Ганкевич, Л. Ганкевич, а також Д. Донцов. Головні ідеї громадсько-політичної діяльності, що були започатковані в його публіцистичних працях на сторінках часопису «Молода Україна» (1900–1903 рр.) в концептах «незалежність», «нація», «соборність», «соціалізм» та «демократія», були недовгий час зреалізовані в період Української революції (1917–1920 рр.), але зазнали краху. Калейдоскоп фатальних рішень призвів до повної втрати здобутої незалежності України, однією з причин яких, за визначенням В. Старосольського, став «партикуляризм» українців – зневіра у власних силах та сподівання на зовнішні.

РОЗДІЛ 3

ФАХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В. СТАРОСОЛЬСЬКОГО: КОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

3.1. Публічна активність адвоката

Говорячи про соціально-комунікаційні особливості діяльності В. Старосольського як юриста, зазначимо, що важливим у цьому аспекті буде з'ясування його основних біографічних віх, пов'язаних з отриманням фахових компетентностей. Вчена Л. Буряк стверджувала: «Однією з давніх і гострих проблем сучасних біографічних практик в Україні є тяжіння більшості з них до лінійного та описового викладу життя людини в площині темпорально-просторового переказу подій. Результатом такого спрощеного підходу стає біографічне дослідження, яке скоріше нагадує статтю з енциклопедичного видання, тільки в більш розширеному форматі» [18, с. 36]. Намагаючись загалом уникнути такої лінійності, у цьому розділі ми виокремимо ті фрагменти з життєпису В. Старосольського, коли він не тільки почав використовувати на практиці набуті під час здобуття вищої освіти знання, а й активно долучився до соціально-комунікаційної ділянки українського життя в умовах Австро-Угорської імперії, еміграції та міжвоєнної Польщі.

Здобуття 1903 р. ступеня доктора права у Львівському університеті [304, арк. 54] давало змогу В. Старосольському продовжувати фахову діяльність у двох напрямках: науковому – як ученого-правника і соціолога та професійному – як адвоката. Впродовж свого подальшого життя йому доводилося постійно обирати між цими важливими професійними сферами. Наукова діяльність В. Старосольського досить часто через певні життєві обставини жертвувалася ним заради професійної праці. Однак, як зазначав він сам, практична діяльність адвоката, головним чином на політичних процесах,

давала йому цінний емпіричний матеріал для наукових досліджень [198, арк. 61]. І навпаки: наукова праця давала йому можливість стати одним із найкращих українських адвокатів, відкривши горизонти для наукового осмислення, аналізу, важливих узагальнень. Проте обидва напрями діяльності склали величезний досвід у його громадсько-політичній діяльності.

Становлення В. Старосольського як адвоката вимагало від нього значних моральних і фінансових затрат, оскільки, згідно з чинними тоді в Австро-Угорщині вимогами, для здобуття кваліфікації адвоката потрібно було пройти впродовж декількох років практику в адвокатських конторах, скласти відповідні іспити. 1906 р. В. Старосольський склав усний та письмовий адвокатський іспити, на підставі чого Вищий крайовий суд у Львові визнав його придатним до виконання фахових обов'язків адвоката [236, арк. 15]. 1909 р. той же суд постановив допустити В. Старосольського до складання адвокатської присяги, яку він склав у липні 1909 р. Лише після цього Львівський союз адвокатів визнав В. Старосольського адвокатом у Львові [236, арк. 33]. Відкрити 1911 р. власну адвокатську контору В. Старосольському дав змогу продаж третини батьківського будинку в Ярославі у 1908 р. [244, арк. 17]. До слова, його адвокатську канцелярію у 1911–1914 рр. В. Левицький називав «кузнею української політичної думки» [120, с. 393], що свідчить про неабияке занурення В. Старосольського в українське суспільно-політичне життя краю.

Знаковий комунікаційний ефект для В. Старосольського як адвоката принесла його успішна участь у гучному політичному процесі над його однопартійцем М. Січинським, який, як відомо, 12 квітня 1908 р. здійснив атентат на намісника Галичини А. Потоцького. Цей замах став кульмінаційним пунктом «галицької кризи» [320], оскільки був «се ж перший в «конституційній Австрії» акт політичного терору», як зазначав львівський кореспондент київської газети «Рада» Михайло Лозинський [183]. До слова, відомий вчений Я. Грицак наголошував, що реальний стан українсько-польських відносин на початку ХХ ст. набрав характеру неоголошеної громадянської війни,

найгострішими виявами якої було вбивство в 1908 р. А. Потоцького та українського студента А. Коцка в 1910 р. [44, с. 136].

Атентат М. Січинського та політичний судовий процес 1908 р. над ним мав ефект потужного інформаційного вибуху: про це писали на перших шпальтах усі центральні та провінційні газети Австро-Угорщини («Die Zeit», «Arbeiter Zeitung», «Neues Wiener Journal», «Tzernowitzer Tagblatt» та ін.), вся галицька українська та польська преса. Київська «Рада» також подавала детальні звіти про перебіг процесу від М. Лозинського. Згадані події активно обговорювалися на сторінках європейських пресодруків, що спричинило сплеск зацікавлення «українською справою» в Австро-Угорщині. У містах Європи прокотилися демонстрації студентів на підтримку М. Січинського.

В. Старосольський зайняв гідне місце на лаві захисників М. Січинського поряд із досвідченими українськими адвокатами С. Голубовичем, В. Загайкевичем, К. Левицьким, Т. Окуневським, незважаючи на свій вік та незначну фахову практику (Діло. 1908. 22 черв.). На цей момент він отримав лише статус апліканта (помічника) адвоката в адвокатській канцелярії М. Шухевича у Львові [236, арк. 28].

В. Старосольський був особисто знайомий із рідним братом М. Січинського Мстиславом ще з останніх років діяльності «Молодої України»: вони разом належали до «молодоукраїнського» крила УСДП. Сам процес відразу набув статусу політичного, попри те, що частина польської громадськості та преси намагалась цього уникнути та надати справі кримінального характеру. Під час судового процесу захисники М. Січинського, якому загрожувала смертна кара, наголошували на двох моментах: 1) підсудний мав намір вчинити замах, але не вбити; 2) неосудності підзахисного, спричиненої психологічними та моральними проблемами.

Поразка революції в Російській імперії 1905–1907 рр. спричинила стагнацію, безвихідність української справи та викликала депресію, а також хвилю самогубств серед української молоді Галичини в 1907 р. [11] Того ж року самогубство вчинив брат М. Січинського Мстислав. Наголошенню уваги

на самогубствах молоді сприяло проведення, на нашу думку, цілеспрямованої кампанії в українській пресі. Зокрема, 1908 р. М. Грушевський у статі «Кров», опублікованій у «Літературно-науковому вістнику», акцентував увагу на причинах самогубств молоді: «Молоді люди, розбуджені покликами про потребу поступу, розвою українського життя, поліпшення долі народних мас, їх політичного і культурного подвигнення, не перенесли, коли в своїх поривах і заходах стрілися всюди з гладкою стіною польського панування» [47]. Проте хвиля самогубств, особливо серед молоді, в значно більших масштабах прокотилася в 1907 р. та 1909–1910 рр. у Російській імперії, зокрема і в Наддніпрянській Україні [115]. Про це не міг не знати М. Грушевський, який на той час переїхав зі Львова до Києва.

У своїй промові на цьому процесі В. Старосольський акцентував увагу на складній атмосфері галицького життя, «в якій виріс Січинський, в якій сотні української молоді живуть, ростуть, розвиваються» (Діло 1908. 3 лип.). Однак суд не прийняв до уваги аргументи захисників М. Січинського та ухвалив 30 червня 1908 р. рішення, яким того засуджено до смертної кари. Не допомогла апеляція захисту М. Січинського до Найвищого касаційного трибуналу у Відні 2 вересня 1908 р., який все ж призначив повторний розгляд справи. 15–17 квітня 1909 р. у Львові відбувся другий політичний процес над М. Січинським, адвокатами якого залишились К. Левицький та В. Старосольський (Діло. 1909. 19 квіт.). Проте тільки завдяки помилуванню М. Січинського австро-угорським імператором 26 липня 1909 р. вирок переглянув трибунал та засудив того до 20 років ув'язнення.

Історія з М. Січинським мала своє продовження та спричинила новий виток інформаційної кампанії в тодішньому комунікаційному просторі Галичини [286, с. 23], в якій роль В. Старосольського до кінця не є зрозумілою. 10 листопада 1911 р. за допомогою підкупу, ефектно організованої втечі, безпосередню участь в яких брав Д. Вітовський (знайомий В. Старосольського із «процесу 101», про який ітиметься нижче) М. Січинський утік зі станіславівської в'язниці та успішно перебрався за кордон. Наступного дня

після його втечі польська газета «Goniec» (1911. 11 listop.) звинуватила в посередництві її організації В. Старосольського. Через це він подав до суду на редактора цієї газети М. Бровінського за неправдиві публікації і наклеп та виграв процес [254, арк. 8 зв.].

Ще одним гучним політичним судовим процесом у Галичині, до якого долучився В. Старосольський (Діло. 1910. 8 жовт.), став процес над українськими студентами Львівського університету, яких було заарештовано після вбивства поляками А. Коцка 1910 р. Як відомо, він увійшов в історію під назвою «процесу 101». Зазначимо, що В. Старосольський був одним із найактивніших захисників підсудних українських студентів на цьому процесі, який тривав з лютого до липня 1911 р. Вже тоді «Діло» відзначило його промову на цьому процесі як «широко закроєну та симпатично виголошену» (Діло. 1911. 16 черв.).

Саме в цей час він, незважаючи на відсутність потужної практики, адже перебував тільки на початку свого фахового шляху, також успішно захищав як адвокат свого наукового наставника – юриста, громадсько-політичного діяча С. Дністрянського, якого було звинувачено за політичну промову на несанкціонованому владою передвиборчому вічі 1911 р. у м. Городку (тепер – Львівська обл.) [267, арк. 3 зв.].

Ці фрагменти з вдалої професійної біографії В. Старосольського, його успішна адвокатська праця напередодні Першої світової війни сприяли зростанню його авторитету як фахівця в соціально-комунікаційному середовищі Галичини. Саме тому 1909 р. він викликався до членства в Товаристві українсько-руських правників [244, арк. 1], співорганізатором якого був разом із С. Дністрянським. На засіданнях Союзу адвокатів у Львові 1910 р. та 1913 р. В. Старосольського було обрано заступником члена дисциплінарної ради цього товариства [236, арк. 34–35]. Перша світова війна перервала його адвокатську практику, бо з'явилися нові завдання, виокремилися інші прерогативи в його громадсько-політичній роботі. До своєї фахової діяльності він повернувся тільки на початку 1920-х рр.

Зазначимо, що судові політичні процеси стали однією з найхарактерніших рис буття українців у Польській державі міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.). В. Старосольський відігравав у цих процесах одну з провідних ролей не тільки як потужний професіонал-адвокат – захисник переслідуваних українців, а й як чільний український громадський і політичний діяч. Саме в цей час суди та адвокатські контори перетворювалися на інститути соціальних комунікацій, а промови адвокатів та підзахисних виконували важливу роль публіцистичної трибуни у справі суспільно-політичного об'єднання українства. Усне мовлення давало можливість виразно артикулювати українські проблеми в судах, безцензурного втручання, що було властиво для публіцистичних текстів, опублікованих у пресі, які конфісковувалися без докладних пояснень і деталізації [248, с. 114].

На основі контент-аналізу публікацій, наприклад, газети «Діло» (нагадаємо, єдиної української щоденної газети в тодішній Польщі) у 1922–1939 рр. маємо змогу відтворити та проаналізувати фахову діяльність В. Старосольського та її важливість і затребуваність у тогочасному українському соціально-комунікаційному просторі. Найчастіше його ім'я зустрічалося на сторінках «Діла» у зв'язку з правозахисною діяльністю та тими її аспектами, які виходили за межі професійних обов'язків, виформовуючи її важливу комунікаційну павіть.

Результати проведеного контент-аналізу матеріалів газети «Діло» (репрезентативна вибірка 1927 р., 1930–1932 рр., 1937 р.) дали підстави стверджувати, що 83,6 % опублікованих повідомлень про діяльність В. Старосольського стосуються правозахисної діяльності (з них за модусом 16,2 % мають позитивну тональність (захисні промови), решта – нейтральну), 12,4 % характеризують громадсько-політичну діяльність переважно в нейтральному тоні, а 4,0 % стосуються його наукової активності, в абсолютній більшості – в позитивному ракурсі.

Найменша кількість публікацій у газеті «Діло», присвячена діяльності В. Старосольського, складала 5 у 1927 р., максимальна ж становила – 117 у

1931 р. Таке суттєве зростання кількісних показників було зумовлене збільшенням судових процесів проти українців, спричинених «пацифікацією» 1930 р. Якщо в 1927 р. 80 % публікацій про діяльність В. Старосольського в газеті «Діло» було приділено його науковій діяльності, то в 1931 р. їй було присвячено тільки 2,2 %, а абсолютну більшість (93,2 %) становили повідомлення про його адвокатську діяльність. 1937 р. дещо зросла кількість публікацій, присвячених науковій діяльності В. Старосольського, – до 8,8 %, а правозахисній – зменшилась до 79,4 %. Того ж року зросла також частка повідомлень у газеті «Діло» про його громадсько-політичну діяльність і становила 11,8 %. Максимальні показники для цього виду його активності були зафіксовані в 1930 р. та становили 22,4 %.

Упродовж міжвоєнного двадцятиліття редакція часопису пильно стежила за всіма політичними процесами польської влади проти українських громадсько-політичних діячів та аналізувала публіцистичні посили, смисли і стиль промов адвокатів, стежила за їх професійною етикою та вмінням донести свою позицію, не переступаючи її меж. В. Старосольський, незважаючи на постійну професійну зайнятість, і надалі не залишався осторонь громадського та політичного життя краю. Низка судових процесів (політичних, соціально-економічних та інших) над українцями, в яких він успішно виступав як адвокат обвинувачених, а також його активна суспільна (громадські організації, комітети) та політична (лідер УСДП) діяльність неодноразово привертала увагу українських та польських журналістів.

Першим гучним політичним судовим процесом польської влади у Львові в міжвоєнний період, у якому взяв участь В. Старосольський, став процес над українським громадсько-політичним діячем, членом УВО С. Федаком, який 25 вересня 1921 р. здійснив атентат на Начальника Польської держави Ю. Пілсудського та львівського воєводу К. Грабовського. Судовий процес над С. Федаком та його співучасниками відбувався у Львові в жовтні – листопаді 1922 р. У ньому В. Старосольський на особисте прохання Є. Коновальця [307, с. 293] захищав Б. Гнатевича, В. Кучабського, Д. Палііва.

Також разом із С. Бараном він захищав 9–11 листопада 1922 р. в Чорткові на військовому суді колишніх старшин УСС С. Мельничука та П. Шеремету, які очолювали «Червону дванадцятку» – диверсійний більшовицький загін, який діяв на території Тернопільщини в жовтні 1922 р. Проте підсудних було засуджено до смертної кари та страчено.

Після цього процесу В. Старосольський в еміграції виголосив промову, яка була опублікована як стаття [245, с. 24] у часописі «Український скиталець» під назвою «Промова на Святі в пам'ять розстріляних окупаційною польською владою 12 грудня 1922». (1923. Ч. 1 (23). С. 48–52). Зокрема, в ній він підкреслював мужність своїх підзахисних під час виконання смертного вироку: «Ні один м'яз їх обличчя не задрожав, спокійні як і на протязі цілої розправи, вони тільки обнялися і поцілувалися. Було ясно, що давно вже були вони рішені віддати своє життя, що рішилися на те ще тоді, коли переходили Збруч, а може і скорше ще перед роками, коли вступали в ряди Українських Січових Стрільців».

1924 р. В. Старосольський взяв участь у політичному судовому процесі над Я. Селезінкою, экс-міністром уряду ЗУНР, якого польська окупаційна влада звинуватила в державній зраді та, як зазначало «Діло», «...процес цікавий тим, що судять високого урядовця галицької диктатури за його діяльність на віденському терені» (Діло. 1924. 20 верес.). Разом з іншими українськими адвокатами він домогся звільнення підзахисного від кримінального переслідування. На цьому політичному процесі В. Старосольський підкреслював, що в період з листопада 1918 р. до березня 1923 р. його підзахисний не міг бути причетний до протиправних дій проти Другої Польської республіки, оскільки, згідно з міжнародними договорами, Східна Галичина де-юре не входила до складу цього державного утворення, а тому не існувало факту державної зради.

У середині жовтня 1927 р. журналіст «Діла» повідомляв: «Відомий наш громадянин д-р Володимир Старосольський професор праского університету, вернувся на постійне до Львова... Витаючи його з поворотом як суспільного

діяча та вченого, бажаємо йому найкращих успіхів серед нових обставин» (Діло. 1927. 18 жовт.). Така персональна увага до вченого й одного з провідних лідерів Української соціал-демократичної партії (УСДП) з боку пресового органу ідейного опонента цієї політичної сили – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) – свідчить про його неабиякий авторитет у Галичині. Після повернення до міста В. Старосольський, як зазначав згодом автор некролога, вміщеного в авторитетній газеті української діаспори «Свобода», займався «головно адвокатурою. Відомий був як знаменитий оборонець в справах карних. Боронив політичних в'язнів майже в кожному важнішому політичному процесі» [220].

На цьому короткому відтинку світової історії, на зламі двох міжвоєнних десятиліть стався перехід критичної маси невдоволення результатами Версальсько-Вашингтонської системи мирних договорів, каталізованої глобальною економічною кризою, у радикальні форми політичного режиму (авторитаризм, тоталітаризм) та ідеології (фашизм, нацизм, комунізм). Для українців у міжвоєнній Польщі згаданий період характерний загостренням суперечностей між «легальними» (УНДО, УПСР, УСДП) і «нелегальними» (УВО, ОУН) українськими політичними партіями. Розкол відбувся після участі УНДО й УПСР у виборах 1928 р. до польського парламенту (т. зв. угодовство). «Все друге міжвоєнне десятиліття (1930–1939 рр. – *Т. О.*) пройшло в гострій боротьбі між прихильниками еволюційної (УНДО, УПСР, УСДП. – *Т. О.*) й революційної (УВО, ОУН. – *Т. О.*), легальної й нелегальної тактик» [45, с. 198].

Як відомо, 27 січня – 3 лютого 1929 р. у Відні відбувся конгрес націоналістичних організацій, на якому була створена ОУН, що своїм безпосереднім завданням поставила ведення боротьби проти польського режиму засобами терору (атентати, саботажі тощо). На 1930 р. припав пік боротьби між польським санаційним режимом і українськими націоналістами. Бойовики УВО й ОУН упродовж липня – листопада 1930 р. здійснили приблизно 2000 підпалів збіжжя, сіна, будинків у саботажних акціях проти польських колоністів [315, с. 221]. Відповіддю на це з боку режиму

Пілсудського стала т. зв. пацифікація (умиротворення) українського населення у трьох галицьких воєводствах (Львівському, Станиславівському та Тернопільському), яка тривала з вересня до листопада 1930 р. Жорсткий режим Пілсудського набрав виразних рис авторитаризму. 1931 рік був роком розплати обох сторін: політичні процеси над членами УВО і ОУН, українськими політичними діячами відбувалися майже щодня, а 29 серпня у Трускавці від рук бойовиків ОУН загинув польський політик, посол Т. Голуфко.

Повернення до Львова було для В. Старосольського було виваженим та довго обдуманним рішенням. Для нього це була «остаточно програна “війна з життям”, зі становища цих власне “завдань”, що їх визнав ... за зміст свого життя» [165, арк. 37 зв.]. В умовах тотальної українофобії, ідеологічної боротьби в середовищі самого українського суспільства бути соціал-демократом, а тим більше адвокатом на політичних процесах над членами УВО й ОУН В. Старосольському було нелегко. Поважне академічне середовище у цивілізованій демократичній Празі, де він займався науковою і викладацькою працею – мрією власного життя, він покинув через суб’єктивні й об’єктивні фактори:

1. Перша світова війна «вибила» Старосольського із кола сім’ї майже на 13 років. Він болісно відчував розлуку із сім’єю, що постійно прослідковувалося в його листуванні з дружиною та дітьми [161; 163; 164]. Тому вперше за тривалий період він возз’єднався із сім’єю у Львові. Крім того, важка хвороба його дружини Дарії стала остаточною причиною для його повернення.

2. У свідомості галицького українця, тим більше старшини УСС, який, полонений поляками, відбув майже рік у концтаборі Домб’є (де загинуло близько шести тисяч українських в’язнів) [65, с. 561], міжвоєнна Польща асоціювалась із ворогом-агресором та однією з головних винуватиць поразки українців у національній революції 1917–1921 рр. Неприязнь до польського

авторитарного режиму посилювалась у В. Старосольського й родинними обставинами: троє його дітей були заарештовані польською владою.

3. Провід УВО в особі Є. Коновальця запропонував В. Старосольському повернутися до Львова і стати «в обороні» членів УВО. Він погодився.

4. Відданий соціал-демократичній ідеї, Старосольський болісно пережив заборону УСДП у Польщі (1924 р.), тому після повернення до Львова разом із Л. Ганкевичем, В. Темницьким та іншими він 1928 р. відновив її діяльність, тим самим активно увійшовши в соціально-комунікаційний простір українців у Польщі.

Перед поверненням до Львова В. Старосольського переслідували сумніви про те, чи вдасться йому налагодити ефективну роботу власної адвокатської канцелярії, зважаючи на свій довоєнний досвід та своє «неуміння дивитися “практично” на життя» [165, арк. 37 зв.]. Ставши відомим адвокатом, він не намагався досягти меркантильної мети. Колишній канцелярист його адвокатської контори О. Хом'як згадував: «Професор всеціло був заангажований у політичних процесах, яких було надто багато, а за які не було переважно платників. Професор приймав найчастіше таких, за якими не було кому подбати» [295, с. 382]. Цей факт, підкреслюючи природну доброту характеру В. Старосольського, іронічно відзначала єврейська газета «Chwila»: «Тож не диво, що попри дуже добру практику [адвокатську – *Т.О.*], маєтками ніколи не володів» [313].

Окрім цього, Провід УВО, посилаючи рядових членів на кримінальні акції, виявляв гуманність. Як пише чільний діяч УВО і ОУН В. Мартинець, для захисту підсудних на політичних процесах Провід наймав найчастіше п'ятьох відомих адвокатів-українців: д-ра М. Волошина, д-ра М. Глушкевича, д-ра Л. Панкевича, д-ра С. Шухевича, д-ра В. Старосольського. Кожному з них виплачувалось від 50 до 100 доларів залежно від складності процесу, що, як зазначав Мартинець, відчутно позначалося на фінансах УВО [186, с. 241–242].

До згаданих вище адвокатів іноді залучались С. Шевчук, С. Біляк і С. Баран. Однак найчастіше оборонцями виступали Л. Ганкевич, С. Шухевич і

В. Старосольський. УВО обирало їх не випадково: володіючи високими професійними якостями, згадані адвокати належали до їхніх ідейних опонентів (нагадаємо, що Л. Ганкевич і В. Старосольський були членами УСДП, М. Глушкевич – москвофіл), а тому краще сприймалися судом присяжних (склад якого був абсолютно польський, за винятком одного-двох євреїв), ніж би це був адвокат – член УНДО, яке польське суспільство підозрювало у співпраці з УВО і таємному союзи з Німеччиною проти Другої Польської Республіки. Проте провід ОУН згодом висловлював невдоволення діями адвокатів, зокрема, Л. Ганкевича, якого звинувачували у використанні судової трибуни для соціалістичної пропаганди [133, арк. 25 зв.].

Політичні процеси стали для В. Старосольського чимось більшим, ніж професійна діяльність. Його син Юрій пише: «Політичні суди давали Володимирові (Старосольському. – *Т. О.*) глибоке й проникливе розуміння цих психологічних процесів молоді, що виростили з патріотизму, юнацького романтизму...» [261, с. 109]. Старосольський глибоко переживав трагедію звинуваченого. На запитання, чому він як член УСДП, яку осуджувала ОУН, захищає її членів, Старосольський відповідав: «Ці питання (відносин між ОУН і УСДП. – *Т. О.*) будемо розв'язувати у власній державі, а тепер вони для мене українці» [295, с. 385]. Крім того, він зазначав у листі до свого сина Юрія: «Не забувай, що адвокат український мусить хоче чи не хоче брати участь в публічному і зокрема політичному житті» [166, арк. 32 зв.].

Першим великим політичним процесом 1929 р. став суд над В. Атаманчуком і І. Вербицьким*. Журналіст «Діла» зазначав, що «У понеділок 28 січня 1929 р. вдруге розправа перед судом присяглих проти В. Атаманчука та І. Вербицького, яких прокуратура обвинувачує за злочин убивства куратора

* Атаманчук Василь (1901–1962) і Вербицький Іван (1902) – члени УВО, колишні воїни УГА, заарештовані і засуджені на смертну кару у Львові 13 березня 1928 р. за атентат на шкільного куратора С. Собінського. Найвищий Суд у Варшаві розглянув касацію адвокатів підсудних і відправив справу на повторне розслідування. У вбивстві не винні.

Собінського*. Довідуємось, що обвинуваченого Атаманчука буде боронити, як і першим разом, адвокат д-р С. Шухевич, обвинуваченого І. Вербицького – д-р В. Старосольський» (Діло. 1929. 29 січ.). Суд тривав до 15 лютого 1929 р. «Діло» містить детальні звіти з цього процесу через кожні 14 днів під рубрикою «В безконечній черзі...» (Діло. 1929. 30, 31 січ., 1–3, 6–10, 12, 15, 17, 19, 20 лют.), висвітлює дії В. Старосольського в захисті Вербицького. Під впливом катувань Вербицький і Атаманчук підписали акт зізнання у скоєнні злочину, хоча насправді вони цього не робили. Їх зізнання мало вирішальний вплив на рішення суду присяжних**: Вербицького засуджено до смертної кари, Атаманчука – до 10 років важкої тюрми. Адвокати подали касацію, тому справа розглядалася перед Найвищим Судом у Варшаві 10–11 червня 1929 р., де захищали адвокати Смяровський (Варшава), С. Шухевич і В. Старосольський. Найвищий Суд затвердив вирок Атаманчука, а Вербицькому замінено смертну кару на 15 років ув'язнення (Діло. 1929. 13 черв., 28 лип.).

Наступним політичним процесом став суд над К. Огородником (23 р., с. Фалиш, Стрий) і студентами Львівської політехніки Ю. Гошовським і С. Новицьким (члени УВО), звинувачених за розповсюдження листівок УВО. Це був перший процес у зв'язку з подіями листопада 1928 р., коли націоналістична молодь активно відзначила 10-ліття 1 листопада 1918 р. Адвокатом К. Огородника і Ю. Гошовського був В. Старосольський, Новицького – Л. Ганкевич. В. Старосольський заперечив вину звинувачених у скоєнні злочину державної зради, у крайньому випадку – порушення публічного спокою. С. Новицького засуджено на 1 рік позбавлення волі, Ю. Гошовського – на 10 місяців, а К. Огородника – на три місяці (звільнений, врахований слідчий арешт) (Діло. 1929. 11, 20 берез.). Згодом, 10 листопада 1930 р., у Львові знову відбувся суд над Ю. Гошовським, якого захищав

* Собінський Станіслав (1872–1926) – польський чиновник, вчитель, куратор шкільної округи, вбитий 16 жовтня 1926 р. у Львові двома членами УВО (Б. Підгайним та Р. Шухевичем) на знак протесту проти полонізації (т. зв. «Lex Grabski») освіти.

** Суд присяжних у Польщі діяв на землях колишньої Австро-Угорської імперії (Галичина). Йому передавались важкі кримінальні і політичні злочини (арт. 83 Польської конституції, 1925 р.). Складався з 12 членів.

В. Старосольський. Тоді суд присяжних засудив його до трьох років ув'язнення за розповсюдження листівок УВО (Діло. 1930. 12 лист.).

Листопадові події 1928 р. стали причиною другого великого політичного процесу 1929 р. над членами УВО (три студенти і четверо студенток). Процес тривав з 18 до 28 червня 1929 р. (Діло. 1929. 19–23, 26–30 черв.). Марію Кравців, Марію Чижів і Софію Мойсеович захищали В. Старосольський, Л. Ганкевич; Жигмонта і Осипа Процишинів – С. Шевчук, Є. Сену і Марію Конрад – С. Шухевич. Підсудних звинувачували у приналежності до УВО і діяльності з метою відокремлення Східної Галичини від Польщі. 22 червня під час процесу свідок прокурора – надкомісар політичної поліції С. Мітленер, – звинуватив В. Старосольського в несвідомому виконанні обов'язків члена УВО (він очолював ініціативний комітет для виготовлення пам'ятних медалей воїнам УГА, згодом передав свої повноваження Р. Сушку, якого поліція підозрювала (небезпідставно), що він крайовий командант УВО) (Діло. 1929. 26 черв.).

28 червня 1929 р. трибунал звільнив усіх підсудних від вини і кари. Це був великий триумф оборони (про особливості промови В. Старосольського йдеться у підрозділі 3.2) і водночас останній політичний процес над УВО, де нікого не було засуджено. Цьому сприяла поведінка підсудних: вони не тільки не визнали свою вину, а й не зрадили нікого під час поліцейського розслідування. Особливістю цього процесу була мужня поведінка підсудних дівчат-студенток. Загалом дівчата – майже всі члени УВО – на всіх процесах над УВО і ОУН у 1929–1931 рр. ніколи не визнавали своєї вини, не зраджували товаришів, відкрито декларували і захищали свої політичні переконання. Їхня відважна поведінка викликала симпатії не тільки публіки і журналістів, присутніх під час суду, а й у присяжних. Тому вироки щодо дівчат-членів УВО були м'якими.

6 березня 1929 р. Львів сколихнула звістка про напад на поштаря Ф. Кохановського, при якому загинув член УВО, студент права Я. Любович. При втечі з місця злочину поліція зловила 20-літнього Р. Мицика, члена УВО, студента права Львівського університету, який під впливом катувань поліції

розказав про план нападу. 15 березня 1929 р. над ним відбувся т. зв. «наглий» суд* у Львові. Адвокатами підсудного були В. Старосольський і С. Шухевич. Р. Мицик разом з Любовичом і Полею Бронфман (псевдо української студентки, дочки професора М. Кордуби) виконував наказ Проводу УВО про напад на поштаря з метою викрадення грошей. Однак психіка молодих нападників не витримала, тому операція зірвалася. «Діло» писало: «Оборонець В. Старосольський у довшій промові вказував на лагодячі обставини і просив, щоби обвинуваченому виміряти таку кару, яка не зломила б його молоде життя» (Діло. 1929. 17 берез.). Присуд 7 років «важкої» тюрми був м'яким. Згодом Р. Мицик** писав: «Мене засудили на 7 років тюрми. Казали, що завдяки добрій обороні вирок був досить лагідний... Під час мого перебування у тюрмі св. п. професор Старосольський мене відвідував і ці відвідини залишилися для мене найкращим спомином» [191, с. 375].

Першим політичним процесом 1930 р. став суд у Львові над дев'ятьма молодими (16–25 рр.) українцями – селянами із с. Вербіж (Сокальський р-н), який тривав 21–24 січня 1930 р. (Діло. 1930. 22–26 січ.). Акт прокурора звинуватив підсудних у належності до УВО, а Г. Покидька – у вбивстві з політичних мотивів з намови Г. Шимківа (організатора УВО у с. Вербіж). Обороняли Л. Ганкевич, І. Волошин і В. Старосольський. Усі звинувачені зізналися під впливом побоїв поліції, а на суді все заперечували. В. Старосольський у своїй промові доказував, що параграф 58 про державну зраду, в якій звинувачувались усі підсудні, – це взагалі анахронізм: під нього підлягають різнорідні провини. «Діло» писало, що завдяки знаменитій обороні адвокатів підсудних суд присяжних відкинув звинувачення в державній зраді (§ 58) і поміняв на порушення публічного спокою і приналежність до таємних

* Нагли суди введені на основі розпорядження Президента Речі Посполитої від 19.03.1928 р. у справі вчинків з характером бандитизму. Слідство вів прокурор, який не пізніше, ніж 21 день з моменту скоєння злочину висував акт звинувачення підсудного. Вчинки, карані на звичайному процесі важким присудом (10–15 р.), каралися на наглому смертною карою, інші – 10–15 р. позбавлення волі.

** Мицик Роман (1909–1996), член УВО з 1928 р., активний діяч ОУН; організатор і директор Промбанку у Львові (1936–1939). На еміграції у США.

організацій (Діло. 1930. 26 січ.). Головного звинуваченого Г. Покидька засудили до семи років ув'язнення, одного звільнили, решту – від трьох років до восьми місяців (п'ять осіб).

18 червня і 30 вересня 1930 р. Старосольський провів захист членів УВО В. Шабана і Г. Тюна, звинувачених у державній зраді та приналежності до УВО, перед судом присяжних у Львові. В. Шабана засуджено на 4 роки ув'язнення, Г. Тюна – на 3 роки (Діло. 1930. 21 черв., 2 жовт.).

Крім процесів над членами УВО, В. Старосольський брав участь у захисті українських політичних діячів: о. М. Кушкевича, В. Кохана, С. Біляка, І. Ліщинського у 1930–1931 рр.

1930 р. режим Пілсудського провів серію арештів колишніх послів польського сейму і сенату, зокрема українських (особливо членів УНДО). Першим політичним процесом над колишнім українським послом став суд над В. Коханом* (член УНДО), який розпочався 17 лютого 1931 р. у Львові перед судом присяжних і закінчився 20 лютого 1931 р. (Діло. 1931. 19, 21, 22 лют.). На основі поліцейських доносів прокуратура звинуватила В. Кохана у скоєнні державної зради (§ 58) і порушенні публічного спокою (§ 65). У своїх промовах, виголошених у Рава-Руській та інших населених пунктах Сокальщини перед українцями, він закликав народ до збройного повстання проти Польщі з метою утворення української незалежної держави, до непокори польській владі. Підсудного захищали В. Старосольський, С. Шухевич і С. Біляк. Трибунал згоджувався тільки на промову одного захисника (від них промовляв В. Старосольський).

Усі закиди акта звинувачення він заперечив один за одним і закінчив заклик до суду присяжних визначити послові Кохану легку міру кари, оскільки його вина полягала лише в тому, що він служив своєму народові

* Кохан Володимир (1898–1966) – кооперативний і громадсько-політичний діяч (Сокальщина). У 1928–1930 рр. – посол від УНДО, згодом – діяч Фронту Національної Єдності. Емігрував до Канади. 7 вересня 1931 р. відбувся другий суд над ним, який засудив його до 4 місяців ув'язнення. Захищали В. Кохана В. Старосольський і С. Шухевич.

(вирок – три місяці (враховано час слідчого арешту), тому В. Кохан вийшов на волю).

Наступним політичним процесом був суд над послом від УНДО до польського сейму, адвокатом Степаном Біляком, який розпочався 2 березня 1931 р. у Львові перед судом присяжних і тривав до 5 березня того ж року. (Діло. 1931. 4, 7 берез.). Адвокатами підсудного були Л. Ганкевич, О. Марітчак і В. Старосольський. Акт звинувачення закидав підсудному скоєння злочину за § 65 – порушення публічного спокою: С. Біляк під час виступів у селах Городеччини закликав до визволення українського народу з польського ярма, викликав погорду і ненависть до польської держави. Успішні дії оборонців досягли бажаного результату: С. Біляка після тривалого арешту було звільнено від покарання (Діло. 1931. 7 берез.).

Великого розголосу набув процес над колишнім послом польського сейму Іваном Ліщинським* – «першим берестейським** в'язнем», як писав журналіст «Діла». Суд відбувся у Львові 15–22 квітня 1931 р. (Діло. 1931. 17–19, 21, 22 квіт.). Підсудного захищали С. Шухевич, Я. Олесницький, В. Загайкевич, С. Біляк, А. Горбачевський, О. Марітчак і В. Старосольський. І. Ліщинського прокурор звинувачував у державній зраді, порушенні публічного спокою в населених пунктах Львівського воєводства у 1928–1929 рр. (як посол УНДО, виступаючи закликав до боротьби, метою якої було відокремлення південно-східних земель від Польщі, до бойкоту польських шкіл; чинив опір поліції; ображав польський уряд і президента). Завдяки активному захисту С. Шухевича та В. Старосольського суд присяжних заперечив вину підсудного у злочині державної зради і підтвердив вину в порушенні публічного спокою (вирок – 6 місяців; оскільки зараховано 8 місяців слідчого арешту, то І. Ліщинський був

* Іван Ліщинський (1880–1941) учитель, голова Організації українців м. Львова (1923–1929), посол від УНДО (1928–1930 рр.). Арештований 12 вересня 1930 р. Два місяці перебував у Брестській тюрмі. Упродовж 1931 р. його тричі судили: у Львові, Рівному і Варшаві.

** Після арештів восени 1930 р. колишніх послів до польського парламенту санаційний режим ув'язнив у Брестській (Берестейській) фортеці, яка вирізнялася суворими умовами. Там, зокрема, перебували більшість українських послів від УНДО (Д. Левицький, В. Мудрий, Д. Паліїв та ін.).

звільнений). У подяці всім адвокатам І. Ліщинський писав: «...і д-ру В. Старосольському, що з малими перервами (спричиненими голодівкою українських політичних в'язнів) брав дуже діяльну участь у цілій розправі» (Діло. 1931. 26 квіт.).

На 1931 р. припала найбільша кількість політичних процесів: судили не тільки політичних діячів, а й членів ОУН (яких звинувачували у підпалах, грабежах, розповсюдженні «Сурми» і постійно – у державній зраді (§ 58)). У лютому, березні, квітні, травні, червні, липні, вересні, жовтні, листопаді 1931 р. політичні процеси відбувалися майже щодня. 1931 р. В. Старосольський, окрім чотирьох процесів над політичними діячами, брав участь у захисті на 10 судових процесах за підпали і на семи – за приналежність до ОУН і УВО, тобто в усіх великих політичних процесах.

На процесах над організаторами й учасниками саботажних акцій прокуратура звинувачувала їх у злочинах державної зради (§ 58) і підпалах. В. Старосольський як спеціаліст з § 58 кримінального закону найбільшу увагу приділяв саме йому. Завдяки успішним діям оборони тільки двом підсудним (зізнались у вині) із десяти судових процесів було підтверджено склад злочину державної зради. Більшість звинувачених складала молодь: учні гімназій, студенти і селяни (від 17 до 26 років), які під впливом катувань зізнавалися у провіні.

На двох процесах захисники (постійно були С. Шухевич і В. Старосольський, чергувалися – Л. Ганкевич і С. Шевчук) домоглися звільнення від вини всіх учасників, на п'ятьох – більшості (засуджено тільки ініціаторів), на трьох процесах (через визнання вини під час слідства) трибунал виніс важкі вироки (від 8 до 12 років ув'язнення організаторам підпалів). У своїх промовах В. Старосольський аналізував причини організації саботажних акцій. Він, зокрема, говорив: «Але месть родить месть! Зло родить нове зло» (Діло. 1931. 17 лют.). «Діло» пильно стежило за процесами у справах підпалів, друкуючи з кожного судового засідання звіти (1931. 25, 27 січ., 12, 15, 17 лют., 3, 26–31 бер., 2–4 квіт., 8–10 трав., 7–12 черв., 24–30 верес., 14–18

жовт.). О. Бабій із одного з таких процесів писав: «Оборонець д-р Старосольський у своїй промові, повній глибоких, життєвих прав, віддав знаменито душу обвинувачених та атмосферу минулорічних підпалів» (Діло. 1931. 30 верес.).

Одним із найбільших процесів над ОУН став суд у Львові над Б. Кравцівим, З. Пеленським, З. Книшем, Дачишином та іншими (разом 14 осіб). Слідство тривало понад рік, а судовий процес – від 19 жовтня до 26 листопада (30 днів) 1931 р. (Діло. 1931. 21–25, 28–31 жовт., 1, 3–8, 10–15, 17–21, 25–28 лист.). Суд відбувався над двома групами підсудних: першу групу (Богдан Кравців*, брати Процишини (фігурували у процесі над УВО 1929 р.), Зенон Пеленський** і ще троє звинувачених) прокурорський акт звинувачував у поширенні ідеології ОУН і УВО, шпигунстві; другу групу (Ю. Дачишин, З. Книш***, Максимюк, Юлія Козакевич і ще троє звинувачених) – за напад на поштову машину під Бібркою 30 липня 1930 р. (при якому загинули поліцейський та один із нападників); двом першим – убивство з метою пограбування, іншим – співучасть. Крім того, всіх підсудних звинувачено у злочині державної зради. Звинувачений Дачишин зізнався (під впливом побоїв), що належить до УВО і в нападі на поштову машину, а також звинуватив у цьому Б. Кравціва і З. Книша (заперечували свою вину). Під час слідства Дачишин декілька раз робив спроби закінчити життя самогубством, як і інша підсудна – Юлія Козакевич. Оборона намагалась вилучити їхні свідчення з акта прокурора, але не вдалося.

На десятий день розправи журналіст «Діла» писав: «Перша декада цього великого процесу не прояснила багатьох темних або неясних місць з акта обвинувачення, а ще більше їх заплутала» (Діло. 1931. 1 листоп.). Особливо

* Кравців Богдан (1904–1975) – поет, журналіст, члени НТШ, член УВО, голова Союзу української націоналістичної молоді (1928–1929), емігрував до США.

** Пеленський Зенон (1902–1979) – журналіст, редактор «Українського голосу» (Перемишль, 1928–1932), член УВО і ОУН

*** Книш Зиновій (1906–1999) – (псевдо Брила, Ренс, Михайлюк Б.) – публіцист і журналіст, бойовий референт УВО, з 1940 р. – член Проводу ОУН (група А. Мельника). Емігрував до Канади. Був організатором замаху на поштаря у Львові (березень 1929 р.).

вперту боротьбу захист вів за журналіста З. Пеленського. В. Старосольський доказував, що редактор «Українського голосу» є легальним націоналістом, а не терористом, заперечував твердження прокурора, що згадана газета є законспірованим органом проводу ОУН. Насправді, як пише американський історик Т. Гунчак, завдяки наполегливості й винахідливості З. Пеленського ОУН заснувала власний легальний часопис – «Український голос» (1929–1932), який зробив великий внесок у поширення націоналістичної ідеології в Західній Україні [49, с. 218].

Головним речником захисту на цьому процесі був В. Старосольський. О. Бабій у звіті за 19 листопада писав: «У довгих правничих виводах, наświetлених влучними примірами з життя і цитатами з наукових праць визначних кримінологів, виказував (Старосольський. – Т. О.) про цю зовсім необосновану і відкинену у праві ідеальну сполуку проступків (до державної зради додано навмисне вбивство з метою пограбування. – Т. О.) ... Отсі глибокі виводи оборонця вислухали всі присутні з незвичайним зацікавленням» (Діло. 1931. 21 листоп.). В останні дні процесу, як писало «Діло», зросло зацікавлення громадянства цим судом, найбільший інтерес викликали «дуже речеві і глибоко продумані промови прокурора і оборонців» (Діло. 1931. 26 листоп.). Присуд був важкий: Дачишина* засудили до смертної кари, Максимюка – до 15 років ув'язнення, З. Книша – до 8 років, Пеленського і Кравціва – до 3 років. Шістьох підсудних звільнено. На рішення суду присяжних, як і в інших процесах восени 1931 р., великий вплив мали терористичні акти ОУН: напад на пошту в м. Трускавці (8 серпня 1931 р.) і вбивство Т. Голуфка (29 серпня 1931 р.) – присуди порівняно з попередніми процесами стають жорсткішими.

Окрім політичних процесів, В. Старосольський брав участь у захисті українських селян, установ, діячів на кримінальних розправах польської влади, які мали соціальний і національний характер переслідування. «Діло» за 15 березня 1929 р. повідомляло: «Епілог забави хлопців-пастухів перед судом присяглих у Львові». Сім сільських пастухів (с. Домашів, Рава-Руська),

* Згодом замінена президентом Речі Посполитої на 20 років ув'язнення.

звинувачених прокуратурою у грабунку Арона Кіка (28.10.1928 р.), завдяки захисту В. Старосольського були звільнені з-під варти.

З 10 до 24 травня 1929 р. у Львові тривав процес над українськими селянами із с. Батятичі (тепер – Львівський район). «Діло» відзначало: «Процес має соціально-економічну основу і відзеркалює дуже яскраво тяжке та невідрадне положення українського села» (Діло. 1929. 12 трав.). Унаслідок конфлікту між селянами і фірмою, який «придушила» поліція, загинуло четверо селян, десятки ранено. У суді звинувачено 46 селян і селянок, яких захищали В. Старосольський, М. Заєць і Т. Стефанович. Захист будувався на запереченні свідчень поліції, яка звинувачувала селян у конфлікті. Усе ж суд присяжних признав вину 40 селян, а 6 звільнив.

Ще одним процесом, який засвідчив соціальне і національне гноблення українців у Другій Польській Республіці, став суд над дирекцією «Українбанку» в Луцьку (26 листопада 1929 р. з перервами, 1 березня 1930 р.). Підсудних, зокрема О. Ковалевського*, прокурор звинуватив у порушенні статуту банку, здійсненні протизаконних трансакцій. Їх захищали адвокати В. Старосольський та П. Вержиковський з Луцька. Процес набув у Луцьку значного розголосу. Польська преса («Słowo Polskie», «Ilustrowany Kurier Codzienny» та ін.) звинувачувала дирекцію у сепаратизмі й «ундівстві». Дії адвокатів на суді викликали захоплення українців Луцька. О. Лучанин у звіті з Луцька писав: «Виходячи з суду українці з приємним почуттям щодо надзвичайного такту, який виявили оборонці Старосольський, Вержиновський і Багриновський, які ... з великою гідністю боронили українську інституцію» (Діло. 1929. 3 груд.). У результаті успішних дій захисту та захисних промов, які «сказані з надзвичайною експресією, майстерно й побудовані на залізній аргументації вислухали суд, прокуратор і присутня публіка з напруженою увагою», дирекцію банку звільнили (Діло. 1930. 11 берез.).

* Ковалевський Олександр (1890 – після 1939) – кооператор, у 1919 р. засновник і голова української народно-республіканської партії, 1920 р. – міністр землеробства УНР, директор «Українбанку» (Луцьк), 1939 р. – арештований більшовиками.

У контексті адвокатської діяльності Старосольський здійснював правовий захист і опікувався політичними в'язнями під час їхнього перебування в тюрмі. Так, під час голодування українських політичних в'язнів (60 осіб) у «Бригідках» (17–21 квітня 1931 р.), як повідомляв кореспондент «Діла», Л. Ганкевич і В. Старосольський провели кількогадинну конференцію (Діло. 1931. 21 квіт.). Про опіку над в'язнями свідчать повідомлення в «Ділі», в яких колишні ув'язнені дякують за це Старосольському (Діло. 1930. 26 груд.; 1931. 22 лют., 6, 12 трав.). Із уведенням у Польщі (1931 р.) нового тюремного регламенту, за яким зрівнювались у правах політичні і кримінальні в'язні у тюремному побуті, газета (Діло. 1931. 1 жовт.) запропонувала анкету з цієї проблеми відомим українським правникам. В. Старосольський у своїй анкеті, зокрема, зазначив, що регламент не є розв'язанням цієї нагальної проблеми, ним перекреслено навіть дотеперішній стан, який хоч і недостатньо, а проте забезпечував політичним в'язням окреме становище («Голос доктора В. Старосольського». Діло. 1931. 2 жовт.).

1931 р. В. Старосольський домогся звільнення з ув'язнення під заставу провідних українських політиків, зокрема голову УНДО, посла до польського сейму Д. Левицького (15 липня) і члена Проводу УНДО та УВО, посла Д. Паліва (3 вересня) (Діло. 1931. 17 лип., 5 верес.). Останній за допомогою Старосольського виграв судовий процес (27 листопада 1931) проти редактора газети «Слово Польське» В. Скржичинського. За наклеп і образи честі Д. Паліва редактора було засуджено до одного місяця ув'язнення (Діло. 1931. 19 листоп.).

На період 1932–1934 рр. припадав апогей антипольських терористичних акцій ОУН в 1930-х рр.: напад на пошту в Городку, вбивства А. Майлова, Б. Перацького та ін., що у свою чергу призвело до масових арештів українців і збільшення кількості політичних процесів. В наступні роки існування Другої Речі Посполитої ОУН, яка втратила не тільки значну частину рядових членів, а й своїх провідників (особливо після Варшавського процесу 1935–1936 рр.) не змогла проводити подібних акцій. До того ж, у 1935 р. розпочалася так звана

«нормалізація» українсько-польських відносин [45, с. 199] ініційована українським легальним політичним табором, проти чого («угодовства») була направлена боротьба ОУН.

Власного кореспондента з львівського суду О. Бабія «Діло» втратило після його арешту в листопаді 1931 р. Більшість повідомлень із судових процесів не підписувалися автором, інколи криптонімом – а. к. (Анатолій Курдидик^{*}). Попри офіційну позицію «Діла» у ставленні до ОУН, загальний тон публікацій про політичні процеси був прихильний (наскільки дозволяла польська цензура) до підсудних, автори співчували їм, нерідко захоплювалися їхньою поведінкою в суді. Так, «Діло» зазначало, що писати про політичні процеси подвійно важко: з огляду на існуючі загальнопольські політичні відносини та на строгу заборону навіть найменшої критики судових присудів, підкреслюючи, що ці обставини набагато більше ускладнюють можливість вільного вислову українській пресі, ніж польській (Діло. 1932. 29 трав.).

У 1928–1939 рр. В. Старосольський брав участь у політичних процесах, що відбувалися в основному у Львівському окружному суді, інколи – у судах Перемишля, Станиславова (тепер – м. Івано-Франківськ), Рівного. Також він захищав своїх підзахисних і перед Найвищим судом у Варшаві. Найчастіше напарниками на цих політичних процесах були відомі західноукраїнські адвокати і політичні діячі С. Шухевич і Л. Ганкевич. Основними клієнтами В. Старосольського в цей період були члени ОУН, яких в абсолютній більшості польська прокуратура звинувачувала у державній зраді. Варто зазначити, що першого вересня 1932 р. у Польщі був введений новий кримінальний кодекс, в якому значно розширилася кваліфікація поняття протидержавної провини, як і терміни покарання (аж до смертної кари) (Діло. 1932. 2 жов.).

Таким чином польська влада отримала широке поле для переслідування своїх опонентів і, зокрема, ОУН, якій висувалося звинувачення у підготовленні збройного повстання українського народу проти Польщі, щоб відірвати від неї

^{*} У цей час Курдидик А. був кореспондентом «Неділі» у Львівського окружного суді. Його звіти, особливо із значних політичних процесів, публікувало також «Діло».

південно-східні землі та приєднати їх до майбутньої української держави. Тому діяльність В. Старосольського як видатного теоретика права і спеціаліста зі злочинів державної зради, в політичних процесах Другої Речі Посполитої проти українців була спрямована на мінімізацію термінів покарання для своїх підзахисних. Це вимагало від нього не тільки професійних здібностей, а й моральної і фізичної витримки. Попри те, як говорив В. Старосольський на одному з процесів «з методами терору ми не погоджуємось» (Діло. 1933. 25 черв.), він глибоко переживав трагедію своїх підзахисних.

До того ж польська влада не толерувала і самих українських адвокатів. Так, 28 жовтня 1933 р. львівська поліція провела ревізії в адвокатських канцеляріях В. Старосольського та інших адвокатів, забравши в нього приватні листи, деякі видання тощо, після чого арештувала обох його синів (Діло. 1933. 30 жовт.). А під час політичного процесу в Самборі (вересень–жовтень 1933 р.) один із членів ОУН, а потім інформатор польської поліції Р. Барановський заявив, що В. Старосольський – член Сенату ОУН (Діло. 1933. 4 жовт.), допомагав політичним в'язням втікати з тюрми, передавав їм зброю тощо, на що Старосольський відповів заявою в «Ділі», в якій спростовував висунуті проти нього інкримінації (Діло. 1933. 5 жовт.).

Звинувачував і прокурор (під час одного з процесів) українських адвокатів в організації комітету опіки над політичними в'язнями. На це В. Старосольський заявив, що українське громадянство накладає обов'язок на українських адвокатів опікуватися політичними в'язнями і він це сам робить, хоча і не погоджується з тим, що роблять ці політичні в'язні (Діло. 1934. 19 лип.).

Політичні процеси стали, як писало «Діло», «явищем буденним, ба навіть масовим» (Діло. 1934. 11 серп.). Так, у 1932 р. В. Старосольський взяв участь в одинадцяти політичних процесах, де захищав 16 підсудних, з яких п'ятеро було звільнено від вини.* Він завжди вносив пропозицію, щоб замінити звинувачення підсудних в безпосередній участі у державній зраді на

* Підраховано автором на основі публікацій газети «Діло».

приналежність до організації, що підготовляла державну зраду (інша стаття кримінального кодексу) «мотивуючи доволі довго свій внесок з правового боку та покликаючись на творців великих і відомих правничих творів» (Діло. 1933. 23 черв.) і зазначав, що в інтересах самої Польщі не засуджувати за ст. 97 (державна зрада) якнайбільше людей – власних громадян (Діло. 1934. 14 берез.). Завдяки професійним умінням В. Старосольського і «по мистецьке з правового боку зложеній промові» (Діло. 1933. 15 трав.) йому вдавалось домогтись, щоб судді та присяжні заперечили вину підзахисних у злочині державної зради. Переважно їх засуджували за другу провину (зберіганні та розповсюдженні нелегальної літератури і листівок ОУН, порушенні громадського спокою тощо.), а термін покарання становив тоді від декількох тижнів до кількох років. Винятки складали збройні напади та вбивства, коли на підсудних поширювалась дія не «політичних», а кримінальних статей.

Польська влада жорстко переслідувала не тільки членів ОУН, а й українських політичних і громадських діячів. Так, одним із серії політичних процесів над колишніми українськими послами до варшавського Сейму, започаткованої «санаційним» режимом у 1931 р., був суд над О. Когутом (Львів, 7.03–10.03). «Новий політичний процес» – під таким заголовком публікувало «Діло» повідомлення про цей суд, де адвокатами були Л. Ганкевич і В. Старосольський (Діло. 1932. 9–12 берез.) Заклики до погорди і ненависті проти Польської держави і влади, опір поліції під час своїх виступів на Станиславівщині, порушенні громадського спокою – пункти звинувачення прокуратури. В. Старосольський у промові вказав на велике значення цього процесу, де сам звинувачений виступає як захисник поправного права. Суд засудив О. Когута до 1,5 р. позбавлення волі. Після апеляції адвокатів до Найвищого суду у Варшаві, яку останній задовольнив, відправивши справу на повторний розгляд, що відбувся 14.11. 1932 р., захисники О. Когута домоглися зменшення вироку до 5 місяців із відтермінуванням на 5 років (Діло. 1932. 16, 17 лист.).

13 червня 1932 р. у Львові (Діло. 1932. 15–19, 22 черв.) розпочався ще один процес проти колишнього посла, журналіста, редактора Д. Палієва*, звинуваченого у порушенні громадського спокою та ін.,** адвокатами якого були В. Старосольський і С. Витвицький (Діло. 1932. 15 черв.). Вирок (три роки тюрми) був скасований апеляційним судом і 21 березня 1933 р. у Львові на повторному суді справи Д. Палієва В. Старосольський завдяки своїй «знаменитій» промові домогся зменшення терміну ув'язнення до 1,5 р. (враховуючи 14 місяців слідчої тюрми, підзахисному залишилось 4 місяці) (Діло. 1933. 23 січ.).

П'ятого вересня 1932 р. розпочався у Львові перед судом присяжних «сенсаційний» процес проти шістьох провідних членів ОУН, учасників її Конгресу у Відні – З. Пеленського, О. Бойдуника, О. Бабія, Є. Зибликевича, Ю. Вассіяна*** і С. Ленкавського**** (Діло. 1932. 7, 8, 11, 13 верес.). Останніх двох захищав В. Старосольський (Діло. 1932. 7 верес.). Акт звинувачення стверджував, що всі підсудні у Відні через активну участь у нарадах Першого Конгресу Українських Націоналістів та створенні ОУН спричинилися до злочину державної зради. В. Старосольський довів у своїй промові, що сформульоване трибуналом питання не відповідає змістові акта звинувачення, подав детальний аналіз та правничу інтерпретацію всіх параграфів, які

* Палієв Д. (1896–1944 рр.) – політичний і військовий діяч, журналіст. Один із засновників УВО, член її Начальної Команди (1921–1926 рр.). Головний редактор газети «Новий Час – (1923–1933 рр., з перервами). В 1925 р. виступив співзасновником УНДО, в 1925–1933 рр. очолював Центральний (Народний) Комітет партії. Був одним із зв'язкових об'єднання з Є. Коновальцем. У 1928–1930 рр. – посол до польського сейму від УНДО. Кілька разів заарештовувався польською поліцією і впродовж 1930–1933 рр. відбував ув'язнення.

** Зокрема, закидалась пропаганда ідеї союзу України та Німеччини проти Польщі висунута Д. Палієвим у брошурі «Ukraine unter Fremdherrschaft».

*** Вассіян Ю. (1894–1953) – ідеолог і один із засновників ОУН. На Першому Конгресі Українських Націоналістів був обраний заступником голови конгресу, головою ідеологічної комісії. Член Проводу ОУН. Автор праць, в яких обґрунтував ідейні основи українського націоналізму: «До головних засад націоналізму» (1928), «Ідеологічні основи українського націоналізму» (1929), «Змаг основ» (1940).

**** Ленкавський С. (1904–1977) – політичний діяч, публіцист, один з ідеологів ОУН. Учасник першого Конгресу Українських Націоналістів у Відні. З 1929 р. увійшов до складу Проводу ОУН, був референтом ідеологічного відділу. Автор «Декалогу» («Десять заповідей українського націоналіста», 1929 р.).

торкалися державної зради, участі в ній та участі лише в підготовці акції до актів державної зради, а також що трибунал у цьому випадку застосував невідповідний параграф на шкоду звинуваченим. Його підзахисні отримали 4 р. позбавлення волі з урахуванням слідчої тюрми (перебували від 11. 1931 р.). І, як інформував журналіст «Діла», присуд своєю строгістю зробив пригноблююче враження на всіх, навіть на опонентів ОУН, її ідеології та діяльності (Діло. 1932. 11, 13 верес.). 16 січня 1933 р. у Варшаві перед Найвищим судом відбувся касаційний розгляд вищезгаданої справи, де адвокатами були В. Старосольський і С. Біляк. Обидва оборонці виголосили дуже «річеві» промови, домагаючись зміни правової кваліфікації звинувачення. Найвищий суд підтвердив вирок львівського суду, що зробило в журналістських колах Варшави, які цією справою активно цікавились, помітне враження, з огляду на незвичайно високу кару, присуджену звинуваченим журналістам за участь у Конгресі (Діло. 1933. 19 січ.).

Надзвичайно драматичний і резонансний політичний процес відбувся 17–22 грудня 1932 р. над учасниками нападу на пошту в Городку*. Попри гостре засудження цієї акції ОУН «Ділом», газета детально інформувала читачів про перебіг цієї справи (Діло. 1932. 17–25 груд.). «Доразовий суд** над учасниками нападу на пошту в Городку» – під таким заголовком виходили щоденні звіти з цього процесу в газеті авторства А. Курдидика. Під такою ж назвою вийшов надзвичайний додаток до «Діла» число 283а від 20.12.1932 р. і, як пише редакція газети, «не зважаючи на великі кошти, щоби тільки дати нашим читачам своєчасні та вірні інформації» (Діло. 1932. 21 груд.).

* 30.11.1932 р. Члени ОУН Ю. Березинський, В. Білас, Д. Данилишин, М. Жураківський, та ін. (разом 12 ос.) за наказом Проводу ОУН здійснили напад на пошту у м. Городок Ягайлонський (тепер – м. Городок Львівської обл.) з метою отримання коштів для діяльності ОУН. При нападі двоє бойовиків загинуло, трьох заарештувала поліція, решта семеро залишились невідомими для польської поліції.

** Саме такий (або «наглий суд») переклад із польської мови „sąd doraźny” або „nagły” використовувала тогочасна українська преса. Негайний суд введений у Польщі 1.09.1932 р., проводився перед трибуналом із трьох суддів. Вчинки, карані на звичайному процесі понад 5 р., замінялись смертною карою, до 5 р. – карою в’язниці від 10 до 15 рр. Апеляція відсутня, смертні вирoki виконувались упродовж 24 год. від їх оголошення. Скасований 06.01.1934 р.

Негайний суд розпочався 17 грудня 1932 р. у Львові проти В. Біласа*, Д. Данилишина, М. Жураківського, З. Коссака, звинувачених в організації та збройному нападі на пошту в Городку, вбивстві поліцейського в Глинній Наварії та виконанні атентату на Т. Голувка**. Журналіст «Діла» зауважував, що «нема ніякого сумніву щодо суті справи – один з найбільших політичних процесів, які бачила багата минувшиною велика саля розправ при вул. Батория у Львові» (Діло. 1932. 19 груд.).

Адвокатами на процесі були: В. Старосольський, заступником О. Марітчак – у В. Біласа, С. Шухевич і К. Паньківський – у Д. Данилишина, Л. Ганкевич – у М. Жураківського, М. Глушкевич – у З. Коссака. Як згадує О. Марітчак, на першому місці серед групи адвокатів на цьому процесі стояв В. Старосольський, «який ... мав марку знаменитого адвоката-теоретика та оборонця в карних справах» [15, с. 78]. Так само домінуючу роль В. Старосольського як оборонця В. Біласа підкреслювала польська преса (Kurjer Poranny. 1932. 22 grudnia). На основі акта звинувачення прокурор вимагав для чотирьох підсудних найвищу міру покарання – смертну кару. Перед адвокатами стояло нелегке завдання – врятувати життя чотирьом молодим українцям.

Становище В. Старосольського як адвоката В. Біласа ускладнювалося тим, що останній під час досудового слідства, не витримавши тортур, зізнався не тільки в нападі на пошту в Городку разом з іншими підсудними та вбивстві поліцейського, а й у виконанні атентату на Т. Голувка, сподіваючись таким чином уникнути «наглого» суду (під час суду участь в атентаті заперечував)

* Білас В. (1911–1932) – член УВО та ОУН. Небіж Д. Данилишина. Входив до складу дрогобицької бойової групи ОУН. 19.08.1931 р. разом із Д. Данилишином за дорученням Крайової Екзекутиви ОУН здійснив замах на Т. Голувка. Брав участь в експропріаційних актах з метою отримання коштів для діяльності ОУН у Бориславі (31.07.1931 р.) і Трускавці (08.08.1931 р.). Під час відступу, після завершення операції, заарештований разом з Д. Данилишином у с. Веринь на Львівщині.

** Голувко (Голуфко) Т. (1889–1931) - польський політичний діяч. Депутат польського сейму. Очолював східний відділ міністерства закордонних справ. Виступав за співпрацю українських політичних партій з польським окупаційним режимом (урядом). Вважався одним з авторів політики “пацифікації”. 29.08. 1931 р. убитий у Трускавці членами бойової групи ОУН В. Біласом і Д. Данилишином.

(Діло. 1932. 19 груд.). До того ж прокуратура мала «цінного» свідка в цій справі – члена ОУН, організатора дрогобицької боївки І. Мотику, який підтверджував вину підсудних.

Під час допиту цього свідка В. Старосольський, як писало «Діло», «виявляє велике схвилювання. Він (В. Старосольський. – *Т.О.*) перепрошує трибунал, але є речі які не можуть не виводити людини з рівноваги» (Діло. 1932. 21 груд.). Як згадує адвокат з цього процесу С. Шухевич, що він разом із В. Старосольським «збагнули, що для обидвох підсудних (В. Біласа і Д. Данилишина. – *Т.О.*) порятунку нема... Ми вирішили вести справу так, що коли обидва хлопці вже мусять тратити життя, то нехай уже сходять з світу як великі люди* ... Іншої ради не було» [307, с. 215].

Вирок трибуналу: три смертні кари, справу З. Коссака передано до звичайного суду**. В. Старосольський подав від імені адвокатів прохання до Президента Польщі про помилування підсудних, однак президент відхилив помилування для В. Біласа і Д. Данилишина, а М. Жураківському замінив на 15 років важкої тюрми (Діло. 1932. 24 груд.).

Про те, в якій атмосфері відбувався цей «наглий» суд, свідчить анонімний лист, повний грубих лайок і погроз, якого отримав В. Старосольський. Про цей лист повідомляло «Діло» і підкреслювало, що саме промова В. Старосольського, «одного з безперечно найкультурніших і найбільших фахово освічених адвокатів та вчених юристів у Польщі» викликала на сторінках польської преси (наприклад, варшавського часопису «Kurjer Poranny») оцінку, «як взірцевий витвір з точки зору риторики, права та національно-політичних домагань» (Діло. 1932. 25 груд.).

Безкінечна черга політичних процесів продовжилась і в 1933 р. В. Старосольський провів в тому році 9 процесів (зокрема, один – проти

* Мужня поведінка підсудних на цьому процесі (особливо Д. Данилишина) викликала захоплення серед української громадськості Польщі. Про це, зокрема, свідчать досить численні політичні процеси за «глюорифікацію» В. Біласа і Д. Данилишина, що відбувались впродовж 1934–1937 рр.

** Провід ОУН за допомогою підкупу судді врятував життя одному зі своїх провідних членів.

комуністів у Рівному, березень 1933 р.) захищаючи приблизно 48 підсудних, з яких 17 було звільнено. У тому ж році він узяв участь у двох «наглих» судах: 25 жовтня – проти члена ОУН С. Мади, який під час замаху на куратора Годанського у Львові поранив поліцейського (засуджений на довічне ув'язнення) (Діло. 1933. 27 жовт.), і 30 жовтня – проти М. Лемика* – студента математично-природничого факультету Львівського університету. До захисту підсудного зголосились всі відомі українські адвокати: К. Левицький, С. Федак, С. Шухевич, В. Старосольський та ін. Прокурор заперечив проти великої кількості адвокатів, вказуючи, що це має характер демонстрації. В. Старосольський виступив із протестом: «З'явилися, щоб дати свідоцтво правді, щоб сповнити той обов'язок, який лежить на українцеві-адвокатові, коли він є членом громадянства, суспільности». Все ж трибунал дозволив тільки двох оборонців, яких українські адвокати після наради визначили: С. Шухевича і В. Старосольського (С. Біляк був його заступником). Під час перебігу процесу В. Старосольський намагався своїми запитаннями підзахисному допомогти в'яснити правду про політичні репресії в УРСР, однак голова трибуналу відхиляв такі «політичні провокації». На вимогу захисту викликати нових свідків прокурор заявив, що він проти такої «демонстрації». На це В. Старосольський відповів, що справа не в «демонстрації», а в доказі психічного стану, який міг і мав підстави витворитись у підсудного, щоб здійснити такий акт відчаю. Всі пропозиції адвокатів голова трибуналу відхилив. У своїй промові В. Старосольський, зокрема, сказав, що це найтрагічніший суд у якому він як адвокат коли-небудь брав участь (Діло. 1933. 1 лист.).

Польська влада не дозволила українцям використати повною мірою трибуну суду для з'ясування правдивого становища в УРСР, привернути увагу

* Лемик М. (1914–1941) – політичний діяч, член ОУН (з 1932 р.). 21.10.1933 р. за наказом Проводу і С. Бандери вбив начальника канцелярії (за деякими даними, емісара більшовицьких спецслужб) консульства СРСР у Львові А. Майлова на знак протесту проти штучно організованого радянською владою голоду 1932–1933 рр. в Україні. На початку Другої світової війни звільнений з тюрми, став одним з організаторів Похідних груп ОУН та їх діяльності в Україні. В жовтні 1941 р. заарештований і розстріляний гестапо.

громадськості до Голодомору, переслідування українців в СРСР, на що сподівалась ОУН. Прокурор дав чітко зрозуміти українцям, що це погіршить відносини між Польщею і Росією, «які зараз добре налагоджуються» (Діло. 1933. 1 лист.). М. Лемика було засуджено до смертної кари, заміненої на довічне ув'язнення. Участь у захисті М. Лемика В. Старосольського (одного із лідерів УСДП) викликало неоднозначну реакцію в лівому середовищі Польщі. Зокрема, бундівська газета «*Volkszeitung*» сильно обурювалась цим фактом, пишучи, що українці даремно чіпляються СРСР за голод в Україні (Діло. 1934. 25 січ.).

1934 р. В. Старосольський був адвокатом на 10 політичних процесах проти членів ОУН та їх симпатиків (18 осіб, з них 2 звільнено). Виразною особливістю процесів цього року стало зростання значної кількості підсудних-жінок, в основному студенток учительських семінарій.

Пік політичних судових процесів проти українського націоналістичного підпілля припав на середину 1930-х років, коли відбулися два «гранд-процеси»: 1935 р. – Варшавський, 1936 р. – Львівський. У цих процесах підсудними були провідні члени ОУН, зокрема С. Бандера, М. Лебедь, звинувачені польською владою за організацію та здійснення в червні 1934 р. атентату на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Сам судовий процес розпочався у Варшаві 18 листопада 1935 р. В. Старосольський не зміг брати участь у цьому процесі, оскільки польська прокуратура викликала його та С. Шухевича як свідків, що позбавило їх можливості бути захисниками. Проте В. Старосольський був постійно заангажований у цей процес та виступав радником українських адвокатів [135, арк. 29 зв.; 136, арк. 31].

В одному з листів до нього Л. Ганкевич писав, що «в лаві журналістів багато старих знайомих, питають за тобою». [134, арк. 34 зв.]. Про свідчення В. Старосольського на Варшавському процесі 1935 р. кореспондент «Діла» Іван Кедрин зазначав: «Найвищу клясу свідків репрезентував д-р В. Старосольський, що внесли до залі подув великих політичних процесів, найтісніше зв'язаних з національно-політичними і соціальними проблемами. У

його виступі уперше в цьому процесі заторкнено питання української дійсності в Польщі, української еміграції і культури» [104, с. 329]. Іван Кедрин у листі до нього із Варшави писав, «...що Ваші зізнання залишили на всіх прегарне вражіння, як про вченого, політика й найповажнішого представника української палестри...» [142]. Із листування Л. Ганкевича та Івана Кедрина із В. Старосольським стає зрозумілим, що останній планував після свідчень на Варшавському процесі долучитись до оборонців. Проте через невідомі причини він відмовився від участі у цьому процесі. Про це з розчаруванням зазначив Іван Кедрин: «...залишування теперішню оборону в її складі – аж до кінця процесу – це компромітування української палестри на варшавському терені і перед чужинецькою пресою, бо всі чужинці мусять вважати, що у Варшаві є реперезентовані найкращі українські адвокати» [142, арк. 1–1 зв.].

Львівський процес був продовженням Варшавського та розпочався у Львові у травні 1936 р. (Діло. 1936. 26 трав.). У цьому процесі В. Старосольський взяв активну участь та був адвокатом Я. Стецька, Д. Федак, В. Яніва та ін. Про важливість інформаційної складової та соціально-комунікаційний ефект від судових політичних процесів свідчать перипетії між польською владою, прокуратурою та пресою. Прокуратура на Львівському процесі вимагала його закритості, проте українські адвокати разом із В. Старосольським добилися його відкритості (Діло. 1936. 28 трав.), що сприяло комунікації між адвокатами та українським соціумом. Проте прокуратура та польська влада далі наполягали на обмеженні розголосу та подання інформації із цього процесу. З їх ініціативи було скликано дві наради з пресою. На першій представник львівського воєводського уряду попередив пресу про конфіскати, якщо часописи будуть вибірково подавати звіти з процесу і таким чином пропагувати погляди підсудних (Діло. 1938. 29 трав.). Друга конференція відбулася напередодні виголошення промов прокурора та оборонців на Львівському процесі, де польська влада вимагала та «висловлювала побажання до преси щодо реферування промов прокуратора та

оборонців» (Діло. 1938. 20 черв.). У відповідь «Діло» погодилось подавати головні думки з промов прокурора та адвокатів.

Роль преси в діяльності українських адвокатів у контексті судових політичних процесів у міжвоєнній Польщі слушно зауважує дослідник І. Гловацький: «...істотне значення для успішного ведення кримінальної справи також мало те, наскільки систематично й постійно слідкував той чи інший адвокат за численною українською, польською й єврейською пресою» та давало їм змогу за допомогою часописів «...простежити громадську, політичну думку щодо вчиненого злочину», що становило для захисників «неоцінений матеріал» [37, с. 201].

Загалом В. Старосольський на Львівському процесі домігся для своїх підзахисних доволі м'яких вироків. Здійснюючи правозахисну діяльність на політичних судових процесах у міжвоєнній Польщі, він ефективно протистояв польському звинуваченню і таким чином рятував молодих українців від важкої кари, а у деяких випадках – вберіг їх життя від смерті [295, с. 383].

Польський націонал-демократичний політик К. Грабик, згодом комуністичний діяч, який наприкінці 1920-их рр. був кореспондентом «Słowa Polskiego» на політичних судових процесах у міжвоєнній Польщі, у своїх спогадах зазначав, що процеси над українськими націоналістами, що відбувались у ті роки досить часто і в яких він брав участь як журналіст, мали цілком особливий клімат. «На лавах підсудних сиділи інтелігентні люди і безперечно – ідейні, які виконували терористичні акти, але їх судили як злочинців. У цих процесах була невимовна драма і невирішена, здавалося, трагедія. Наслідки цих процесів, які нескінченно повторювались упродовж багатьох років, не спричинили у польській громадській думці Львова жодного отверезіння, їх розглядали як природну, засновану на правилах відповіді на злочин, форму правосуддя. Сліпота в цьому була нескінченна і довговічна. Звинувачено у злочинах усіх оточуючих, проте не знайшовши власної вини зі своєї сторони і не вбачаючи причини в помилках польської політики щодо українського суспільства» [318, s. 553–554].

В. Старосольський своєю відданою професійною діяльністю як адвоката здобув також прихильність та авторитет у польському адвокатському середовищі [262, с. 74], тому 1935 р., після смерті М. Глушкевича, на внесення Союзу українських адвокатів Львівська палата адвокатів обрала його делегатом до Головної адвокатської ради Польщі у Варшаві (Діло. 1936. 28 січ.). Також 1935 р. він увійшов редколегії польського адвокатського часопису «Nowa Palestra», яке видавала з 1933 р. Львівська палата адвокатів.

Попри польсько-українські антагонізми, В. Старосольський підтримував стосунки з польською інтелектуальною елітою та політиками (зокрема, із членами ППС). Як пише Юрій Старосольський про зустрічі батька у Львові у професора В. Морачевського* з групою польських інтелектуалів, де він «відчував тут аполітичну атмосферу сповнену філософічної, гуманістичної, естетичної тематики і це давало йому, хоч на час, момент розумового відпочинку» [261, с. 113]. Свідченням цьому є факти, що на початку 1930-их рр. В. Старосольський отримував запрошення на зустрічі у вузькому колі від польських інтелектуалів. Очевидно, посередником таких зустрічей був Ю. Морачевський. Такі запрошення В. Старосольський, зокрема, одержував від польського економіста та банкіра К. Пайгерта [147, 148]. Крім того, він продовжував підтримувати дружні стосунки із К. Світальським, який на той час був міністром освіти та віросповідань (1928–1929 рр.), а згодом – прем'єр-міністром Польщі (1929) та маршалком сейму (1930–1935 рр.). У листах до нього В. Старосольський намагався вирішити, наприклад, проблеми Пласту в міжвоєнній Польщі [178, арк. 11–12].

Крім того, упродовж 1930-их років В. Старосольський запрошувався до участі в неофіційних зустрічах щодо українсько-польського порозуміння, які були організовані за сприяння польських політиків, зокрема 1931 р. П. Дунін-Борковським [76, арк. 2], І Слівінським [76, арк. 4]. 1938 р. з української

* Морачевський Вацлав (1867–1950) – польський та український медик, професор Львівської академії ветеринарної медицини. Був одружений з україркою Окуневською Софією (1865–1926) – першої жінці-лікарці в Австро-Угорщині. Їхній син Морачевський Юрій (1896–1935) – поліглот, поет та юрист, суддя, товариш В. Старосольського.

сторони в цих неформальних зустрічах української та польської еліти Львова разом із В. Старосольським брали участь В. Мудрий, Іван Кедрин, Д. Лопатинський, О. Луцький та інші, а з польської – П. Дунін-Борковський, Ф. Гроєр, А. Нехай, К. Хілінський тощо [76, арк. 5; 75, арк. 86 зв.].

1937 р. як представник УСДП В. Старосольський увійшов до складу координаційного комітету, який було утворено з метою об'єднання українського політикуму Західної України після поразки політики «нормалізації» між УНДО та польським урядом. 20 листопада 1938 р. він підписав відозву очільників західноукраїнських партій і представників УГКЦ проти репресій польської влади в українських воєводствах Польщі, яка була опублікована в газеті «Діло» (1938. 20 лист.)

Отже, В. Старосольському вдалося вберегти значну частину своїх підзахисних від жорсткого тюремного ув'язнення, домогтися кардинального зменшення терміну позбавлення волі, а декому й урятувати життя. Його участь у всіх гучних судових процесах, що відбувалися під векторами «Австро-Угорщина – українці», «Польська держава – українці» у першій половині ХХ ст., приносила йому визнання і популярність не тільки серед української, а й польської та єврейської громадськості.

3.2. Специфіка захисних промов на політичних процесах

Захисні промови В. Старосольського-правозахисника належать до його усного публіцистичного доробку. Вони спрямовувалися на конкретного споживача інформації (присяжних, суддів, прокурорів, а також громадськість) і проголошувалися з конкретною метою – домогтися виправдувальних судових рішень для його підзахисних (зняття з них усіх обвинувачень та звільнення з-під варти). Як стверджувала дослідниця М. Рудик, вивчаючи творчу майстерню відомого журналістики В. Здоровеги, «публіцистика – це складний різновид

журналістської діяльності, який охоплює загальнометодичні (актуальність, об'єктивність, аналітика, аргументація думки, проблематика, використання засобів суспільного переконання, компетентний аналіз і конструктивна дискусія, вплив на громадську думку і консолідація суспільства) та індивідуальні ознаки (особисті риси автора, його ідейні переконання, громадську позицію, словесне та змістовне наповнення тексту, образність виступів, уміння увійти в контакт з аудиторією, оригінальність думки, тобто все, що не може обійтися без складного і специфічного явища, яке ми називаємо талантом)» [241, с. 155]. Проаналізувавши понад 30 захисних промов В. Старосольського, можемо однозначно стверджувати, що їх тексту притаманні ті ознаки публіцистики, які докладно пояснила дослідниця. Тому «захисна» публіцистика В. Старосольського спрямовувалася не лише на учасників судового процесу, а й на весь український соціум. Його власний, характерний лише для нього стиль завдяки цим ретельно обдуманим компонентам був легко пізнаваним, на нього реагувала не тільки аудиторія в судовій залі, а й читацька аудиторія галицької преси.

Захисні промови В. Старосольського на судових політичних процесах були не лише взірцем його високопрофесійного рівня як адвоката, а й виявом громадянської позиції як політика та громадського діяча. Для розуміння мотивів вчинків підсудних він у своїх промовах порушував питання національно-політичного та соціального поневолення українців у міжвоєнній Польщі. В. Старосольський, як знаний теоретик права та автор відомої у правничих колах праці «Про принцип більшості», гостро реагував на порушення основоположних прав людини. Він, зокрема, наголошував, що права людини й громадянина – «це публічні вольности, це права, які гарантує політична демократія також кожному членові недержавної нації. Ті права – це інтернаціональне визнане й запоручене право недержавної нації на всебічний розвій» (Угода. Вперед, 1929. Травень).

За спогадами Івана Кедрина, який був безпосереднім свідком деяких гучних політичних процесів як представник газети «Діло», «...д-р Лев Ганкевич

любив орудувати цитатами з польської літератури, а д-р Степан Шухевич чи д-р Маріян Глушкевич відзначалися особливою патетикою – Володимир Старосольський уводив у свою оборону підсудного (зправила члена ОУН) елемент філософії і психоаналізи та аналізи польського кримінального кодексу на тлі староримського права чи кодексу Наполеона... Його виступи у суді не мали ні крихітки патосу, він не підносив голосу ані не жестикулював руками, він був професором, який промовляв до прокуратора (до трибуналу суддів, до лави присяжних) як до студентів в університетській аудиторії, і це так яскраво різнилося від виступів інших – також красномовних – адвокатів, які виступали радше, як актори на сцені театру, – що під час його судових промов було тихенько на судовій залі, і всі, навіть найбільш вороже супроти українців наставлені приявні, з пошаною прислухувались до слів того правничого авторитету» [96, с. 390–391].

Помічник В. Старосольського з його адвокатської канцелярії згодом так згадував про захисні промови свого шефа: «Як оборонець в кримінально-політичних процесах, професор, як в судових промовах, так і в писемній обороні, глибоко переживав трагедію обвинуваченого. Мав велике знання психології, користувався дуже сильними аргументами і прикладами, вмів дуже влучно висловлюватися. Його промови мали завжди вплив на лаву присяглих і на суддів. Багатьох він вирятував від смерті. Між іншим, ще живуть тут на еміграції особи, що завдячують своє життя обороні д-ра Старосольського» [295, с. 383].

Захисні промови В. Старосольського викликали значний інтерес в українських студентів-юристів, які згадували: «Його виступи на судових процесах полонили молоді душі не тільки правними політичними аргументами оборони, але також його великою красномовністю. Ми читали і перечитували вдруге, а то й кілька разів його кінцеві промови в обороні підсудних. Вони були для нас такі переконливі, що в нас завжди зароджувалася надія на уневинення підсудного чи підсудних» [187, с. 371]; «...доводилося нам слухати в один раз оборони виголошеної людиною науки, блискучим юристом та бесідником

цієї кляси, що не признає дешевих способів вдаряти в сантимент, чи кидати пусті та голосні громи... Боронив у політичних процесах – і боронив цього, в що вірив ціле життя: в справедливість, право на вільне життя, людське достоїнство та гуманну вибачливість у місце звірячого відруху пімсти там, де незаконним вчинком кермували ідейні мотиви»[211, с. 395–396].

Партійний товариш В. Старосольського та колега по адвокатському фаху Л. Ганкевич назвав його центральною і головною постаттю серед українських правозахисників міжвоєнного періоду: «Всі його любили і мав він навіть пошану серед націоналістичної молоді...Сила його авторитету полягала у величезній ерудиції, в особистій культурі, ввічливості, і скромності чи то в приватному житті, чи на публічному форумі. Як оборонець на судовій залі, виголошував в обороні підсудного наукові реферати, що їх присяжні судді слухали з великою увагою, але й заклопотанням» [32, с. 142].

Захисні промови В. Старосольського на політичних судових процесах – це яскраві взірці не лише професійності. Вони демонструють і майстерність публічного, публіцистичного мовлення, в якому фахові аргументи на користь підзахисних поєднувалися з демонстрацією власної громадянської позиції та емоційністю. Водночас для сприяння розуміння мотивів вчинків своїх підзахисних В. Старосольський у захисних промовах акцентував головну увагу на причинах, що спонукали до скоєння політичних поступків – порушення національних, політичних та соціальних прав українців у міжвоєнній Польщі.

Загалом науковці, які працюють над вивченням специфіки судових промов, відзначають важливість їх композиційних елементів. Зокрема, відзначимо твердження О. Діомідової, яка наголошувала, що загалом «порядок дискурсу формується дискурсами юриспруденції. Усередині такого дискурсу, певним порядком організованого, існують певні дискурсивні практики, за допомогою яких інтерпретуються текст і мовлення». Ведучи мову про «дискурс переконання», який «відрізняється також орієнтацією на громадськість», вона зазначала, що «кожний акт мовної комунікації з таких позицій розглядається як комунікативна подія, що перебуває в трьох вимірах» [53, с. 31]. Це, зокрема,

текст, його архітектоніка (за авторкою, – дискурсивна практика), а також соціальна практика – «етикетні, правові й законотворчі» компоненти, що в контексті нашого дослідження також мають важливе значення, адже формують особливий «почерк» захисної промови В. Старосольського.

Важливе місце в судових політичних процесах у міжвоєнній Польщі займало питання української мови в судах. Вперше цю проблему В. Старосольський порушив ще в 1922 р. у статті «Нехтування прав української мови», опублікованій у газеті «Земля і Воля». У ній він зазначив, що Версальський договір 1919 р. забезпечує українському народові «...Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя право зноситися зі всіма польськими властями так в слові як і в письмі в українській мові». Таке право гарантував також Ризький мирний договір 1921 р. (1922. 2 лип., с. 4). Згодом, наприкінці 1920-их рр., В. Старосольський та інші українські адвокати постійно домагалися ведення судового процесу паралельно українською мовою, чого успішно добилися. Проте якщо у 1920-их роках присяжні, судді та прокурори були етнічними поляками з колишньої австрійської Галичини та розуміли українську мову, то згодом, особливо в 1930-их рр., до Львова переїжджали етнічні поляки з колишніх російської та німецької частини Польщі, які не розуміли української. Це становило істотну проблему для українських правозахисників.

Правозахисна діяльність, а отже й форма вияву його соціально-комунікаційної позиції, охоплювала такі сфери:

- 1) адвокатська – у політичних процесах над членами УВО, ОУН, КПЗУ, українськими політичними діячами;
- 2) адвокатська – у кримінальних процесах над українськими селянами, установами (соціальний і національний аспекти);
- 3) правова – у захисті прав політичних в'язнів під час перебування їх в тюрмах.

Газета «Діло», яка перебувала у сфері впливу УНДО, була єдиним українським легальним першоджерелом, в якій висвітлювались матеріали та хід судових процесів над українцями. Звіти про їх перебіг, перипетії навколо

процесів, промови та дії оборони, прокурора містилися під рубриками «З судової салі», «У безкінечній черзі...». Повідомлення про початок процесів, присуди, деякі новини друкувалися під рубриками «Останні вісті», «Новинки». Газета публікувала звіти про судові розправи не тільки зі Львова (де відбувалося найбільше політичних процесів), а й з Луцька, Тернополя, Станиславова, Коломиї, Стрия, Самбора, Перемишля, Варшави (Найвищого Суду).

У залі Львівського окружного карного суду газета «Діло» мала власного акредитованого кореспондента – Олесь Бабія*. Його звіти були найбільш повними й інформативними порівняно з іншими львівськими газетами. Вони будувалися за схемою: 1) дані про звинувачених: прізвище, ім'я, дата народження (або вік), професія, місце проживання; 2) поіменний склад суддів, присяжних; 3) голова трибуналу і прокурор; 4) адвокати (оборона) підсудних; 5) акт звинувачення прокурора; 6) переказ ходу скоєного злочину звинуваченими згідно з поліцейським і прокурорським розслідуванням; 7) допит звинувачених прокурором і адвокатом; 8) допит свідків прокурора; 9) допит свідків адвокатів; 10) промова прокурора; 11) промова оборонців; 12) вирок. Значення (сенсаційність) процесу визначав обсяг звіту: від двох сторінок (переважно 4–5 сторінок «Діла») до однієї колонки. Більшість звітів виходили без підпису автора (за деякими винятками у львівських процесах, де О. Бабій підписувався криптонімами: Ол. Б., Ол., О. Б.).

Тон публікацій із судових процесів (особливо політичних) – нейтральний: журналісти не співчували і не засуджували звинувачених, але прихильно ставилися до дій адвокатів, позитивно коментували успішні промови оборонців, вживаючи епітети «знаменита», «блискуча» тощо. Згадана тональність звітів зумовлена двома причинами: 1) симпатії, надмірна увага до звинувачених (у більшості – члени УВО і ОУН) стали б для польського суспільства новим доказом співпраці УНДО з УВО, а для польських журналістів «Діло» –

* Бабій Олесь (1897–1975), поет і прозаїк, учасник установчих зборів ОУН (1929 р.) і журналіст «Діла», засуджений польською владою до 4 років ув'язнення.

легальний орган УВО; 2) цю комунікацію відразу заборонила б цензура. Тому у 1929–1931 рр. т. зв. «біла пляма» торкнулася звітів із судових процесів єдиний раз, і то був конфіскований фрагмент із промови адвоката.

У випадку, коли вхід до судової зали був заборонений для глядачів, окрім рідних обвинувачених і акредитованих журналістів, газети залишалися єдиним джерелом інформації, а захисна промова – публіцистичним твором, відгуки на сприйняття якого публікувалися в пресі неодноразово, підкреслюючи високу затребуваність суспільством особливого жанру публіцистики – опублікованих текстів промов.

У звіті за 27 червня 1929 р. про перебіг великого політичного процесу над членами УВО (докладну інформацію про нього вміщено у підрозділі 3.1), О. Бабій писав: «В четвер цілий день тривали промови прокурора і чотирьох оборонців. Промови стягнули до салі більшу кількість цікавих і тому всю салю заповнила публіка... Перший почав промовляти оборонець д-р В. Старосольський. Сама промова В. Старосольського дуже річева, до того виголошена дуже краснорічиво, зробила на всіх присутніх сильне і достатнє вражіння». В. Старосольський найбільшу увагу присвятив параграфу 58 кримінального закону* (державна зрада). Цей параграф кримінального закону він назвав «аристократом» поміж усіх його параграфів, з яким «пов'язані» імена відомих історичних постатей українського і польського соціалізму: Франка, Дашинського, Сапіги» (Діло. 1929. 30 черв.).

Співробітники «Діла» (О. Бабій, А. Курдидик та ін.), які висвітлювали перебіг судових процесів, вміщували у своїх матеріалах дослівні перекази чи цитати з промов В. Старосольського, наголошували на переконливості його виступів. До прикладу, ось як журналіст звітував про одне із судових засідань у «справах підпалів», цитуючи «емоційний фрагмент» з промови адвоката: «Оборонець д-р Старосольський починає промову признаючись, що коли він

* В трьох галицьких воєводствах до 1932 р. діяв австрійський карний (кримінальний) закон. Параграф 58 (державна зрада) цього закону прокуратура висувала проти членів УВО і ОУН на кожному процесі, підтвердження вини за цим параграфом передбачало важку міру покарання.

слухав промови прокурора..., то була душа його сумна. І поляки й українці бажали б, щоб у Сх. Галичині запанували кращі відносини, одні і другі терплять від тих страхіть, які діються в нас 10 літ. Але месть родить месть! Зло викликає нове зло, і тому судді повинні забути всякі пристрасти й антагонізми, а кермуватися думкою про глибокі трагічні причини, які завели молодих хлопців на лаву підсудних. Колеса українсько-польської історії не вдасться завернути строгими засудами, яких вимагає прокурор» (Діло. 1931. 17 лют).

Про фінальну промову В. Старосольського, виголошену на процесі проти редактора Д. Палієва 20 червня 1932 р., кореспондент «Діла» писав: «Прегарну у формі і змісті, виголошену з великим патосом та одночасно з великим зрівноваженням і фаховим знанням», зазначаючи, що вона зробила велике враження, тож присяжні судді вислухали її з найбільшою увагою. Зокрема, в ній промовець зазначав: «Нація і держава – як Ерос і Психе – розійшлися і шукаються: Ерос – держава і Психе – нація» (Діло. 1932. 23 черв.).

У журналістському звіті про перебіг 10-го дня судового процесу над 15 юнаками і юнками за приналежність до ОУН, який відбувався у червні 1937 р., зазначалося: «...обор. д-р В. Старосольський виголосив промову, не тільки прегарну формою і змістом, але і цінну зі соціологічного боку. Не диво, що всі слухали її з запертим віддихом». Кореспондент підкреслював, що «оборонець» у своїй промові відзначив чимало проблем українського суспільства у Польщі, які провокують гостре протистояння. Однією з них є недостатня кількість українських середньошкільних навчальних закладів та відсутність українського університету. «Якщо згадує про ці речі, – зазначав В. Старосольський у промові, – то тільки тому, щоб зрозуміти це страшне положення української молоді, що живе в ненормальних умовах» (Діло. 1937. 19 черв.).

Участь В. Старосольського в політичних процесах приносила йому визнання і популярність не тільки серед української, а й серед польської та єврейської громадськості, про що свідчать публікації в пресі. Зокрема, про це згадує учасник першого процесу ОУН в Перемишлі (травень 1933 р.) [93, с. 366–369].

На авторитеті В. Старосольського-адвоката наголошував М. Чубатий у нарисі з приводу роковин смерті діяча: «Величезне правниче знання, висококультурна та все гідна поведінка й в обличчі противника, глибока ідейність з'єднали для д-ра Володимира Старосольського загальну симпатію не тільки українського громадянства, але також пошану серед противного польського табору. Обороні Володимира Старосольського, що все плила не тільки з розуму, але й глибини серця, прислухувалася часто ціла галерія правників поляків та жидів; студенти правничого відділу львівського університету нерідко приходили, щоб взоруватися колись на його судових виступах» [302, с. 3].

Захисні промови В. Старосольського на цих процесах були не тільки зразком професійності, а й виявом громадської позиції. Для розуміння мотивів вчинків підсудних В. Старосольський постійно апелював до проблем національного, політичного та соціального характеру життя українців у міжвоєнній Польщі. Один із лідерів УНДО, адвокат С. Баран, підкреслював значення політичних судових процесів для тогочасного політичного життя західноукраїнського соціуму тим, що «у нас в судовій залі може найбільше політиків, як поза судом» [12].

Про те, що заслуги В. Старосольського перед західноукраїнським соціумом були належно оцінені його сучасниками, свідчив хоча б такий факт інформаційного нападу на нього кореспондента «Діла». Він звинувачував В. Старосольського у безпричинній відсутності на процесі «здогадних» зловживань при переписі населення селянина І. Барана. Однак після вияснення причин, що виявилися фахово обґрунтованими, редакція помістила інформацію, в якій, зокрема, йшлося про таке: «Це вияснення містимо дуже радо, зазначаючи, що наш судовий справоздавець ані часопис «Діло» не кермувалися злою волею супроти д-ра Вол. Старосольського, якого високо шанують, як відомого громадянина, вченого й знаменитого правника» (Діло. 1932. 19 квіт.).

У своїх захисних промовах на політичних процесах В. Старосольський використовував історичні приклади, цитував поетів як українських, так і польських. У захисній промові на процесі С. Федака він використав для підсилення емотивної частини своєї промови вірш Лесі Українки «Завжди терновий вінець...»: «Бо завше буде терновий вінець кращий, як царська корона. І все величавішим путь на Голгофу, як хід тріумфальний, так од віків було, й так оно буде до віку. Як довго житимуть люди й поки ростимуть терні, за тим ідеалом терпіння ішли одиниці, терплячи йшли народи серед терпінь, виростали з нього сотні тисяч могил... Бо вищим від ідеалу терпіння є другий ідеал, якого речником і я хотів би бути, а це ідеал справедливости» [268, арк. 179–180].

Використовуючи історичні паралелі, В. Старосольський наводив приклади з недавньої польської історії, коли тодішній Начальний вождь Польської держави Ю. Пілсудський був терористом проти Російської імперії та, зокрема, ініціатором успішного нападу на поштовий вагон (1906 р.), «наша молодь рівнялась на ...ваших батьків». Такі факти чинили істотний вплив на польську громадськість [318, с. 553].

Особливо гучний резонанс отримала судова розправа проти депутата В. Кохана, якого було звинувачено в державній зраді. Прокурор наголошував, що це перший із прогнозованих судових процесів про державну зраду депутатів галицького сейму, які належали до Українського національно-демократичного об'єднання. Наведемо при цьому більшу цитату із захисної промови В. Старосольського, щоб мати змогу зрозуміти архітектуру його тексту й окреслити сенси, які не завше при емоційному сприйнятті можна виокремити.

Завдяки вбудованій у журналістський звіт під назвою «Процес посла В. Кохана за державну зраду» під рубрикою «З судової салі» (Діло. 1931. 22 лют.), дізнаємося таке: «Високий трибунале і Ви судді присягли! Я говорю до вас українською, мовою, але вірю, що в тім процесі ми знайдемо душевно спільну мову. В цій розправі справа йде про якесь вище добро обидвох народів, бо такий процес, де йде про волю слова, про політичну вольність, рішає не

лише про долю Кохана, а й про розвиток відносин в нашім краю. Тут судите не Кохана, а посла представника народу, який виконував лише волю своїх виборців, робив те, що обіцявав тим, які його вибрали. Нині тут рішається проблема недоторкальності і волі посла, рішається боротьба за святе право свободи, за здобуток європейської культури і демократії. Панове! Рятуйте те добро, яке zagrożене, бороніть закон конституції пре посольську недоторканість! І в цій обороні спільного zagrożеного добра найдім спільну мову хоч я говорю до вас чужою мовою» (Діло. 1931. 22 лют.).

Головний злочин посла Кохана – це те, що він проповідував, бажав своєму народові незалежності, вказував у своїй промові захисник та продовжував аргументацію: **«Нація, яка не стремить до незалежності, не є нацією, перестає нею бути»** (виокремлення тут і далі в промові наше. – *Т. О.*). Це ви, поляки, повинні розуміти краще, як хто, бо стремління до незалежності свого народу, це природний закон в житті народу, бо кожний чесний син свого народу мріє про те, про що мріяли польські поети: **“Chcę go dźwignąć, uszczęśliwić, chcę nim cały świat zadziwić”** (“Я хочу підняти його, зробити його щасливим, хочу вразити ним весь світ”)» (Діло. 1931. 22 лют.).

Зазначимо, що ці слова, взяті з відомої драматичної поеми Адама Міцкевича «Дзяди» (третья частина), В. Старосольський використав не тільки для підтвердження патріотизму депутата-українця, а й для наголосу на патріотизмі, що був притаманний як українській, так і польській спільнотам.

Надалі в промові В. Старосольський підтвердив, що посол Кохан у промовах на вічах говорив, що, можливо, прийде такий час, як 1918 рік, і що українці повинні бути до цього готові та зазначав: **«Стремління до духової готовости, до активности, відворот від надій на чужі сили є природним, здоровим явищем, а не злочином Не лиш Кохан, але і ми всі українці повторяємо: “Будьмо готові на все! Не спім, не приймаймо життя пасивно!”»** (Діло. 1931. 22 лют.).

Зумисне виокремлюємо ці слова промови, аби продемонструвати високий рівень патріотизму самого В. Старосольського, імператив якого спрямовувався

не лише учасникам засідання в суді. Адвокат знав, що більшість його захисних промов у резонансних справах через короткий час буде вміщений у галицькій пресі, яку уважно прочитували не тільки в краї, а й поза його межами, і в Польській Республіці, і за кордоном, що підтверджують, наприклад, книги передплатників низки редакцій, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України (м. Львів), а також у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Як зазначив кореспондент «Діла» О. Б. (Олесь Бабій), «Оборонець д-р Старосольський розбиває всі закиди акту обвинувачення один за одним і кінчить закликком визначити послові Коханові легкий вимір кари, бо його вина лише в тім, що він служив своєму народові». При цьому зазначимо, що незважаючи на наполягання прокурора, присяжні відхилили 17 пунктів звинувачень, тож депутат був звільнений відразу в залі суду.

В. Старосольський справді володів особливим даром витлумачувати проблему, що стала предметом розгляду в суді, з позицій захисника. Суд над о. М. Кушкевичом, парохом Янова (тепер смт Івано-Франкове, Яворівський р-н), відбувався 17–19 лютого 1930 р. перед львівським судом присяжних (Діло. 1930. 19–21 лют.). Прокурорський акт звинувачував підсудного у злочині державної зради (§ 58) і порушенні публічного спокою (§ 65). Звинувачений о. Микола Кушкевич 1 листопада 1928 р. та 6 травня 1929 р. у промовах, виголошених у церкві і на цвинтарі Янова, закликав народ до боротьби за відокремлення Східної Галичини від Польщі та до громадянської війни.

Кореспондент «Діла» так відгукувався про промову В. Старосольського на захист о. М. Кушкевича: «Річева, спокійна промова, побудована на тонкій психологічній аналізі зізнань свідків та настроїв обвинуваченого, що зродили його промову над могилами борців за волю України, робили переконуюче вражіння на суддів присяглих і викликали признання публіки, що виповнила салю по береги» (Діло. 1930. 21 лют.). У результаті судді заперечили вину підсудного і звільнили його від кари. 27 лютого 1930 р. у «Ділі» опубліковано подяку В. Старосольському від громади Янова: «Найсердечнішу подяку

складаємо Високоповажному Панові д-ру В. Старосольському, адвокату в у Львові, який боронив і зумів оборонити перед судом нашого улюбленого Пастиря о. М. Кушкевича, пароха Янова».

Подібні вияви вдячності адвокату часто містилися у «Ділі» після успішного результату процесу для підсудного. Так, скажімо, на процесі, що відбувався 18–19 грудня 1930 р., Старосольський разом із адвокатом Рогуцьким у Самборі перед судом присяжних домігся звільнення сенатора о. Татомира, звинуваченого у державній зраді і порушенні публічного спокою. У «Ділі» (1930. 25 груд.) о. Татомир дякував В. Старосольському за «прегарну, глибоко обдуману» промову, виголошену на його захист.

Визначаючи специфіку жанрових форм публіцистичних текстів письменників, Ю. Соловйова наголошувала, що «жанр промови в системі публіцистичних жанрів письменників посідає особливе місце й характеризується досконалою структурою, чіткою внутрішньою логікою, експресією, умінням добирати потрібні засоби впливу й урахуванням специфіки аудиторії. Промови письменників-публіцистів мають соціально-політичний характер і поділяються нами на дві групи. До першої зараховуємо ті, у яких комплексно висвітлюються актуальні й вагомні питання державотворення, а до другої – промови, присвячені конкретній проблемі (мовній, екологічній тощо). Як жанр, що характеризується впливом на масового адресата, публіцистичні промови письменників вирізняються високим громадянським пафосом, індивідуальним стилем риторів, використанням емоційно-оцінної лексики, тропів і риторичних фігур» [249, с. 80]. Усі ці прикмети публіцистичності промов письменників абсолютно корелюють із прикметами промов представників інших фахів. У нашому випадку промови В. Старосольського виразно прочитуються у форматі публіцистичності, наведеному в цитаті.

Під цим поглядом наведемо приклад із одного з багатьох політичних процесів, у яких брав участь В. Старосольський. Спершу декілька слів про сам процес, щоб зрозуміти суть публіцистичних посилів адвоката і з'ясувати, про

що йшлося в судовій залі. 26 травня 1930 р. розпочався сенсаційний процес над 17 членами УВО – учасниками резонансного терористичного акту від 7 вересня 1929 р. у Львові (т. зв. справа «Східних Торгів»)*. Процес тривав близько п'яти тижнів, до 29 червня 1930 р. (Діло. 1930. 28, 29, 31 трав., 1, 3–8, 12–15, 17–22, 24–29 черв., 1 лип.).

Кореспондент О. Бабій у репортажі з першого дня процесу писав: «І знову великий політичний процес, на якому на лаві обвинувачених засіло 17 молодих українців (у т. ч. 2 жінки), процес, у якому більшість творять ремісники і приватні урядовці, а меншість студенти університету і абсолювенти. Один із тих процесів «у безконечній черзі», що їх скільки вже було у великій салі при вулиці Баторія. А скільки їх ще буде?...». (Діло. 1930. 28 трав.). Прокурорський акт звинувачував підсудних у державній зраді (§ 58), приналежності до УВО, зберіганні зброї, саботажі, терорі, підпалі, виготовленні вибухових матеріалів, організації бомбового замаху на Східні Торги 7 вересня 1929 р. Підсудних захищали адвокати С. Шухевич, Л. Ганкевич, С. Шевчук, С. Федак, В. Старосольський.

Операція бомбових вибухів у Львові 7 вересня 1929 р. була організована згідно з планом Проводу УВО його членом О. Сеником (псевдо Урбан) і В. Гуртаком, які залучили до її виконання членів «знесінської» групи УВО, очолюваної С. Шушкевич і Т. Крушельницьким*. Зв'язковим і одним із виконавців був Роман Біда [103, с. 15–20]. Унаслідок часткового зриву операції був заарештований один з її виконавців. Поліція, маючи одного учасника, швидко заарештувала майже всіх членів операції (О. Сеник втік за кордон). Під час поліцейського слідства, яке тривало 9 місяців, більшість членів операції під впливом катувань визнали свою вину і навіть більше – визнали винними себе й інших у тих вчинках, яких ніколи не робили. Це сильно ускладнювало дії оборони, яка вимагала виключити з акта звинувачення зізнання підсудних, що

* Східні Торги – щорічні міжнародні виставки у Львові. Тепер – територія Стрийського парку.

* Тарас Крушельницький – після закінчення терміну ув'язнення (1932 р.) виїхав з батьком – Антоном Крушельницьким – у Радянську Україну, де був розстріляний 1933 р.

«вибивались» неправомірними діями поліції. Окрім цього, прокурор як доказ причетності УВО до вибухів наводив уривки із «Сурми» пресового органу УВО, де, зокрема писалось: «Таргі Вєходнє» потерпіли вже економічний крах. Вони мусять потерпіти і крах політичний! «Таргі Вєходнє» перестануть існувати! За те ми клянємось!»; «Арешти? Нові жертви? Ні жертви, ні тюрми, ні смерть нас від того не відстрашать!» [цит. за: 103, с. 12, 13].

Антиукраїнські настрої у Львові підсилювалися польською пресою, яка поширювала чутки про те, що УВО організує замах на суд, «нападала» на українських адвокатів, закликаючи польське суспільство «бити» українських оборонців. (*Słowo Polskie*, 1930. 23 черв.). Це викликало численні протести адвокатів-українців, які відхилялися трибуналом. 6 червня 1930 р. «Діло» вмістило заяву В. Старосольського, де автор протестував проти неправдивих свідчень польської преси, яка своїми діями утруднює становище оборони і створює неприхильну ситуацію для звинувачених (Діло. 1930. 4, 5 черв.).

На 15-й день процесу О. Бабій писав: «Великий бій між обороною і трибуналом за життя і волю 17 молодих українців увійшов на ново в дуже гостру стадію. Атаки і зусилля оборони міцно надщербили паперову будівлю акту обвинувачення і провини поодиноких здогадних членів УВО являються у щораз менше страшній формі, як це малював акт обвинувачення» (Діло. 1930. 17 черв.). Свою фінальну промову у важкій п'ятитижневій боротьбі В. Старосольський завершив словами: «Члени УВО вступили на шлях боротьби, яку вважали конечною і святою. Їх вчинки може це провина проти законів, але люди, які вважають свій ідеал святим, мусіли боротися за нього як вовки» (Діло. 1930. 27 черв.). Промови захисників, зокрема блискуча своєю риторикою і сперта на глибокий правничий аналіз промова В. Старосольського, справили сильне враження на всіх присутніх у судовій залі [103, с. 151]. Вирок суду присяжних: Романа Біду* – на смертну кару, трьох звинувачених – на 4 роки, двох – на 3 роки, одного – на 2 роки. Організатора замаху В. Гуртака,

* 17 лютого 1931 р. президент Речі Посполитої помилував Р. Біду. Присуд – смертну кару – замінено на 15 років ув'язнення.

який не визнав своєї вини, а також завдяки підкупу поліції, як і решту 9 підсудних, було звільнено.

Справді, його промови були визнаними одними з найкращих у судових залах. Однією з найбільш обговорюваних у пресі та громадськістю була захисна промова В. Старосольського, виголошена 26 червня 1936 р. на Львівському процесі. І. Мірчук вважав її за «найкращу та найсильнішу» серед інших промов українських адвокатів на цьому процесі [192, с. 405]. «Діло» зазначало, що «прегарній промові» аплодував навіть прокурор та, яка «своїм глибоким змістом і гарним стилем та формою зробила дуже сильне вражіння»(1936. 27 черв.). Повного тексту промови В. Старосольського на цьому політичному процесі через «домагання» польської влади та самоцензуру журналістів не було оприлюднено в пресі [192, с. 406].

До слова, володіючи інформацією про популярність опублікованих у пресі промов В. Старосольського на судових процесах, зокрема політичних, редакція «Діла» використала в репортажі (1932. 22 черв.) із судової зали один доволі дієвий прийом – анонс публікації: «Прегарну у формі і змісті, виголошену з великим пафосом та одночасно з великим зрівноваженням і фаховим знанням промову д-ра В. Старосольського подамо з технічних причин завтра. Зазначимо, що вона зробила велике вражіння і присяглі судді вислухали її з найбільшою увагою». Це одне із багатьох повідомлень, вміщених в українській пресі, що підтверджує нашу думку про очікуваність і читаність захисних промов В. Старосольського.

У своїх спогадах колишній підзахисний В. Старосольського – комуністичний діяч на Волині, згодом радянський дисидент Д. Шумук – писав про його промову на своєму процесі 1935 р.: «Це був виступ людини, впевненої в силі свого слова. Він заволодів увагою всієї залі. Навіть судді заслухалися в його виступ, ніби в добре виконувану пісню. Старосольський усю провину за наші вчинки переклав на суспільність взагалі й на уряд зокрема. Свій виступ він закінчив такими словами: “Доки доля українського народу не буде передана

в його руки, доти не може бути мови про якусь там справедливість на західних землях України”» [305, с. 87].

З протилежного до комуністів табору (націоналістичного) давав характеристику В. Старосольському один із провідних діячів УВО та ОУН, головний редактор їх друкованих органів «Розбудова Нації» та «Сурма» В. Мартинець: «Др. Старосольський мав особистий «шарм», що ним просто полонив своє оточення. Своїм тактом, своєю милою поведінкою, своїм м'яким голосом і всією своєю зовнішністю він мусів здобути собі симпатію кожного ... Людина високої культури й освіти, ерудит на полі права, він і свої судові промови тримав на високому рівні й у своєму стилі. Він не напастував прокурора, він не атакував польську державу, він не кидав громів, ані не витискав сліз. Він надзвичайно зрозуміло й переконливо та при загальному сприятливому зацікавленні розвивав наукові теорії про перестарілість сучасного карного законодавства і його несприймальність у конкретному випадку. Він атакував закон. І він мав успіх» [186, с. 243].

Український письменник В. Стефаник у листі до В. Старосольського, обох синів якого він також обороняв на одному з політичних процесів, писав про його промову на процесі Бажанського і товаришів 1928 р.: «Прегарна Ваша оборона перед судом...зворушила мене до краю... “Святість революції” про яку Ви так розумно говорили се велика правда. В сих словах я упізнав молодого Старосольського. Жаль мені лишень, що Ви на українському терені мусите боронити темноти і дивацтва. ... і попадаєте Ви оден найкращий з наших людей в фальшиве світло перед святою революцією і перед захлябною українською суспільністю» [168, арк. 11–12].

Польськомовний єврейський часопис «Chwila» так характеризував адвокатські промови В. Старосольського: «Говорить як вчений, який найскладніші питання викладає в найдоступнішій формі. У його трактуванні психологічні проблеми на тлі конфлікту людини з усталеним суспільним порядком набирають оригінального звучання...» [313].

Отже, захисні промови В. Старосольського на судових політичних процесах, окрім правозахисної функції, виконували також громадсько-політичну, спрямовану на захист демократичних свобод, вирішення національних та соціальних проблем західноукраїнського суспільства у міжвоєнній Польщі. Тогочасна українська та почасти й польська преса високо оцінювала його захисні промови, підкреслюючи їх неабиякий фаховий рівень.

3.3. Комунікативні особливості наукової діяльності

Науковою працею В. Старосольський почав займатися ще під час навчання у Львівському університеті під керівництвом професора Станіслава Дністрянського (1870–1935). До сфери наукових інтересів професора разом із правом входила молода на той час наука соціологія, якою також зацікавився В. Старосольський. Разом із М. Грушевським, тодішнім головою Наукового товариства ім. Т. Шевченка, який також виявляв інтерес до соціології, 1900 р. С. Дністрянський переформатував журнал «Часопис правнича», що виходив під егідою цього товариства, у «Часопис правничу і економічну», що дало змогу розширити теми журналу від суто правничих проблем до суспільних наук.

У той же час М. Грушевський та С. Дністрянський переслідували й іншу мету, а саме підбирали на професорські посади в майбутньому українському університеті молоді кадри. Вони залучали до опублікування своїх праць у цьому журналі поруч з відомими уже правниками студентів. В. Старосольського було примічено на посаду професора державного права [307, с. 176]. На сторінках цього журналу В. Старосольський опублікував свої перші наукові статті «Реформа похатньої торгівлі і австрійському законодавстві» (Часопис правнича і економічна. Львів, 1900. Т. 2. С. 1–39) та «Причинки до теорії соціології» (Часопис правнича і економічна Львів, 1902. Т. 4–5. С. 1–36), а також декілька рецензій на юридичні праці. Крім того,

талановитих студентів очільники НТШ залучали до засідань секцій разом із його дійсними членами – відомими українськими вченими, зокрема В. Старосольський брав участь у засіданнях правничої секції [5, арк. 3]. На тему однієї із своїх наукових статей 26 червня 1901 р. В. Старосольський виголосив доповідь «Реформа похатньої торгівлі в австрійському законодавстві» на засіданні історико-філософської секції Наукового товариства імені Шевченка (Діло. 1901. Ч. 129).

Займався В. Старосольський і поширенням соціологічних теорій серед молоді, зокрема студентства. 1899 р. було утворено секцію суспільних наук у товаристві українських студентів Львівського університету «Академічна громада» у Львові (Часопис правничий і економічний. Львів, 1900. Т. 2. С. 24), напевне, з ініціативи С. Дністрянського (який згодом постійно брав участь у її засіданнях), метою якої було поширення суспільствознавчих знань серед студентства через проведення ними досліджень та виголошення їх результатів на засіданнях. Головою секції у 1899–1901 рр. був В. Старосольський [4, арк. 28, 221], який розробив програму її діяльності, однак через різні обставини її не було до кінця реалізовано. Крім цього, публікації із соціологічної тематики він публікував у молодіжних журналах. Наприклад, важливу за науковою новизною статтю «Що таке соціологія» було опубліковано в часописі «Іскра» (1903. Ч. 1, 2; 1904. Ч. 3), рецензію на працю Л. Кульчицького «Zarys podstaw socyologii ogolnej» («Конспект основ загальної соціології») – у «Молодій Україні» (1903. Ч. 8–9) тощо. 1937 р., опублікувавши в часописі «Рідна школа» статтю «Тома Г. Масарик. Дорога життя» (1937. Ч. 21–22), В. Старосольський наголошував, що саме соціологія повинна бути основою політики, бо політика якраз і є «примінена соціологія».

Завдяки старанням С. Дністрянського [198, арк. 60] на підставі опублікованих наукових статей та здобутого ступеня доктора права він отримав від австрійського міністерства віровизнання і освіти стипендію для продовження студій в університетах Берліна, Гейдельберга [236, арк. 17, 24, 47]. В. Старосольський навчався на юридичному факультеті Берлінського

університету ім. Фрідріха Вільгельма з 1903–1904 рр. [304, арк. 52, 86] на курсах професорів Г. Зіммеля (1858–1918) «Основи соціології», І. Ястрова (1856–1937) «Енциклопедія державознавства» та ін. [304, арк. 99]. У той же час в автобіографії він помилково зазначив, що навчався там у 1905–1906 рр. Знову ж таки помилково вказав, що в 1906–1907 навчальному році працював у Л. Гумпловича (1838–1909) у Граці [198, арк. 60]. Ці неправильні дані В. Старосольського увійшли до всіх біографічних статей та досліджень про нього. Насправді ж у ці роки він навчався у Гейдельберзі [154, арк. 14–19], а в Грацькому університеті [155, арк. 20] слухав лекції професора державного і адміністративного права Л. Гумпловича, коли проходив практику в Торговельному трибуналі в Граці в 1904–1905 рр. [236, арк. 41].

Важливим етапом у становленні В. Старосольського як ученого стали його студії в Гейдельберзькому університеті під керівництвом професора Г. Єлінека (1851–1911). Там він навчався в літньому семестрі 1906 р. [304, арк. 102; 236, арк. 12], у зимовому семестрі 1906–1907 навчального року [236, арк. 24], у зимовому і в першій половині літнього семестру 1907–1908 навчального року [304, арк. 99]. 1908 р. В. Старосольський перервав свою наукову працю через участь у політичному процесі М. Січинського [198, арк. 61]. В автобіографії він вказує також, що навчався в Гейдельберзі у 1911–1912 навчальному році [198, арк. 60]. У 1909–1911 рр. В. Старосольський продовжував співпрацю із Науковим товариством імені Шевченка у Львові [38, с. 367].

Головним предметом його навчальної програми в Гейдельберзі була теорія держави і права [154, арк. 18, 19]. Особливо В. Старосольський цікавився питаннями методології соціальних наук та права у зв'язку з вченням про державу. Ці питання він досліджував у науковій праці «Принцип більшості», присвяченій соціології принципу більшості та пов'язаних з цим проблемами загальної теорії права [198, арк. 61]. Однак її завершення перервала Перша світова війна. Проте в 1916 р. стараннями С. Дністрянського [139, арк. 15; 140, арк. 29] та Е. Бернатціка [139, арк. 13] В. Старосольському вдалося

завершити та опублікувати свою наукову працю «Das Majoritätsprinzip» («Принцип більшості») у Відні. Згадане дослідження було першою науковою розвідкою з означеної проблеми та є широко цитованою від часу публікації і дотепер «сучасними італійськими, німецькими, американськими, французькими та іншими дослідниками цієї проблематики...» [217, с. 9–10].

«Magnum opus» В. Старосольського була праця «Теорія нації», видана 1922 р. у Відні за сприяння М. Грушевського, який обіцяв, що «...покладе всі старання, щоб отся книга появилася як найскорше друком» [137, арк. 6 зв.] та заходом його Українського соціологічного інституту. Ця робота викликала жваве зацікавлення не тільки у вузькому фаховому середовищі, а й серед широких кіл української громадськості, особливо серед молоді. Разом із працею Д. Донцова «Націоналізм» вона стала «настільною книгою» національно свідомої української молоді. На думку О. Назарука, цю роботу В. Старосольського «повинен знати кожний українець, що хоче здавати собі справу про українську політичну думку сучасности» [258, с. 163].

Праця В. Старосольського «Теорія нації» була популярною в середовищі українського студентства Польщі та еміграції у 1920–1930-их рр., зокрема це у своїх спогадах підкреслював один із них: «Кожний, хто хотів бути всесторонньо обзнайомлений з теоретичними політичними та соціо-політичними проблемами, які в тому часі загально окреслювано “ідеологія”, знайомився не тільки з Націоналізмом Дмитра Донцова, але також читав Чудернацькі думки Михайла Драгоманова, Україну Іреденту Юліяна Бачинського, Націоналогію і націографію Ольгерда Бочковського, його Вступ до націоналогії та інші. Теорія нації В. Старосольського служила, як основний підручник в цьому ідеологічному обґрунтуванні» [187, с. 371].

В. Старосольський надавав великого значення використанню наукового підходу в політичній діяльності. Наука та політика не були для нього двома окремими сферами, у його діяльності їх пов'язувала воедино властивість його світогляду: усе повинно служити добру людей, отже, найбільше навіть абстрактна, теоретична наука. Він розглядав науку як «обовязок підходити до

явищ з бажанням, пізнати їх дійсність, незалежно від власного наставлення, і випадкових умовин», що зазначив у вже згадуваній статті «Тома Г. Масарик. Дорога життя», опублікованій у часописі «Рідна школа» (1937. Ч. 21).

Саме наукова та викладацька діяльність В. Старосольського була для нього найбажанішою працею, «душевною потребою» [163, арк. 21]. Проте в силу життєвих обставин тільки в еміграційний період свого життя (1920–1927 рр.) він мав змогу реалізувати власні мрії. Ще 15 листопада 1919 р. В. Старосольського було обрано на посаду екстраординарного професора катедри загальної теорії права правничого факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету [138, арк. 15], що стало для нього «ясним проблеском у захмарено-темній дійсності того часу... Згадував про це багато років пізніше з сентиментом» [261, с. 90].

Після переїзду 1920 р. до Відня В. Старосольський був ініціатором та одним із засновників Українського вільного університету, де увійшов до складу його Ради (сенату) як голова відділу права і суспільних наук. Згодом, 1921 р., завдяки В. Старосольському УВУ було перенесено до Праги [77, арк. 148]. Він підтверджував у вже згадуваній статті «Тома Г. Масарик. Дорога життя» (Рідна школа. 1937. Ч. 21–22), що саме його розмова з товаришем, чеським політиком Я. Нечасом, на той час секретарем президента ЧСР Т. Масарика, дала поштовх до вирішення цієї проблеми, який «подав мені до відома, що президент без хвилини надумування заявив готовність прийняти до Праги український університет і запевнити йому усю потрібну матеріальну допомогу» та «...рішення президента, яке мало такі великі наслідки не тільки для долі українського Вільного Університету».

Про свою працю в УВУ згодом він згадував у листі до ректора: «В складі Дорогої *Almae Matris* я пережив – хоч важкі, бо на еміграції і в добі народнього лихоліття – але якіж гарні роки життя...» [160, арк. 12]. Викладання на факультеті права і суспільних наук УВУ у Празі (1921–1927 рр.) становило для нього «...найкращі роки свої, роки – тим найкращі, що тільки тоді почувався я

на своїм шляху і тільки тоді мав я можливість праці до якої лежить моє серце» [149, арк. 15].

В еміграції В. Старосольський також спричинився до заснування 1922 р. ще одного навчального українського закладу в Чехословаччині – Української господарської академії в Подебрадах [229, арк. 7], де був обраний професором державного права [229, арк. 1 зв.] та деканом економічно-кооперативного факультету. Про те, що він був добрим комунікатором із студентами, висококласним фахівцем у галузі права та прекрасним викладачем, свідчать спогади його колишніх студентів, а також листи до В. Старосольського від колишніх студентів УВУ в Празі та УГА в Подебрадах.

В еміграційний період він продовжував друкуватися у пресі. Зокрема, у «Ділі» надруковано низку різних як за тематикою, так і за формою публікацій В. Старосольського. До них належать і рецензія «Суспільство» (1926. 3 січ., 5 січ., 6 січ.). У ній він виклав міркування щодо актуальності та контексту журналу «La Société», який 1925 р. вийшов у Празі як орган Українського інституту громадознавства. Вчений зазначив, що вихід наукового часопису, присвяченого питанням соціології, є знаковою подією для українського наукового та медійного поля. Водночас він виклав низку застережень щодо змісту першого «сшитка» «Суспільства». Зокрема, він піддав сумніву позицію редакції (висловлену в інавгураційній статті) публікувати в часописі всі праці лише з тією умовою, щоб вони «відповідали вимогам наукової об'єктивности». Такий підхід В. Старосольський вважав недостатнім і наголошував, що для того, щоб праці мали наукову цінність, потрібно, «щоби метода праці була науково творча». Аналізуючи зміст видання, він також порушував питання академічної доброчесності, наукової дискусії, наукової новизни.

Відзначаючи корисність розміщення в часописі «рефератів з книжок», В. Старосольський підкреслив, «що вони не мають значіння самостійних наукових праць». Окрему увагу вчений приділив аналізу статті М. Шаповала «До питання про організацію українських соціологічних студій». Він поставив під сумнів твердження автора про те, що «наука рішає в один день», де

«емпіризм сліпців шукає відповіді сотні років». Такий погляд, на думку В. Старосольського, є дуже далеким «від цього, що ми знаємо про можливості та здобутки науки». «Скорість рішення, – наголошував він, – на жаль, не є ознакою науки і не вона відрізняє науку від ненаукового мислення... Її вищість не в швидкості, а впевненості та правильності рішення». До інших «огріхів» статті М. Шаповала В. Старосольський відносить «методологічну плутанину» та некоректне вживання наукових термінів. Завершуючи рецензію, вчений подав кілька критичних міркувань і щодо програми Українського інституту громадознавства. Він підкреслював, що засновники цієї інституції «підійшли до програми наукової праці, як би до статутів товариства. В статутах товариства можна і треба означати дуже широко його «цілі та завдання», бо там іде про забезпечення товариству правної можливості діяння на всякий випадок. Програма наукової праці має інше значіння. Вона не є забезпеченням прав, вона встановляє обов'язки» («Суспільство». Діло. 1926. 3 січ.).

Ще одна група матеріалів на сторінках «Діла» другої половини 1920–1930-х рр., які є джерелом вивчення науково-публіцистичного напрямку діяльності В. Старосольського, – низка переважно неавторизованих публікацій про вагомні події національного, суспільного, культурного життя, про діяльність товариств і організацій (Союзу українських адвокатів, Наукового товариства імені Шевченка, Товариства письменників і журналістів імені І. Франка, Товариства прихильників освіти та ін.), учасником яких був знаний діяч. Особливо цінними є ті публікації, автори яких не лише повідомляли про участь В. Старосольського у певному заході, а й вміщували теми і тези ключових посилів його виступів, прилюдних лекцій і доповідей.

Наведемо кілька прикладів. У 1925 р. В. Старосольський виступав на зборах Українського правничого товариства в Празі, які було скликані з нагоди 75-літнього ювілею Т. Масарика, із рефератом на тему «Т. Г. Масарик, як політик». Доповідач, як підкреслював автор замітки, наголошував на зв'язку між «теоретичною думкою» Т. Масарика і його практичною діяльністю, переконував, що в основі «політичного світогляду Т. Масарика лежить погляд,

що політика це прикладна соціологія, що політика повинна служити людству, що мораль в нації – національна сила в політиці, що відродження політичне є по суті моральне відродження, тому політика є в тісному звязку з мораллю» (Діло. 1925. 22 берез.).

Подібний реферат («Т. Г. Масарик як учений і політик») В. Старосольський виголосив 1936 р. у Львові на публічних заходах, організованих «Молодою Громадою». Під час виголошення реферату стався інцидент, який мав відгомін в єврейській пресі. На адресу цього заходу, повідомляла «Chwila», надійшов лист від «усвідомленого арійця», який застерігав організаторів та лектора від публічного відчиту про Т. Г. Масарика, оскільки він є соціал-демократом та сином єврейки, чим викликав регіт у публіки після зачитання цього листа В. Старосольським («Uświadamijny aryjczyk» ma głos. 1936. 2 stycznia).

У 1935 р. він проголосив реферат на святкових «сходинах» членів товариства «Молода Громада» з нагоди листопадових подій 1918 р. Про його зміст і форму подання автор замітки написав таке: «У краснорічливій, а проте приступній формі референт перевів паралелю поміж нашим станом зперед 1918-го року і ствердив величавий зріст внутрішньої сили народу, поглиблення свідомости та культурницьких цінностей, як найтривкішої підвалини національного розвитку. Тон реферату був бадьорий, оптимістичний» (Діло. 1926. 2 листоп.).

В. Старосольський був дієвим членом Союзу українських адвокатів. Виступав з публічними лекціями для широких кіл українського громадянства. Серед тем його викладів такі: «Набуті права в міжнародному законодавстві» (цей виступ вийшов друком окремою брошурою) (Діло. 1934. 24 верес.), «Проблема правовости держави» (Діло. 1928. 27 жовт.), «Роля Українських Високих Шкіл у Ч.С.Р.» (Діло. Львів, 1932. 4 берез.), «Уваги про загальну частину карного кодексу УСРР» (Діло. 1927. 4 груд.) тощо. У березні 1928 р. він виступив з «прегарною промовою» на концерті в честь Т. Шевченка. Автор огляду цього культурного заходу подав фрагмент промови В. Старосольського:

«Не вожд і не політик – а поет стоїть на протязі півстоліття і центрі нашого життя. Новочасне українство розпочало від нього свій похід і що-року гуртується довкола нього в дні, посвяченим його пам'яті, щоби здати звіт із того, що ми зробили і набрати сил на будуче...» (Діло. 1928. 25 берез.).

Основні вектори його публіцистичних виступів, публічних лекцій («рефератів») визначалися його науковими зацікавленнями, партійними переконаннями та громадянськими позиціями. В. Старосольський-публіцист переконував аудиторію в тому, «що держава є єдиною і найвищою формою організації зрілої нації» (Діло. 1938. 9 лют.), обґрунтовував «льоґіку процесу національно революційного здвигу, що провадив від першого до четвертого універсалу, та політичну мудрість провідників, які в отих актах виявили надзвичайне розуміння кожної ситуації та декларували національні вимоги завжди відповідно до реальних потреб життя» (Діло. 1935. 28 січ.).

На основі матеріалів, опублікованих у пресі, можемо скласти думку про те, до яких проблем суспільного буття українців першого тридцятиліття ХХ ст. звертався В. Старосольський. Скажімо, у 1935 р. він виступив із лекцією «Кріза держави» на черговому сезоні «прилюдних виступів», які щорічно організувало Товариство Письменників і Журналістів ім. Івана Франка. Зала, де відбувався «відчит», була заповнена «по береги» переважно студентською молоддю. Присутні, за твердженням кореспондента «Діла», «...вислухали майже двогодинного реферату з неслабнучим зацікавленням. Склалися на це дві обставини: тема сама по собі, що так дуже займає сучасні уми, і зрештою сам прелеґент, якого наукові і промовницькі вальори загально відомі» (Діло. 1935. 23 листоп.).

У виступі поміж іншим доповідач В. Старосольський окреслив, як зазначав журналіст, розуміння державної кризи, що полягає у прямованні до тотальності суспільств. Однак, на його думку, тотальні авторитарні рухи є необхідними, природними кризовими явищами, «які завжди супроводжують велику соціальну перебудову суспільности під впливом зміни умови продукції». Національна держава, як «специфічна форма організації людського

колективу» має зберегтися, однак вона мусить пройти «надрядні, понаддержавні суспільно-організаційні форми людського співжиття» (Діло. 1935. 23 листоп.).

Варто зазначити, що присутність В. Старосольського перетворювала будь-який планований соціокультурний захід на інтелектуальне дійство. Його виступи та доповіді користувалися великою популярністю. «Тон і святочний настрій цілому святу надав відразу проф. д-р Вол. Старосольський своїм вступним словом: цей діяч, – підкреслював автор замітки про концерт з нагоди сімнадцятої річниці проголошення самостійності України, – не дармо має славу висококультурного промовця, який завжди дбає про глибшу думку у своїй промові, про краснорічиву форму та про чистоту мови» (Діло. 1935. 28 січ.). На майстерному вмінні публіциста вибудовувати свою промову наголошував автор звіту про проведення святкового заходу, присвяченому 20-річчю проголошення акту злуки ЗУНР та УНР. Він підкреслював: «Д-р В. Старосольський – це той промовець, який лучить особисту культуру й надзвичайно милу появу з глибоким змістом промови і тонкою риторичною формою» (Діло. 1938. 9 лют.).

Громадська праця В. Старосольського була безпосередньо пов'язана з його професійною і науковою діяльністю. Як відомий адвокат, він входив до керівних органів Союзу українських адвокатів і Палати адвокатів м. Львова. В. Старосольський був членом редколегії «Життя і право» (орган СУА), референтом захисту прав української мови й особистих справ (СУА), обирався членом комісії адвокатських іспитів і ініціатив (Палати адвокатів) від українських адвокатів (Діло. 1929. 14, 27 берез., 25 квіт.; 1930. 13 берез.; 1931. 8 лют., 23 берез.). Як професор права УВУ, у Празі він читав правничі лекції в українських установах «Українська Бесіда», «Зоря», представляв УВУ й УГА у Подєбрадах на ювілейних святкуваннях «Діла», «Просвіти», 30-ліття РУП (Прага), (Діло. 1929. 7 берез., 19 квіт., 24 верес., 24 листоп.; 1930. 19 січ.). В. Старосольський брав активну участь у діяльності молодіжних організацій (Пласт), різних студентських комітетів. Зокрема, був учасником VII з'їзду старших пластунів, де виголосив реферат, в якому визначив Пластові велику

роль у вихованні молодого покоління. 1 грудня 1931 р. В. Старосольський разом із колишніми учасниками сецесії 1901 р. і студентськими організаціями провів святкування 30-ліття цієї акції у Львові. 4 грудня 1931 р. «Діло» писало: «...промову діяча (В. Старосольського. – *Т. О.*), що відіграв у студентському житті в часах сецесії провідну роль, прийняла публіка, що битком заповнила салью Лисенка, довгими оплесками». Старосольський також був членом товариства прихильників освіти у м. Львів.

У міжвоєнний період В. Старосольський продовжував активно співпрацювати із НТШ. 1924 р. його було обрано дійсним членом історично-філософської секції [38]. Крім того, співпрацював із НТШ у його виданні «УЗЕ», для якої підготував статті «Держава», «Демократія», «Демократична республіка» [176, арк. 10], «Капітал» та багато інших. Загалом для нього було виділено на три томи 2737 рядків авторського тексту [176, арк. 20 зв.].

Здобувши блискучу європейську освіту, В. Старосольський був знаним популяризатором науки в міжвоєнній Польщі. Його науковопопуляризаторська діяльність здійснювалася шляхом виголошення публічних промов та рефератів на святкуваннях важливих подій національного, суспільного, культурного життя, через діяльність у наукових, освітніх товариствах і організаціях (НТШ, Товариства письменників і журналістів імені І. Франка, Товариства наукових викладів ім. Петра Могили, Товариства прихильників освіти, «Просвіти», «Рідної Школи», «Молодої Громади», «Робітничої Громади» тощо).

Крім вищезгаданих рефератів, В. Старосольський виголосив, зокрема, такі [252, арк. 5 зв.]: «Юридичний зміст трьох Універсалів Центральної Ради та “Акт Злуки”» (на заході Товариства наукових викладів ім. Петра Могили, Львів, 1936 р.); «Арештування і засуд Шевченка з погляду права» (на спільному засіданні секцій НТШ у Львові 7 червня 1936 р. з нагоди 75-ліття смерті Т. Шевченка); «Т. Г. Масарик як учений та правник» (публічний виклад у Львові 1936 р., організований «Молодою Громадою»); «Право і мораль зі становиска соціології» (на заході Товариства наукових викладів ім. Петра

Могили, Львів, 1937 р.); «Практичне значення соціології» (в студентському товаристві «Основа», Львів, 1937 р.

Тогочасна західноукраїнська преса підкреслювала, що присутність В. Старосольського перетворювала будь-який захід на інтелектуальне дійство, а його наукові виклади та реферати характеризували як «цікаві своїм своєрідним підходом, глибокими думками та висновками» [51, с. 35]. Своєю активною соціально-комунікаційною діяльністю, особливо після повернення з еміграції до Львова 1927 р., В. Старосольський здобув «визачне місце в нашому [західноукраїнському – *Т.О.*] національному, громадському, політичному, а то й науковому житті» [51, с. 34]. Львівський суддя та поет Ю. Морачевський в одному з листів до В. Старосольського характеризував його як «правдивого гуманіста та європейця в найкращім значінню сих слів» [146, арк. 10].

Зростання популярності В. Старосольського не тільки в західноукраїнському комунікаційному просторі, а й загалом міжвоєнної Польщі, спричиненої його участю в судових політичних процесах, а також його діяльністю як популяризатора науки, особливо в другій половині 1930-их рр., спричинило утвердження для його характеристики вислову «аристократ духу» [96, с. 391]. Подібно говорили в Західній Україні напередодні Другої світової війни про митрополита Андрея Шептицького [295, с. 381], з яким В. Старосольський мав дружні відносини у 1930-их рр. [175, арк. 6], попри антиклерикальні позиції.

Іван Кедрин так характеризував постать діяча та вченого: «Користувався Володимир Старосольський пошаною в усьому різнонаціональному правничому світі тодішнього часу і користувався, поруч із пошаною, любов'ю в рідному суспільстві. ... Український Академічний Дім – це була фортеця націоналізму в ... і вступ до Академічного Дому мали із старшого громадянства тільки дві особи – Дмитро Донцов, ідеолог націоналізму за його твором “Націоналізм”, і Володимир Старосольський, офіційний голова Української Соціал-демократичної партії. Бо на Володимира Старосольського ніхто не

дивився, як на якусь партійну людину, тільки як на інтелектуала, на людину великого формату» [96, с. 391].

Отже, наукова та науково-популяризаторська діяльність В. Старосольського в міжвоєнній Польщі сприяли утвердженню його ролі як інтелектуала-політика та морального авторитета в середовищі західноукраїнського соціуму. Саме ці складові його діяльності вигідно відрізняли В. Старосольського від інших відомих тогочасних українських адвокатів та політиків.

Висновки до розділу 3

Фахова діяльність В. Старосольського як адвоката суттєво позначилася на його соціально-комунікаційній активності, підтвердивши його прагнення перебувати в найбільш ускладнених ділянках українського життя. За результатами вивчення змісту газет і журналів міжвоєнного періоду маємо змогу відтворити особливості цього виду діяльності В. Старосольського. Основний її прояв – участь у судових політичних процесах, що стали однією з найхарактерніших ознак перебування українського краю під юрисдикцією Польської держави міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.). Одну з провідних ролей у цих процесах відігравав В. Старосольський, не тільки як професіонал-адвокат – захисник переслідуваних українців, а й як чільний український громадський і політичний діяч.

На основі контент-аналізу публікацій щоденної газети «Діло» та аналізу публікацій низки інших пресодруків відтворено та проаналізовано фахову діяльність В. Старосольського у міжвоєнне двадцятиліття. Найчастіше його ім'я зустрічається на сторінках «Діла» у зв'язку з правозахисною діяльністю. Завдяки репортажам (рідше – звітам) журналістів українських та польських видань маємо змогу нині докладно вивчити особливості його адвокатської

праці, ознайомитися з текстами захисних промов, які сприймала українська спільнота як важливий імператив задля віднайдення сил в суспільно-політичних труднощах того періоду.

Правозахисна діяльність (особливо на політичних процесах) В. Старосольського у 1920–1930-их рр. сприяла визнанню й високій оцінці його професійності в українському соціумі, принесла славу відомого адвоката, однак змусила усвідомити драматизм і безвихідь ситуації, коли молодь, не маючи змоги реалізувати себе в суспільстві, йшла на осмислену загибель. Члени УВО й ОУН намагалися терористичними акціями привернути увагу Європи до українського питання в Польщі. Молоді, а то й зовсім юні патріоти, які потрапляли в жорна польської поліцейської машини, не зносили тортур і знущань під час слідства і зізнавались (у більшості) в скоєних і нескоєних злочинах. Лише високе професійне вміння адвоката та велика громадянська мужність допомагали В. Старосольському протистояти звинуваченню прокуратури в судових політичних процесах та рятувати молодих українців від важкої кари, а то і смерті. Як адвокат, він вигравав, здавалося, абсолютно безнадійні справи, чим заслужив репутацію високопрофесійного правника, мужньої, надзвичайно освіченої та інтелігентної людини.

Діяльність В. Старосольського в судових політичних процесах була не тільки професійною (як адвоката), а й громадсько-політичною – як відомого діяча. Це давало йому змогу в численних та резонансних промовах на цих процесах не тільки обстоювати та аргументувати невинність своїх підзахисних, але й декларувати та обстоювати власну позицію у ставленні до політичних, національних, соціальних, культурних проблем життя українців у міжвоєнній Польщі і в СРСР. Громадська та політична праця Старосольського була скерована на побудову громадянського суспільства українців у Польщі. Він брав активну участь у діяльності громадських установ, комітетів, займався виховною і просвітньою роботою серед молоді, робітників. Як справжній соціал-демократ, Старосольський особливу увагу приділяв соціальній справедливості, захисту соціальних прав народу.

Публіцистична спадщина В. Старосольського органічно пов'язана з його науковими інтересами та політичними переконаннями. Він акцентував увагу на складних соціальних і політичних аспектах життя українців Галичини у правовому полі Другої Польської республіки. Наукове осмислення його праць, опублікованих у пресі, сприяють формуванню уявлення не лише про публіцистичну діяльність лідерів суспільної думки в Галичині 20–30-х рр. ХХ ст. Вони є цінним джерелом вивчення суспільного резонансу на цей напрям їхньої соціально-комунікативної активності.

ВИСНОВКИ

У дисертації розкрито соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського в контексті дослідження особливостей та основних напрямів його публіцистики. Реалізація мети дослідження і виконання поставлених завдань дали змогу дійти таких висновків.

1. Історіографічний аналіз стану вивчення окресленої проблеми дав змогу стверджувати про відсутність досліджень, в яких громадсько-політичну та фахову діяльність В. Старосольського розглянуто системно й комплексно на основі соціально-комунікативного підходу, а також у контексті його публіцистичної спадщини. Найбільшу увагу в працях, присвячених постаті В. Старосольського, приділено встановленню фактів з його біографії (вчені-біографісти), виявленню особливостей його громадсько-політичної діяльності й фахової адвокатської та наукової праці (вчені-історики, юристи, соціологи, політологи).

Введено в науковий обіг щоденники В. Старосольського, вивчення змісту яких дало змогу не лише докладно визначати певні штрихи до його життєпису, виявити особливості творчого стилю, а й розпоряджатися достовірною інформацією (від очевидця), відновлюючи перебіг особливих подій, що формували українство як націю, а також простежувати рефлексії автора.

2. Формування світогляду В. Старосольського, який мав засадничий вплив на соціально-комунікаційну активність у його громадсько-політичній та фаховій діяльності, відбувалося під впливом сім'ї (ідеалізм), гімназійного та студентського середовища (українська ідентичність, соціалізм). У системі слотів дихотомічного фрейму «свій – чужий» В. Старосольський був для своїх ровесників-українців (як і загалом для українського соціально-комунікаційного простору Галичини) «інакшим». Його «інакшість» виявлялась у соціальному походженні, вихованні, ідеалістичному світогляді, дотриманні моральних

принципів, послідовності політичної позиції. Більшість студентів-українців з його покоління були за своїм походженням дітьми греко-католицьких священників, селян та вчителів, здебільшого вихідцями із села, до того ж обтяженими матеріальними проблемами.

Особливості соціально-комунікативної активності В. Старосольського пов'язані з його участю в українському молодіжному русі. Саме він як голова львівської студентської організації «Січ» був ініціатором проведення I віча українського студентства Австро-Угорщини, яке відбулося 13 липня 1899 р. у Львові. На цьому вічі відбувся перший публічний політичний виступ В. Старосольського, а промова стала його першою друкованою публіцистичною працею. До того ж у цій публічній промові В. Старосольський розширив рамки домагань українського студентства: крім головної мети скликання віча – справи заснування українського університету у Львові, – вперше у публічному просторі Галичини він проголосив заклик до боротьби за незалежність України.

З того моменту ідея незалежності України наповнила соціально-комунікаційний простір Галичини новим змістом, поставила нові виклики перед українським студентством, що вимагало реальних кроків щодо шляхів її реалізації. Першим таким кроком стало заснування напівлегальної молодіжної організації «Молода Україна», ідею створення якої В. Старосольський висунув у той же день, 13 липня 1899 р., відразу після проведення віча.

Період діяльності в організації «Молода Україна» (1899–1903 рр.) був для В. Старосольського визначальним етапом формування його як громадсько-політичного діяча та багатим на публіцистичний доробок. Для його публіцистики в часописі «Молода Україна» характерним було, як і в наступні періоди його діяльності, звернення до політичних, суспільних та наукових тем. Однак домінувала саме політична проблематика.

В. Старосольський надавав великого значення періодичним друкованим виданням для молоді як важливим каналам поширення та утвердження ідей самостійності й соборності України. Крім того, він розглядав їх як засіб

популяризації наукових знань та модерних культурних ідей у молодіжному комунікаційному середовищі з метою розширення його інтелектуальних інтересів.

Вагомою особливістю соціально-комунікативної активності В. Старосольського в контексті журналістської, публіцистичної та редакційно-видавничої діяльності стала його роль у процесі формування української нації на зламі ХІХ та ХХ ст., яка визначалася руйнуванням старих патернів галицького українського комунікаційного простору і творенням нової парадигми – «незалежна соборна Україна», а також у формуванні соціально-комунікаційних каналів та механізмів реалізації ідеї незалежності України.

3. Основними напрямками активності В. Старосольського як політика та громадського діяча стали пошук шляхів реалізації ідеї незалежності України, пропагування соціал-демократичних ідеалів у тогочасному українському соціально-комунікаційному просторі. В. Старосольський, як і більшість галицьких українських політиків, вбачаючи у Першій світовій війні можливість реалізації ідеї незалежності України через розгром та розпад Російської імперії, спрямував свою громадсько-політичну діяльність на формування та розвиток Легіону УСС. Фінал Першої світової війни показав, що передбачення та розрахунки В. Старосольського були правильними і навіть набагато точнішими, ніж очікувані: війна призвела до краху не тільки Російської, а й Австро-Угорської імперій.

Будучи членом Головної Української ради, Загальної Української Ради, Бойової управи, Центральної управи УСС та їхнім постійним представником у Легіоні, В. Старосольський спричинився до його організації й функціонування, особливо до ідейного наповнення діяльності УСС. Полемічна дискусія 1916 р. показала, що суперечності в середовищі українського політикуму по обидві сторони Східного фронту тільки загострювалися, спроби пошуку консенсусу щодо майбутнього України завершувались обопільними звинуваченнями. Деструктивні ідеї Д. Донцова спричинили конфлікти та кризи у середовищі УСС: між частиною молодшої старшини та галицьким політикумом.

Виразними особливостями публіцистики та громадсько-політичної діяльності В. Старосольського були високий інтелектуальний рівень публікацій та послідовне дотримання і пропагування моральних принципів у політиці. Це сприяло визначенню його соціальної ролі як політика-інтелектуала та морального авторитета у тогочасному комунікаційному просторі України. У публіцистиці В. Старосольський протиставляв панівним в українському комунікаційному просторі Галичини концепціям «органічної праці», «політики як гри та можливості» власні концепції «думання», «політики як науки та мистецтва», що поєднували його ідеалістичний світогляд і високий інтелектуальний рівень.

У міжвоєнний період громадська та політична праця В. Старосольського була скерована на побудову громадянського суспільства українців у Польщі. Він брав активну участь у діяльності громадських установ, комітетів, займався виховною і просвітньою роботою серед молоді, робітників. Як лідер УСДП, В. Старосольський особливу увагу приділяв соціальній справедливості, захисту соціальних прав народу.

4. Осмислення опублікованих у пресодруках «Вісник Союзу Визволення України», «Вперед», «Діло», «Іскра», «Молода Україна», «Рідна Школа», «Світ», «Соціал-Демократ», «Шляхи» тощо публіцистичних праць В. Старосольського дало змогу визначити основні концепти його публіцистики: «незалежність», «нація», «соборність», «соціалізм» та «демократія».

Специфіку формування основних концептів публіцистики В. Старосольського визначено за допомогою фреймового аналізу, соціально-комунікаційних способів їх донесення до громадськості та особливостей реалізації в його громадсько-політичній діяльності. Центральним у публіцистиці В. Старосольського був концепт «нація». Серед усіх дефініцій нації він підтримує та вказує на найближче йому розуміння суті цього визначення австрійського соціолога Л. Гумпловича, який «називає нацією тільки таку суспільність, яка або має, або бодай мала власну державу».

Визначальним фреймом концепту «соборність» у публіцистиці В. Старосольського є «національна єдність». На противагу концепту «соборність» у його публіцистиці визначено концепт «партикуляризм». Останній окреслився ще в період «Молодої України» як зневіра у власні сили та орієнтація на панівні держави. Особливої актуалізації згаданий концепт набув у публіцистиці В. Старосольського у період завершення Української революції 1919–1920 рр., коли зневіра у власні сили стала головною причиною її поразки. Концепт «партикуляризм» у публіцистиці В. Старосольського наповнювали змістом фрейми «рутенці», «москвофільство», «малороси». У концепції національної ідеї В. Старосольського демократія та справедливий соціальний устрій були основою для побудови незалежної Української держави.

Публіцистична спадщина В. Старосольського органічно пов'язана з його науковими інтересами та політичними переконаннями. Для публіцистичної та наукової спадщини властиве ідеалістичне підґрунтя, що базується на твердженнях німецького ідеалізму (Г. Гегель, Й. Фіхте). Вона є цінним джерелом вивчення суспільної реакції на цей напрям його соціально-комунікаційної активності.

5. На основі проведеного аналізу публікацій щоденника «Діло» та інших пресодруків розкрито соціально-комунікаційну роль В. Старосольського в західноукраїнському соціумі крізь призму його адвокатської діяльності як захисника українських політичних в'язнів у політичних судових процесах в Австро-Угорщині 1908–1911 рр. та Польщі міжвоєнного періоду.

В умовах анексії Західної України Польщею, зростання авторитаризму в республіці та невирішеності і загостренні українських національних проблем істотно зросла роль суду та адвокатури як інститутів соціальної комунікації, а політичні судові процеси стали новими соціально-комунікаційними каналами, через які кожна зі сторін провадила пропаганду та утверджувала власні ідеї.

Отримані результати контент-аналізу публікацій щоденника «Діло» та аналіз захисних промов В. Старосольського на політичних судових процесах, які були опубліковані в українській і польській пресі Галичини («Діло», «Новий

Час», «Українські Вісті», «Chwila», «Słowo Polskie» тощо), а також його публічних виступів як політика і вченого, дали змогу стверджувати, що саме поєднання успішної правозахисної діяльності з громадсько-політичною та, особливо, науково-популяризаторською, принесли йому не тільки визнання й славу відомого адвоката, репутацію високопрофесіонального правника, освіченої та інтелігентної людини, а й утвердили авторитет і лідерські позиції в комунікаційному просторі Польщі 1930-их рр.

6. Здобуття ступеня доктора права давало змогу В. Старосольському продовжувати кар'єру у двох напрямках: вченого-правника і соціолога та адвоката. Упродовж свого подальшого життя йому доводилося постійно обирати між ними. Через певні життєві обставини В. Старосольський досить часто жертвував своєю науковою діяльністю заради адвокатської праці. Однак, як зазначав він сам, практична діяльність адвоката, переважно в політичних судових процесах, давала йому цінний емпіричний матеріал для наукових досліджень. І навпаки: наукова праця дала йому можливість стати одним із найкращих українських адвокатів. Разом з тим обидва напрями діяльності В. Старосольського примножували його величезний досвід у громадсько-політичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ДАЛО*: Ф. 296. Оп. 1. Спр. 39.
2. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. *Відділ рукописів*: Ф. 119. Спр. 2. 451 арк.
3. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. *Відділ рукописів*: Ф. 119. Спр. 4. 252 арк.
4. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. *Відділ рукописів*: Ф. 119. Спр. 5. 456 арк.
5. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. *Відділ рукописів*: Ф. 119. Спр. 6. 431 арк.
6. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. *Відділ рукописів*: Ф. 119. Спр. 7. 300 арк.
7. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. *Відділ рукописів*: Ф. 119. Спр. 8. 278 арк.
8. Академічна громада. Кореспонденційна книга. *ЛННБУ ім. В. Стефаника*. *Відділ рукописів*: Ф. 119. Спр. 9 а. 342 арк.
9. Андрусів І. О., Арсенич П. І. Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. Івано-Франківськ : б. в., 1996. 80 с.
10. Антонович-Рудницька М. До мозаїки портрету. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософська секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 376–377.
11. Аркуша О. Анджей Потоцький: біографія політика на тлі українсько-польських відносин. Ч. II: Галицький намісник. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2010. Вип. 45. С. 169–282.
12. Баран С. Велика місія оборонців у політичних процесах. *Діло*. 1934. 11 серп.
13. Баран С. Перші українські державники-соборники. *Орлик*. 1947. Ч. 11. С. 16–18.
14. Бідзіля Ю. М. Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації : монографія. Ужгород : Аутдор-Шарк, 2016. 472 с.

15. Білас і Данилишин / опрацював Д. Чайковський. Нью-Йорк : Організація оборони чотирьох свобод України, 1969. 277 с.
16. Богуславський О. Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії. Запоріжжя : Просвіта, 2008. 451 с.
17. Борчук С. Володимир Старосольський у студентському русі західних українців наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Історичні студії*. 2002–2003. № 4–5. С. 196–202.
18. Буряк Л. Українська біографіка «плинних часів»: пропозиція осмислення. *Українська біографістика*. 2020. С. 33–52.
19. Бутиріна М. В. Експлікації медіаконцепту «національна ідентичність» у дискурсі якісних видань. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Соціальні комунікації»*. 2017. Вип. 17. С. 6–11.
20. Бучин А. В. Історіографія державно-правової концепції Володимира Старосольського: прижиттєвий період. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 116–121.
21. Василик Л. Є. Концептуальність як метод інтелектуального аналізу публіцистичних текстів. *Українське журналістикознавство*. 2013. Вип. 14. С. 5–8.
22. Верстюк В. Ф. Союз Ю. Пілсудського – С. Петлюри 1920 р. в сучасній українській історіографії. *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*. 2005. Т. 41. С. 61–65.
23. Винниченко В. В чем наша сила? *Украинская жизнь*. Москва, 1915. № 7. С. 13–18.
24. Виступ Володимира Старосольського на Українському Соціалістичному Конгресі (Львів, 9 грудня 1928 року) / *Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878–1942)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 287–288.
25. Вільшанко А. Життя і пригоди Цяпки Скоропада. Львів : Червона калина, 1926. 270 с.

26. Гаєцький Т. Професор Старосольський. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 355–359.
27. Галич О. Публіцистичність щоденників українських письменників. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. 2008. Вып. 1. С. 391–395.
28. Галуцинський М. Науковий рух у тов. «Академічна громада» у Львові. *Молода Україна*. 1900. Ч. 1. С. 24–25.
29. Галуцинський М. Українська молодіж в р. 1899. *Молода Україна*. 1900. Ч. 2. С. 74–81.
30. Ганкевич Л. З минулого нашої партії: матеріали до історії У. С. Д. П. *Календар «Вперед»*. Львів : б. в., 1920. С. 17–34.
31. Ганкевич Л. Союз Українських Адвокатів у Львові: матеріали й завваги з нагоди десятиліття. Львів : накладом СУА, 1938. 38 с.
32. Ганкевич Л. Українські адвокати у Львові. *Альманах Українського Народного Союзу*. 1962. С. 140–146.
33. Ганкевич М. З перед двадцяти літ: початки української соціал-демократії в Галичині. *Календар «Вперед»*. Львів : б. в., 1920. С. 87–98.
34. Ганкевич М. Федерація чи самостійність? *Вперед*. 1919. 17 верес.
35. Гловацький І. Ю. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772–1939 рр.). *Adwokatura Galicji: historia, rozwój, status prawny (1772–1939 r.)*. Варшава : Druk-Intro, 2012. 880 с.
36. Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст. : науково-практичний посібник. Львів : б. в., 2004. 283 с.
37. Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.). Львів : Тріада Плюс, 2003. 344 с.
38. Гнатюк В. Наукове Товариство імени Шевченка у Львові. *Літературно-Науковий Вістник*. 1925. Т. LXXXVI. Кн. 4. С. 367–374.
39. Гнатюк В. Справа українсько-руського університету у Львові.

Літературно-Науковий Вістник. 1902. Т. XVII. Кн. 1. С. 49–72.

40. Головацький І. Старосольський Володимир-Степан. Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника. Львів : Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, 1995. Вип. 2. С. 205–206.
41. Голяк В. О. Трагедія родини Старосольських. *Літопис Червоної Калини*. 1994. Ч. 4–6. С. 58–63.
42. Грамота про обрання Старосольського В. дійсним членом Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 15. 1 арк.
43. Грицак Я. «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці історико-філософської секції*. Львів, 1991. Т. 222. С. 71–110.
44. Грицак Я. До генези ідеї політичної самостійності України. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* : збірник наукових праць. Київ : Наукова думка, 1992. С. 119–143.
45. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
46. Грицак Я. Українська соціал-демократія та українська національна держава у 1917–1920 рр. Київ : Фонд імені Фрідріха Еберта, 2020. 26 с. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15654.pdf> (дата звернення: 20.02.2021).
47. Грушевський М. Кров. *Літературно-Науковий Вістник*. 1908. Т. XLII. Кн. V. С. 380–385.
48. Грушевський М. Справа українсько-руського університету у Львові. Львів : з друкарні Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, 1899. 35 с.
49. Гунчак Т. Україна. Перша половина XX століття: нариси політичної історії. Київ : Либідь, 1993. 286 с.
50. Гурак І. «Молода Україна»: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.). Івано-Франківськ : Третяк І. Я., 2007. 278 с.
51. Два скромні ювілейні свята. *Життя і Знання*. 1938. Ч. 2. С. 34–35.

52. Дізнання про діяльність нелегальної організації «Київські революціонери-незалежні». ЦДІАУК: Ф. 274. Оп. 1. Спр. 582. 385 арк.
53. Діомідова О. Ю. Еволюція мовного дискурсу в судових промовах видатних юристів XIX–XX ст. Харків : б. в., 2015. 199 с.
54. Донцов Д. Дещо про орієнтації. *Шляхи*. Львів, 1916. Ч. 5. С. 169–172.
55. Донцов Д. З приводу нашого русофільства. *Вперед*. 1920. 02 січ.
56. Донцов Д. Катова вечеря. *Шляхи*. Львів, 1916. Ч. 3–4. С. 81–84.
57. Донцов Д. Національні святощі. *Шляхи*. Львів, 1916. Ч. 12–14. С. 448, 454.
58. Доценко О. Літопис Української революції : матеріали й документи до історії української революції : в 3-х т. Київ ; Львів, 1923. Т. II. Кн. 4.: 1917–1923. 364 с.
59. Древницький Ю. Володимир Старосольський у національно-політичному житті України. *Українська історична біографістика: забуте і невідоме : у 2 ч.* Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. Ч. 2. С. 146–155.
60. Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878–1942). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 303 с.
61. Древницький Ю. Володимир Старосольський: життя та діяльність (1878–1942). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. Вип. 2. С. 139–144.
62. Дроздовська О. До проблеми створення персоніфікованої історії української журналістики. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2014. Вип. 4. С. 450–460.
63. Друге віче української академічної молодіжи. *Молода Україна*. 1900. Ч. 8. С. 308.
64. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців: 1914–1918. Львів : Червона калина, 1936. 375 с.
65. Енциклопедія Українознавства: словникова частина : в 11 т. Львів : НТШ, 1993. Т. 2. С. 561.
66. Жерноклеєв О. С. Від «Молодої України» до «молодого» крила української

- соціал-демократії: походження, платформа й тактика внутріпартійної опозиції в УСДП (1905–1907 рр.). *Галичина*. 2005. № 11. С. 139–147.
67. Жерноклеєв О. С. Національна ідея «Молодої України» (1900–1903). *Галичина*. 1997. № 1. С. 29–36.
68. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократична партія (1899–1918). Івано-Франківськ : б. в., 1997. 104 с.
69. Жерноклеєв О., Райківський І. Володимир Старосольський: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження). *Людина і політика*. 2003. № 5. С. 135–150.
70. Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії: політичні біографії. Київ : Основні цінності, 2004. 283 с.
71. Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. 536 с.
72. З українського товариства «Січ» у Відні. *Молода Україна*. 1900. Ч. 11. С. 424–426.
73. За волю України: історичний збірник УСС в 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви: 1914–1964. / за ред. С. Ріпецького. Нью Йорк : Червона калина, 1967. 460 с.
74. Записна книжка Назарука О. № 2. *ЦДІАУЛ*: Ф. 359. Оп. 1. Спр. 11. 89 арк.
75. Записні книжка Назарука О. № 30. *ЦДІАУЛ*: Ф. 359. Оп. 1. Спр. 40. 120 арк.
76. Запрошення на дискусійні зустрічі від ініціаторів кампанії за нормалізацію польсько-українських відносин. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 64. 10 арк.
77. Засідання Ради УВУ 23.05.1921. *ЦДАВО*: Ф. 3859. Оп. 1. Спр. 134.
78. Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.). *Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920–1939)* : матеріали міжнар. наук. конф. (Дрогобич, 2004 р.). Дрогобич : Коло, 2005. С. 34–45.
79. Заява віденських радикалів. *Громадський Голос*. 1899. Ч. 3. С. 22–23.
80. Заява на звільнення товариша міністра закордонних В. Старосольського.

ЦДДАУЛ: Ф. 360 Оп. 1. Спр. 476. Арк. 5.

81. Заяви Старосольського В. до Президії крайового суду у Львові з проханням зарахувати адвокатську практику. *ЦДДАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 9. 3 арк.

82. Звернення, звіти, накази та інші документи про діяльність Української бойової управи Січових Стрільців. *ЦДДАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 49. 80 арк.

83. Звіт Боберського Івана, члена Загальної Української Ради і Української Бойової Управи з подорожі до січових стрільців. *ЦДДАУЛ*: Ф. 353. Оп. 1. Спр. 14. 24 арк.

84. Звіт про віче української молоді по питанню заснування українського університету у м. Львів. *ЦДДАУЛ*: Ф. 834. Оп. 1. Спр. 21. 4 арк.

85. Звіти Боберського Івана, Цегельського і Сінгалевича Володимира про стан частин Українських Січових Стрільців. *ЦДДАУЛ*: Ф. 353. Оп. 1. Спр. 13. 19 арк.

86. Згурська В. Л. Діалектика нації і держави у концепції Володимира Старосольського. *Держава і право* : збірник наукових праць. 2001. Вип. 14. С. 506–510.

87. Згурська В. Л. Проблема націоналізації держави в концепції політичного права Володимира Старосольського. *Держава і право* : збірник наукових праць. 2005. Вип. 29. С. 702–705.

88. І. Б. Тріумф неправди – короткий. *Громадська Думка*. 1920. 5 січ.

89. Ігнат'єва С. Діаріуш як жанр щоденникового дискурсу. *Studia ukrainica posnaniensia*. 2018. Вип. VI. С. 37–43.

90. Історія українського війська (від найдавніших часів до 20-их рр. ХХ ст.) / Крип'якевич І. та ін. ; упорядкув. Б. З. Якимович. 4-те вид., змін. і доп. Львів : Світ, 1992. 712 с.

91. Качмар В. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно, політичному житті галицьких українців (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) Львів : б. в., 1999. 118 с.

92. Качмар В. Ідея національної держави в середовищі українського студентства Галичини на початку ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 53. С. 142–160.

93. Качмар В. Незрівнянний оборонець українських політичних в'язнів. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція.* Нью Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 360–369.
94. Качмар В. Суспільно-політичне відлуння сецесії українських студентів з Львівського університету у грудні 1901 року. *Вісник Львівського університету. Серія історична.* Львів, 1999. Вип. 34. С. 289–300.
95. Кацак І. Митрополит Андрей Шептицький і повстання Української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки. Львів : Свічадо, 2004. 92 с.
96. Кедрин І. Володимир Старосольський. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція.* Нью Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 389–392.
97. Кедрин І. Життя – події – люди: спомини і коментарі. Нью Йорк : Червона Калина, 1976. 724 с.
98. Кіш Українських січових стрільців. Книга наказів команди коша Українських січових стрільців. *ЦДАВО:* Ф. 4097. Оп. 1. Спр. 1. 144 арк.
99. Книга редакції і адміністрації «Молодої України» у Львові. *ЦДІАУЛ:* Ф. 331. Оп. 1. Спр. 1. 63 арк.
100. Книга реєстрації вхідних та вихідних документів Бойової Управи. *ЦДАВО:* Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 25. 81 арк.
101. Книга реєстрації членів товариства Товариство «Академічна громада». *ДАЛО:* Ф 296. Оп. 1. Спр. 7. 86 арк.
102. Книш З. В сутінках зради. Торонто : Срібна Сурма, 1975. 659 с.
103. Книш З. Справа Східних Торгів. Торонто : Срібна Сурма, 1965. 205 с.
104. Книш З. Варшавський процес ОУН на підложжі польсько-українських відносин тієї доби : у 2 т. Торонто : Срібна Сурма, 1986. Т. 2. 534 с.
105. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ–ХХ ст. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. 420 с.
106. Ковальчук В. Б., Бучин А. В. Адвокатська та громадсько-політична діяльність Володимира Старосольського із захисту мовних прав українців у

Другій Речі Посполитій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 825. С. 79–84.

107. Ковальчук В. Б., Бучин А. В. Володимир Старосольський як вчений юрист і один із основоположників науки державного права в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 810. С. 240–245.

108. Коломієць Т. В. Соціологічна концепція В. Старосольського в контексті проблемного поля модерності. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2014. № ¾ (23/24). С. 41–46.

109. Кордуба М. Історія «Січі». «Січ» : альманах. Львів : з друкарні Наукового товариства ім. Т. Шевченка, 1898. С. 7–23.

110. Косач-Кривенюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчості. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук, 1970. 925 с.

111. Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування). Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 514 с.

112. Кресіна І. Національна свідомість як конституанта сучасної нації. *Молода Нація*. 1998. № 9. С. 44–52.

113. Кресіна І. О., Згурська В. Л. Володимир Старосольський. *Політологічний енциклопедичний словник*. Київ : Генеза, 2004, С. 635–636.

114. Кресіна. І. Свідомість і воля – основа нації / *Старосольський В. Теорія нації*. Нью-Йорк ; Київ : Наукове товариство ім. Т. Шевченка ; Вища школа, 1998. С. I–XL.

115. Кругляк М. Е. «Епідемія студентських самогубств» в Підросійській Україні початку ХХ ст. як небезпечний суспільний феномен. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: філософія, культурологія, соціологія. 2016. Вип. 12. С. 43–52.

116. Крушельницькій А. Пролетарі. Львів : накладом А. Крушельницького і В. Старосольського, 1899. 114 с.

117. Кулеша Н. Преса Союзу визволення України іноземними мовами (1914–1917 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2011. Вип. 1. С. 11–27.
118. Купчинський Р. Володимир Старосольський. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 401–403.
119. Лазарович М. Легіон Українських Січових Стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с.
120. Левицький В. Пам'яті Володимира і Дарії Старосольських. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 393–394.
121. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. Львів : накладом власним, 1928. 499 с.
122. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Львів : накладом автора, 1926. 736 с.
123. Левицький К. Куди дороги? *Український Прапор*. 1919. 23 серп.
124. Левицький К. Політика нервів чи розваги. *Український Прапор*. 1919. 01 жовт.
125. Легіон Українських Січових Стрільців. Книга наказів і щоденні звіти. *ЦДІАУЛ*: Ф. 35. Оп. 1. Спр. 1. 146 арк.
126. Леник В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.). Мюнхен ; Львів : Фенікс Лтд., 1994. 181 с.
127. Лісовий В. Методологія дослідження нації у «Теорії нації» В. Старосольського. *Молода Нація*. 1998. № 9. С. 10–29.
128. Лист Антоновича Д. до Косевича Є. 14.02.[1900]. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1–2.
129. Лист Антоновича Д. до Косевича Є. 13.04.1900. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 3–4.
130. Лист Антоновича Д. до Старосольського В. 20.02.1938. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 478. Арк. 7.

131. Лист Вітовського Д. до Гірняка Н. 10.02. [1916]. *ЦДІАУЛ*: Ф. 353. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 8.
132. Лист Буняка П. до Левинського В. 11.12.1912. *ЦДІАУЛ*: Ф. 387. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 27–27 зв.
133. Лист Ганкевича Л. до Старосольського В. 01.08.1932. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 496. Арк. 25–25 зв.
134. Лист Ганкевича Л. до Старосольського В. 20.11. 1935. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 496. Арк. 34 зв.
135. Лист Ганкевича Л. до Старосольського В. 07.12.1935. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 496. Арк. 29–29 зв.
136. Лист Ганкевича Л. до Старосольського В. 28.12.1935. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 496. Арк. 30–31.
137. Лист Грушевського М. до Старосольського В. 15.08. 1921. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 502. Арк. 6–6 зв.
138. Лист декана правничого факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету до Старосольського В. 15.11. 1919. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 60. Арк. 15.
139. Лист Дністрянського С. до Старосольського В. 07.07.1916. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 504 Арк. 29.
140. Лист Дністрянського С. до Старосольського В. 18.01.1916. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 504 Арк. 13–16 зв.
141. Лист Заклинського М. до Старосольського В. 03.01.1929. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 507 Арк. 11–11 зв.
142. Лист Івана Кедрина до Старосольського В. 03.12.1935. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 512. Арк. 1–1 зв.
143. Лист Коссака Г. до Старосольського В. 08.05.1915. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 516. Арк. 5.
144. Лист Левицького Д. до Старосольського В. 12.07.1920. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 523. Арк. 3–4 зв.
145. Лист Меленя Т. до Ганкевича М. 27.01.1914. *ЦДІАУЛ*: Ф. 309. Оп. 1.

Спр. 2258. Арк. 87–88.

146. Лист Окуневського-Морачевського Ю. до Старосольського В. 08.1929. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 539. Арк. 10–10 зв.

147. Лист Пайгерта К. до Старосольського В. 02.03.1931. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 541. Арк. 5.

148. Лист Пайгерта К. до Старосольського В. 03.02.1932. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 541. Арк. 3.

149. Лист Старосольського В. до Високого факультету права і суспільних наук УВУ у Празі. [1938]. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 15.

150. Лист Старосольського В. до Грушевського М. 22.06.1902. *ЦДІАУК*: Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 767. Арк. 1–4.

151. Лист Старосольського В. до Грушевського М. 02.08.1902. *ЦДІАУК*: Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 767. Арк. 5–5 зв.

152. Лист Старосольського В. до Калиновича І. 24.02.1917. *ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів*: Ф. 57. (Калинович І.). Оп. 1. Спр. 465. Арк. 447.

153. Лист Старосольського В. до Косевича Є. 15.05.1905. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1–2 зв.

154. Лист Старосольського В. до Косевича Є. 19.05.1906. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 14–19.

155. Лист Старосольського В. до Косевича Є. 20.06.[1905]. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 20–29 зв.

156. Лист Старосольського В. до Косевича Є. 28.12.1905. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 3–8 зв.

157. Лист Старосольського В. до Косевича Є. 06.04.1906. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 12–13.

158. Лист Старосольського В. до Косевича Є. 30.12.1906. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 32–37.

159. Лист Старосольського В. до Косевича Є. 04.03.1907. *ЦДІАУЛ*: Ф. 868. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 38–40 зв.

160. Лист Старосольського В. до ректора УВУ у Празі. 02.03.1938. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 12.
161. Лист Старосольського В. до сина Юрія. 22.03.1922. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 476. Арк. 19–19 зв.
162. Лист Старосольського В. до сина Юрія. 20.11.1922. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 477. Арк. 40.
163. Лист Старосольського В. до сина Юрія. 03.04.1925. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 476. Арк. 21–21 зв.
164. Лист Старосольського В. до сина Юрія. 04.03.1927. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 476. Арк. 24–24 зв.
165. Лист Старосольського В. до сина Юрія. 31.05.1927. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 477. Арк. 37–38.
166. Лист Старосольського В. до сина Юрія. 21.09.1927. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 477. Арк. 32–32 зв.
167. Лист Стефаника В. до Старосольського В. 14.05.1928. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 558. Арк. 11–12.
168. Лист Темницького В. до Старосольського В. 15.02.1916. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 562. Арк. 10–13.
169. Лист Темницького В. до Старосольського В. 01.08.1916. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 562. Арк. 14–22.
170. Лист Темницького В. до Старосольського В. 15.09.1916. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 562. Арк. 26–28.
171. Лист Трильовського К. до Шухевича С. про засідання членів Бойової Управи у Відні в справі кооптації Січових Стрільців. *ЦДІАУЛ*: Ф. 371. Оп. 1. Спр. 152. 4 арк.
172. Лист Фаріон Н. до Старосольського В. 06.05. 1917. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 565. Арк. 1–1 зв.
173. Лист Федака С. до Старосольського В. 24.08.1916. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 565. Арк. 9–9 зв.
174. Лист Федака С. до Старосольського В. 02.08.1917. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1.

Спр. 565. Арк. 1–1 зв.

175. Лист Шептицького А. до Старосольського В. 03.08.1935. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 571. Арк. 6.

176. Листи Української Загальної Енциклопедії (редакції) до Старосольського В. 1930–1932. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 3–25 зв.

177. Листи Чопельської О., Чернавського О. до Старосольського В. 02.10.1916. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 568. Арк. 20–23.

178. Листування Світальського К. з Старосольським В. 1927–1929. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 556. Арк. 11–17.

179. Лисяк П. Теорія політики самовбійства. *Український Прапор*. 1920. 9 січ.

180. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2-х т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. 554 с.

181. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2-х т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. 573 с.

182. Лозинський М. Акт 12 цвітня 1908 р. : збірка статей. Львів : накладом автора, 1909. 133 с.

183. Лозинський М. Убивство галицького намісника графа Потоцького. *Рада*. 1908. № 77.

184. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи / упоряд., ред., перекл., вст. ст. і прим. З. Штундер. Львів : Видавництво М. Коць, 1999. 495 с.

185. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції (1917–1921). Київ : Темпора, 2003. 608 с.

186. Мартинець В. Від УВО до ОУН: спогади та матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. Вінніпег : б. в., 1949. 349 с.

187. Марунчак М. Незабутнє прощальне слово. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософська секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 370–374.

188. Матеріали до історії Легіону Українських Січових Стрільців. *ЦДІАУЛ*: Ф. 353. Оп. 1. Спр. 7. 138 арк.

189. Матеріали про діяльність комісії і комітету по підготовці Всеукраїнського національного конгресу. *ЦДДАУЛ*: Ф.359 (Назарук). Оп. 1. Спр. 381. 269 арк.
190. Михайлин І. Л. Історія української журналістики: від журналістики в Україні до української журналістики. Харків : Прапор, 2004. 318 с.
191. Мисик Р. Наглий суд у Львові. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Історично-філософічна секція. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 375–376.
192. Мірчук П. Нарис історії ОУН : у 2 т. Мюнхен ; Лондон ; Нью-Йорк : Українське видавництво, 1968. Т. 1 : 1920–1939. 639 с.
193. Міхновський М. І. Самостійна Україна : промова. Львів : Видає Е. Косевич, 1900. 23 с.
194. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика : монографія. Харків : ХНТУСГ, 2015. 391 с.
195. На увагу молодіжи. *Буковина*. 1900. Ч. 144.
196. Надольський Й. Націологічні дослідження Володимира Старосольського. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2010. Вип. 15. С. 39–43.
197. Наконечна З. Біографістика на сторінках часопису «Новий Час» (1923–1939 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2008. Вип. 1 (16). С. 114–122.
198. НТШ. Особисті документи осіб з прізвищами на літери «П – С». *ЦДДАУЛ*: Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2239. 92 арк.
199. Огар Е. І. Соціокомунікативний підхід у сучасних книгоорієнтованих дослідженнях. *Наукові записки Української академії друкарства. Соціальні комунікації*. 2014. № 4. С. 160–166.
200. Огородник Т. В. Старосольський vs Д. Донцов: соціокомунікативні домінанти полеміки 1916 р. *European scientific discussions : Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference*. Rome, 2020. P. 405–409.
201. Огородник Т. В. Старосольський та часопис «Молода Україна» (1900–1903 рр.). *Українська періодика: історія і сучасність* : доп. та повідомл.

- восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф. (Львів, 24–26 жовт. 2003 р.). Львів, 2003. С. 957–963.
202. Огородник Т. Володимир Старосольський – публіцист, редактор, видавець. *Українська періодика: історія і сучасність* : доп. та повідомл. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф. (Львів, 11–13 трав. 2000 р.). Львів, 2000. С. 485–489.
203. Огородник Т. Громадсько-політична діяльність В. Старосольського у період Першої світової війни (1914–1918). *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 2007. Вип. 15. С. 289–304.
204. Огородник Т. Правозахисна і громадсько-політична діяльність В. Старосольського 1929–1931 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2000. Вип. 7. С. 375–393.
205. Огородник Т. Публікації Володимира Старосольського на сторінках щоденника «Діло» (20–30-ті рр. ХХ ст.). *Поліграфія і видавнича справа*. 2020. № 2 (80). С. 226–234.
206. Огородник Т. Публіцистика В. Старосольського у часописі «Молода Україна» (1900–1903 рр.). *International Independent Scientific Journal*. 2020. № 2. Vol. 2. С. 48–51.
207. Огородник Т. Співпраця В. Старосольського з молодіжною періодикою на початку ХХ ст. *Science and Technology : Abstracts of the 13th International scientific and practical conference* (Manchester, Great Britain). Manchester : Nika Publishing, 2020. P. 124–128.
208. Огородник Т. Участь В. Старосольського у публіцистичній полеміці 1919–1920-х рр. щодо Варшавського договору. *Образ*. 2020. Вип. 2 (34). С. 34–41.
209. Огородник Т. Участь В. Старосольського у судових політичних процесах проти українців у II Речі Посполитій 1932–1934 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2003. Вип. 11. С. 269–279.
210. Огородник Т. Щоденники Володимира Старосольського в контексті вивчення історії соціальних комунікацій. *Wissenschaftliche Ergebnisse und*

Errungenschaften: 202 : der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (25 Dezember, 2020). München, Deutschland : Europäische Wissenschaftsplattform, 2020. P. 18–20.

211. Олесницька К. Та вічна буде пам'ять про Тебе. У безконечній черзі. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція.* Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 395–400.

212. Організація віденських радикалів. *Громадський Голос.* 1899. Ч. 3. С. 23–24.

213. Оркан В. Ніч: в однім акті / пер. А. Крушельницького ; з передмовою В. Старосольського. Львів : Накладом А. Крушельницького і В. Старосольського, 1900. 24 с.

214. Паладійчук Р. Українська студентська преса до війни. *Студентський шлях.* 1931. Ч. 5–6. С. 120–126.

215. Панок О. «Національне» та «соціальне» в політологічній концепції Володимира Старосольського. *Відродження соціал-демократії в Україні: можливості і перспективи* / під ред. М. В. Поповича. Київ : Стилос, 1997. С. 156–163.

216. Переписка з жандармськими управліннями і агентурні відомості про українські буржуазні націоналістичні організації. *ЦДІАУК*: Ф. 336. Оп. 4. Спр. 20. 296 арк.

217. Петрів М. Володимир Старосольський: повернення додому / *Старосольський В. Принцип більшості.* Львів : Літопис, 2018. С. 7–11.

218. Петрів М. Й. Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Київ : Юстиніан, 2014. 541 с.

219. Поворот з неволі. *Вперед.* 1919. 19 верес.

220. Померли на Сибірі: д-р Володимир Старосольський і Дарія Старосольська. *Свобода.* Джерзі Ситі, 1943. 27 січ.

221. «Поступовість» і «демократизм» руської інтелігенції. *Громадський голос.* 1901. Ч.1. С. 3–4.

222. Потульницький В. Політична доктрина Володимира Старосольського. *Молода Нація*. 1998. № 9. С. 30–43.
223. Почепцов Г. Медіа: теорія масових комунікацій : навчальний посібник для студентів і аспірантів. Київ : Альтерпрес, 2008. 403 с.
224. Протокол засідання комісії Парламентарного «Українського клубу» від 29 грудня 1914 та звіт Союзу про діяльність з вересня по грудень 1914 р.; Список членів Союзу визволення України. *ЦДАВО*: Ф. 4405. Оп. 1. Спр. 13. 59 арк.
225. Протокол наради 2 грудня 1919 р. *ЦДАВО*: Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 275.
226. Протокол наради 28 листопада 1919 р. у Львові за участю членів Директорії УНР Ф. Швеця і А. Макаренка, міністрів А. Ливицького та М. Ковалевського та В. Старосольського. *ЦДАВО*: Ф. 1429. Оп. 5. Спр. 2 Арк. 10.
227. Протоколи засідань членів Бойової Управи Українських січових стрільців за 1916 рік. *ЦДАВО*: Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 23. 71 арк.
228. Протоколи засідань членів Бойової Управи Українських січових стрільців. *ЦДАВО*: Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 24. 62 арк.
229. Протоколи засідань професорської ради Української господарської академії. *ЦДАВО*: Ф. 3795. Оп. 1. Спр. 1. 145 арк.
230. Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років. *Галичина*. 1998. № 1 (2). С. 42–55.
231. Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.). Івано-Франківськ : Прикарпатський університет ім. В. Стефаника, 1995. 66 с.
232. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій. *Світ соціальних комунікацій*. Київ, 2011. Т. 1. С. 7–11.
233. Різун В., Скотникова Т. Методи соціально-комунікаційних досліджень. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. Т. 52. С. 49–53.
234. Різун В., Трачук Т. Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства : монографія. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2005. 232 с.

235. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Львів : Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові, 1994, 358 с.
236. Розпорядження, листування, посвідчення та інші документи Старосольського В. про складення екзаменів та прохання адвокатської практики. *ЦДДАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 3. 52 арк.
237. Розпорядження, накази, листи та інші документи про військову службу Старосольського В. у 1915–1919 роках. *ЦДДАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 13. 61 арк.
238. Розпорядження, посвідчення, рапорти та інші документи про діяльність Старосольського В. на посаді міністра закордонних справ УНР. *ЦДДАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 51. 24 арк.
239. Романів О. Лицар Залізної Остроги (Ювілейна сільветка Володимира Старосольського). *Вісник НТШ*. Львів, 2003. Ч. 30. С. 16–20.
240. Романюк М. Українська преса Львова міжвоєнного періоду на захисті соборності українства 1920–1939 рр. *Українські часописи Львова* : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. Львів : Світ, 2003. Т. 3. Кн. 1: 1920–1928. С. 7–85.
241. Рудик М. С. Науково-публіцистична спадщина Володимира Здоровеги: історіографія, проблематика, концептуальні засади : дис. ... канд. наук із соц. комунік. : 27.00.04 Дніпро, 2015. URL:http://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/dissertations/K08.051.19/dissertation_567f0434550be.pdf (дата звернення: 27.02.2021).
242. Русько-українська молодіж у Відни. *Громадський Голос*. 1899. Ч. 7. С. 57.
243. Самбірський С. Доповідь про Універсали Української Центральної Ради. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософська секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 378–380.
244. Свідоцтва про народження, паспорти, посвідчення та інші особисті документи Старосольського В. *ЦДДАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 1. 41 арк.
245. Сидоренко Н. Національно, духовне самоствердження : у 3 ч. Ч. 2: Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919–1924). Київ : б. в., 2000. 262 с.
246. Снайдер Т. Криваві землі. Київ : Грані-Т, 2011. 446 с.

247. Сніцарчук Л. «Що і для кого писатиму?»: щоденник Осипа Назарука (1915–1917 рр.). *Збірник праць Науково, дослідного інституту пресознавства*. 2013. Вип. 3. С. 587–597.
248. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс. Львів : б. в., 2009. 416 с.
249. Соловійова Ю. Специфіка жанрових форм публіцистичних текстів письменників: державотворчий аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. журналістські науки. 2017. № 883. Вип. 1. С. 79–83.
250. Соціальні комунікації в сучасному інформаційному суспільстві : монографія / О. В. Богуславський та ін. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. 207 с.
251. Спис голов «Січи» 1868–1908. «Січ» 1868–1908 : альманах. Львів : Друкарня товариства ім. Шевченка, 1908. С. 535.
252. Список друкованих праць і рефератів (без рецензій та бібліографічних нотаток) складений В. Старосольським 27.12. 1937 р. на доручення ректора УВУ. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 5-5 зв.
253. Спогади Старосольського В. про своє перебування в армії Січових Стрільців: рукопис. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 14. 58 арк.
254. Справа про притягнення до судової відповідальності редактора часопису «Gopіes» Бровінського М. за неправдиві публікації, спрямовані проти особи Старосольського В. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 10. 11 арк.
255. Старосольська У. «Ave Caesar, morituri te salutant». *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософська секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 118–150.
256. Старосольський В. Десять заповідей. *ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів*: Ф. 57. (Калинович І.). Оп. 1. Спр. 465. Арк. 435.
257. Старосольський В. Національний і соціальний момент в українській історії. Відень : Виданє Союзу визволення України, 1915. 15 с.
258. Старосольський В. Теорія нації. *Записки Наукового товариства*

- ім. Шевченка. Історично-філософічна секція. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 235.*
259. Старосольський Володимир. *Енциклопедія Українознавства* : словникова частина : у 11 т. Львів : НТШ, 2000. Т. 8. С. 3032–3033.
260. Старосольський Володимир. *Українська Загальна Енциклопедія* : книга знання : в 3 т. Львів ; Станиславів ; Коломия : Рідна школа, 1933. Т. 3: С – Я. С. 186.
261. Старосольський Ю. Шляхами предків. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 3–115.*
262. Степень С. Володимир Старосольський – видатний український правник, вчений і суспільно-політичний діяч. / *Старосольський В. Принцип більшості. Львів : Літопис, 2018. С. L–LXXVII.*
263. Степанів О. Напередодні великих подій. Львів : Червона Калина, 1930. 45 с.
264. Стефаник В. Про ясне минуле. *Альманах Українського студентського життя в Кракові. Краків : накладом т-ва «Українська студентська громада», 1931. С. 9–11.*
265. Стефановичь Романъ. Ігноранція чи цинізмъ. *Діло. 1900. Ч. 124.*
266. Стряпко І. Теорія нації Володимира Старосольського. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія. 2014. Т. 2. № 24. С. 190–197.*
267. Судова справа Дністрянського С. *ЦДДАУЛ: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 355. 25 арк.*
268. Судові справи Федака С. *ЦДДАУЛ: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 370. 325 арк.*
269. Супрун Л. Контент-аналітична репрезентація концептуальних детермінантів «Літературно-Наукового Вістника» (1898–1939 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2015. Вип. 5. С. 415–420.*
270. Танчин К. Я. Щоденник як форма самовираження письменника : автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06. Тернопіль : б. в., 2005. 20 с.
271. Темницький В. Сецесія з Львівського університета. *«Січ» 1868–1908 :*

- альманах. Львів : Друкарня товариства ім. Шевченка, 1908. С. 444–457.
272. Темницький В. Часопись «Молода Україна». «Січ» 1868–1908 : альманах. Львів : Друкарня товариства ім. Шевченка, 1908. С. 436–443.
273. Тищик Б., Новосядло І. Володимир Старосольський – відомий вчений-правник, адвокат, політик. *Історико-правовий часопис* : науковий журнал. Луцьк, 2019. № 2 (14). С. 29–38.
274. Трильовський К. З моїх споминів. Початки стрілецької організації і Боева Управа. *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1927 р.* Львів : Червона Калина, 1926. С. 1–17.
275. Трощанський В. Старосольський Володимир. *Мала енциклопедія етнодержавознавства*. Київ : Довіра ; Генеза, 1996. С. 886–887.
276. Угода українських соціалістів з Польщею. *Громадська Думка*. 1920. 01 січ.
277. Угрин-Безгрішний М. Нарис історії «Українських Січових Стрільців». Рогатин ; Львів ; Київ : Друкарня Х. Школьника, 1923. 131 с.
278. Угрин-Безгрішний М. Пресова Квартира УСС. *Вістник Пресової Квартири Українських Січових Стрільців*. 1916. Ч. 1. С. 10.
279. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : іст.-бібліогр. дослідж. : у 4 т. / уклад. М. М. Романюк, М. В. Галушко, Л. В. Сніцарчук, Львів : ЛННБУ ім. В. Стефаніка, 2009. Т. 2 : 1891–1905 рр. 480 с.
280. Українські часописи Львова 1848–1939 : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. Львів : Світ, 2002. Т. 2: 1901–1919. 692 с.
281. Українські часописи Львова 1848–1939 : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. Львів : Світ, 2003. Т. 3. Кн. 1: 1920–1928. 910 с. ; Т. 3. Кн. 2: 1929–1939. 926 с.
282. Українсько руський університет. *Громадський Голос*. 1899. Ч. 16–17. С. 144.
283. Українсько-руський університет. Памятна книжка першого віча студентів українців, русинів всіх вищих шкіл Австрії в справі оснований українського університету / зібрав і видав М. Крушельницький. Львів : Друкарня народова Ст. Манецкого і Сп., 1899. 52 с.
284. Українська держава. *Буковина*. 1900. Ч. 67.

285. Уповноваження, посвідчення, розпорядження Головної Української Ради про призначення Старосольського В. поборовим комісаром Українських Січових Стрільців. *ЦДДАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 12. 72 арк.
286. Фантастична втеча Мирослава Січинського / упоряд. Б. Подолянко. Сидней ; Аделаїда : Книга, 1978. 48 с.
287. Федущак-Паславська Г. Аристократ духу (до 140-річчя від дня народження Володимира Старосольського). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 264–275.
288. Фінклер Ю. Комунікативний контекст політичного лідерства. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2005. Вип. 13. С. 344–351.
289. Франко І. Отвертий лист до гал. української молодіжи. *Літературно-Науковий Вістник*. 1905. Т. XXX. Кн. II. С. 11–19.
290. Франко І. Поза межами можливого. *Літературно-Науковий Вістник*. 1900. Т. XII. Кн. X. С. 1–9.
291. Франко І. Рутенці. Типи галицьких русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин. в. Львів : Загальна друкарня, 1913. 42 с.
292. Франко І. Східно-західні непорозуміння (з приводу книжки Підеші «Восток і Запад»). *Літературно-Науковий Вістник*. 1904. Т. XXVII. Кн. IX. С. 144–173.
293. Франко І. Українсько-руська література и наука вь 1899 році. *Діло*. 1900. Ч. 1.
294. Хітрова Т. Тенденції трансформації класичних жанрових моделей у жанрове мислення в контексті соціально, комунікативного дискурсу (на прикладі репортажних текстових форм). *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2008. № 4. С. 103–106.
295. Хомяк О. Пан (за термінологією В. Липинського). *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософська секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 381–386.
296. Цегельський Л. Від легенд до правди: спомини про події в Україні, зв'язані з Першим листопада 1918 р. Львів : Свічадо, 2003. 335 с.

297. Цегельський Л. «Молода Україна»: історичний спомин. *Календар «Провидіння»*. Філядельфія, 1948. С. 68–83.
298. Чернецький А. Спомини з мого життя. Київ : Основні цінності, 2001. 168 с.
299. Черниш Н. Проблеми нації в українській соціологічній думці 20–30-х років ХХ ст. *Діалог культур: Україна у світовому контексті* : матеріали перших міжнародних філософсько-культурологічних читань (Львів, 25–26 квітня 1996 р.). Львів : Каменяр, 1996. Т. 1. С. 66–82.
300. Черниш Н. Й. Соціологічні дослідження українських учених на еміграції. *Современное общество*. 1994. № 1. С. 122–130.
301. Черниш Н. Українська національна соціологічна школа має свою виразну специфіку. *Каменяр*. 2011. № 7.
302. Чубатий М. Памяти Професора д-ра Володимира Старосольського (1878–1942). *Свобода*. Джерзі Ситі, 1943. 4 лют.
303. Шаповал Ю. Г. «Діло» (1880–1939): поступ української суспільної думки. Львів : б. в., 1999. 381 с.
304. Шкільні свідоцтва, дипломи та інші документи про освіту Старосольського В. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 2. 95 арк.
305. Шумук Д. Пережите і передумане: спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921–1981). Детройт : Українські вісті, 1983. 536 с.
306. Шухевич С. Видиш брате мій: 8 місяців серед УСС-ів. Львів : Червона Калина, 1930. 232 с.
307. Шухевич С. Моє життя: спогади. Лондон : Українська Видавнича Спілка, 1991. 619 с.
308. Що тепер придумують молоді Русини? *Буковина*. 1900. Ч. 64.
309. Щоденники В. Старосольського *ЦДАГО*: Ф. 269. Оп. 2. Спр. 246.
310. Щоденники Старосольського В. *ЦДІАУЛ*: Ф. 360. Оп. 1. Спр. 11. 189 арк.
311. Янів В. Українська студентська преса. *Визвольний шлях*. 1978. Ч. 12. С. 1407-1421.

312. Bruski J. J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924). Kraków : Arkana, 2000. 600 s.
313. Dr. Starosolski – jubilatem. 60-lecie znakomitego prawnika i socjologa. *Chwila*. 1938. 13 stycznia.
314. Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1869. Lemberg, [1869]. 1094 s.
315. Golczewski F. Geschichte der Ukraine. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1993. 335 S.
316. Handbuch das Lemberger Statthaltereii, Gebietes in Galizien fü das Jahr 1856. Lemberg, [1856]. 328 S.
317. Handbuch des Statthaltereii, Gebietes in Galizien für das Jahr 1862. Lemberg, [1862]. 608 S.
318. Hrabyk K. Wspomnienia : część III. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*. 1970. T. IX. Z. 4. S. 543–571 .
319. Hroch M. How much does Nation Formation Depend on Nationalism? *East European Politics and Societies*. 1989. Vol. 4. Issue 1. P. 101–115.
320. Jobst K. S. Ein politischer Mord in der Habsburgermonarchie. Das Potocki-Attentat von 1908. Ein Kulminationspunkt der galizischen Krise? *Österreichische Osthefte*. 1999. Bd. 41. S. 25–45.
321. Jobst K. S. Zwischen Nationalismus und Internationalismus. Die polnische und die ukrainische Sozialdemokratie in Galizien von 1890 bis 1914. Ein Beitrag zur Nationalitätenfrage im Habsburgerreich. Hamburg : Dölling und Galitz, 1996. 304 S.
322. Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska, 1890–1919. Warszawa : PWN, 1983. 719 s.
323. Niepodległa Ruś-Ukraina. *Naprzód*. 1900. № 102. S. 2–3.
324. Redzik A. Starosolski Włodzimierz Stefan (Starosolskyj Wołodymyr) (1878–1942). *Słownik biograficzny adwokatów polskich : w 3 t.* Warszawa, 2007. T. II. Z. 3–4. S. 475–476.
325. Redzik A. Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946. Lublin : Towarzystwo naukowe KUL, 2006. 432 s.
326. Stępień S. Starosolski Włodzimierz Stefan (Starosols'kyj Wołodymyr Stepan)

(1878–1942): w 53 t. *Polski słownik biograficzny*. Warszawa ; Kraków, 2004. T. XLII/3. Z. 174. S. 341–343.

327. Stępień S. Wokół kształtowania się tożsamości narodowej na polsko-ukraińskim pograniczu etnicznym na przełomie XIX i XX wieku. Biografia Włodzimierza Starosolskiego. *Biuletyn Ukrainoznawczy*. 2012. № 15. S. 9–36.

328. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielk. księstwem Krakowskiem na rok 1870. Lwów, 1870. 925 s.

329. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem Krakowskiem na rok 1884. Lwów, 1884. 925 s.

330. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem Krakowskiem na rok 1882. Lwów, 1882. 837 s.

331. Wehrhahn T. Die «Junge Ukraine». Nationalismus und Sozialismus als Aspekte eines Generationskonflikts im politischen Leben Ostgaliziens (1899–1903). *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. 2001. Bd. 49. S. 213–229.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
*Публікації, що висвітлюють основні наукові
результати дисертації*

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Огородник Т. Правозахисна і громадсько-політична діяльність В. Старосольського 1929–1931 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 2000. Вип. 7. С. 375–393.

2. Огородник Т. Участь В. Старосольського у судових політичних процесах проти українців у II Речі Посполитій 1932–1934 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 2003. Вип. 11. С. 269–279.

3. Огородник Т. Громадсько-політична діяльність В. Старосольського у період Першої світової війни (1914–1918). *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 2007. Вип. 15. С. 289–304.

4. Огородник Т. Публікації Володимира Старосольського на сторінках щоденника «Діло» (20–30-ті рр. XX ст.). *Поліграфія і видавнича справа*. 2020. № 2 (80). С. 226–234.

5. Огородник Т. Участь В. Старосольського у публіцистичній полеміці 1919–1920 рр. щодо Варшавського договору. *Образ*. 2020. Вип. 2 (34). С. 34–41.

Стаття в зарубіжному фаховому виданні

6. Огородник Т. Публіцистика В. Старосольського у часописі «Молода Україна» (1900–1903 рр.). *International Independent Scientific Journal*. 2020. № 22. Vol. 2. P. 48–51.

**Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації
та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації**

Матеріали конференцій

1. Огородник Т. Володимир Старосольський – публіцист, редактор, видавець. *Українська періодика: історія і сучасність* : доп. та повідомл. VI Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Львів, 11–13 трав. 2000 р.). Львів, 2000. С. 485–489.

2. Огородник Т. В. Старосольський та часопис «Молода Україна» (1900–1903 рр.). *Українська періодика: історія і сучасність* : доп. та повідомл. VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Львів, 24–26 жовт. 2003 р.). Львів, 2003. С. 957–963.

3. Огородник Т. В. Старосольський vs Д. Донцов: соціокомунікативні домінанти полеміки 1916 р. *European scientific discussions* : abstracts of the 2nd International scientific and practical conference (Rome, 2020). Rome, 2020. P. 405–409.

4. Огородник Т. Співпраця В. Старосольського з молодіжною періодикою на початку XX ст. *Science and Technology* : abstracts of the 13th International scientific and practical conference (Manchester, Great Britain, 2020). Manchester : Nika Publishing, 2020. P. 124–128.

5. Огородник Т. Щоденники Володимира Старосольського в контексті вивчення історії соціальних комунікацій. *Wissenschaftliche Ergebnisse und Errungenschaften: 2020* : der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (München, 25 Dezember, 2020). München, Deutschland : Europäische Wissenschaftsplattform, 2020. P. 18–20.

Бібліографічний покажчик праць В. Старосольського

1. «Батьки» і «Діти» (Анкета «Студентського Вістника»). *Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878-1942)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 280–283.
2. «Батьки» і «Діти» (Анкета «Студентського Вістника»). *Молода Нація*. 2002. № 3 (24). С. 5–7.
3. «Високо над головами несемо кивот» : промова, виголошена на святі стрілецької пісні 24 лютого 1935 р. *Діло*. 1935. 26 лют.
4. Виступ Володимира Старосольського на Українському соціологічному конгресі. *Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878-1942)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 287–288.
5. Від редакції. *Молода Україна*. 1900. Ч. 1. С. 1–5, 44. Співавт. Є. Косевич.
6. Від редакції. *Молода Україна*. 1900. Ч. 2. С. 90. Співавт. Є. Косевич.
7. Від редакції. *Молода Україна*. 1900. Ч. 9–10. С. 403–404.
8. Внутрішня форма в соціологічній термінології : методологічні уваги. Подебради : б.в., 192?. 8 с.
9. Внутрішня форма слова в соціологічній термінології: методологічні уваги. *Записки Української Господарської Академії в Чехословацькій республіці*. Подебради, 1927. Т. I. С. 240–247.
10. Голос доктора В. Старосольського. *Діло*. 1931. 2 жовт.
11. Дві методи. *Вперед*. 1919. 24 груд., 25 груд.
12. Демократія. *Робітничий Голос*. 1938. Берез.
13. Держава і політичне право. Подебради : Накладом Української Господарської Академії, 1923. Ч. 1. 599 с.
14. Держава і політичне право. Подебради : Накладом Української Господарської Академії, 1924. Ч. 2. 464 с.
15. Держава і політичне право. Київ : Логос Україна, 2017. Ч. 1. 592 с.
16. Держава і політичне право. Київ : Логос Україна, 2017. Ч. 2. 472 с.
17. Держава і право: причинок до проблеми правовости держави. *Життя і Право*. Львів, 1934. Ч. 1. С. 21–22. Реферат, прочитаний на Українському правничому з'їзді в Празі в 1933 р.
18. Держава і право: причинок до проблеми правовости держави. *Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові*. Львів, 1934. С. 146–159.
19. Держава і право: причинок до проблеми правовости держави. Львів : наклад Союзу українських адвокатів, 1934. 16 с.
20. До питання Інтернаціоналу. *Вперед*. 1921. 7 трав.
21. До питання про тимчасовий арешт в стадії доходження. *Життя і Право*. Львів, 1929. Ч. 4. С. 22–26.
22. До питання про форми держави. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1925. Т. 138–140. С. 311–335.
23. До питання про форми держави. Львів : Накладом Наукового товариства ім. Шевченка, 1925. 25 с.
24. До праці. *Молода Україна*. 1900. Ч. 9–10. С. 325–330.
25. До проблеми правовости. *Життя і право*. 1928. № 1. С. 39–40.
26. До програму російської соціал-демократичної партії в національній справі. *Соціал-Демократ*. Прага, 1929. Ч. 3. С. 11–20.
27. Думки про демократію. *Вістник Союзу визволення України*. 1915. Ч. 9–10. С. 13–14.
28. З боротьби за право. *Життя і Право*. 1928. Ч. 2. С. 25–30.
29. Захисна промова адвоката Володимира Старосольського. *Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.* : наук.-практ. посіб. Львів, 2004. С. 114–134.
30. Звіт від поручника Б. У. Др. Володимира Старосольського про стан Українських Січових Стрільців в січні 1915. *Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878-1942)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 248–278.
31. Злука молодіжи. *Молода Україна*. 1900. Ч. 3. С. 91–97.
32. Значіння внутрішньої форми слів у термінології суспільних наук. *Український науковий з'їзд у Празі 3–7 жовтня 1926 р.* Прага, 1928. С. 36.
33. Кирило-Методієвське братство. *Молода Україна*. 1900. Ч. 5. С. 169–175;
34. Кирило-Методієвське братство. *Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878-1942)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 240–247.
35. Кілька слів в конечній обороні. *Молода Україна*. 1900. Ч. 11. С. 405–412.
36. Криза конституційної держави. *Вибори та демократія*. 2005. № 4 (6). С. 56–65.
37. Методологічна проблема в науці про державу. *Ювілейний збірник в честь професора Станіслава Дністрянського*. Прага, 1923. С. 265–298.
38. Методологічна проблема в науці про державу = Problème méthodologique dans la science d'état. Прага : Український Вільний Університет, 1925. 35 с.
39. На зеленій Буковині. *Молода Україна*. 1900. Ч. 12. С. 441–449.
40. Національний і соціальний момент в українській історії. Відень : Видане Союзу визволення України, 1915. 15 с.

41. Національний і соціальний момент в українській історії. *Вістник Союзу визволення України*. Відень. 1915. Ч. 7–8. С. 11–13.
42. Національний і соціальний момент в українській історії. *Вільна Україна*. Нью-Йорк, 1967. Ч. 53. С. 11–26.
43. Національний і соціальний момент в українській історії. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Історично-філософічна секція. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 153–160.
44. Наші розмови. Відповідь пана др. Володимира Старосольського. *Вогні*. 1934. Ч. 1–2. С. 23.
45. Не піддавайся нервам! *Вперед*. 1919. 19 верес.
46. Нехтування прав української мови. *Земля і воля*. 1922. 2 лип. С. 4.
47. Нові праці С. Дністрянського. *Життя і Право*. 1929. Ч. 4. С. 52–53.
48. Одна з помилок. *Світ*. 1928. Ч. 21–22. С. 12–13.
49. Партія в Конституції Чеськословацької республіки. *Науковий збірник УВУ*. Прага, 1923. Т. 1. С. 134–147.
50. Партія в Конституції Чеськословацької республіки. Прага : Наклад Українського вільного університету в Празі, 1923. 16 с.
51. Передмова. *Владислав Оркан. Ніч: в однім акті* / переклад А. Крушельницького ; з передмовою В. Старосольського. Львів : Накладом А. Крушельницького і В. Старосольського, 1900.
52. Передмова. *Давидовський Л. Міжнародна охорона національних меншостей* : зб. Правничої комісії при історично-філософічній секції Наукового товариства ім. Шевченка. Львів, 1929. Ч. 3. С. 1–3.
53. Політичне право : курс лекцій. Подебради : Український Технічно-Господарський інститут, 1933–1934. 321 с.
54. Політичне право : курс лекцій. Регенсбург ; Новий Ульм : Український Технічно-Господарський Інститут, 1950. 373 с.
55. Принцип більшості / пер. з нім. Костянтина Поліщука ; вступ. ст. Станіслава Стемпеня ; авт. проекту і упоряд. Михайло Петрів. Львів : Літопис, 2018. 312 с.
56. Причинки до теорії соціології (По причині розвідки: Prof. Dr. Pilat i Witold Lassota «O nowoczesnej socyologii»). *Sześć Wykładów*, 1903). Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 1902. 36 с.
57. Причинки до теорії соціології. *Часопись правнича і економічна*. Львів. 1902. Т. 4–5. С. 1–36.
58. Про деякі зайві турботи. *Вперед*. 1929. 20 січ.
59. Про цінність права. *Життя і Право*. 1928. Ч. 1. С. 11–21.
60. Промова, виголошена від молодіжи на Тарасових вечерницях у Львові 27.04.1900. *Молода Україна*. 1900. Ч. 5. С. 158–159.
61. Промова В. Старосольського на вічу 13-го липня 1899 р. *Українсько-руський університет. Памятна книжка першого віча студентів українців, русинів всіх вищих шкіл Австрії в справі основаня українського університету* / зібрав і видав М. Крушельницький. Львів : Друкарня народова Ст. Манецького і Сп., 1899. 52 с.
62. Промова В. Старосольського на вічу 13-го липня 1899 р. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Історично-філософічна секція. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 48–49.
63. Промова на Святі в пам'ять розстріляних окупаційною польською владою 12 грудня 1922. *Український скиталець*. 1923. Ч.1 (23). С. 48–52.
64. Промова проф. д-ра В. Старосольського. *Визвольний шлях*. 1978. Кн. 6 (363). С. 654–658. Передрук промови В. Старосольського на судовому процесі 28 червня 1936 р.
65. Реформа похатної торгівлі в австрійським законодавстві. *Часопись правнича і економічна*. Львів, 1901. Т. 2. С. 1–29.
66. [Рецензія на кн.] : Лук'янович Д. За кадильну: Оповіданє. Львів : Накладом Укр.-Руської Видавн. Спілки, 1902. 214 с. *Молода Україна*. 1902–1903. Ч. 6–7. С. 254–255.
67. [Рецензія на журнал] : «Студентъ». *Іскра*. 1904. Ч. 3. С. 28–30.
68. [Рецензія на кн.] : Kulczycki Ludwik. Zarys podstaw socyologii ogólnej. Lwów: Gubrynowicz et Schmidt, 1900. 268 s. *Молода Україна*. 1903. Ч. 8–9. С. 292–294.
69. [Рецензія на кн.] : Rudolf Herrmann von Herrnritt. Nationalität und Recht, dargestellt nach der österreichischer und anderen Gesetzgebung. Wien, 1899. *Часопись правнича і економічна*. 1900. Т. 1. С. 34–46.
70. [Рецензія на кн.] : Kulisch M. Beitrage zum oesterreichischen Parlamentsrecht. *Часопись правнича і економічна*. 1900. Т. 1. С. 46–48.
71. [Рецензія на кн.] : Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten osterreichischen öffentlichen Rechtes, herausgegeben unter Mitwirkung zahlreicher Fachmänner von Dr. Ernst Mischler Prof. an der k. k. Univ. in Graz, Dr. Josef Ulbrich k. k. Hofrat u. Prof. an der k. k. deutsch Univ. in Prag. Zweite wesentlich umgearbeitete Auflage. Wien, 1904. *Часопись правнича і економічна*. 1904. Т. 6–7. С. 14.
72. [Рецензія на кн.] : Starzyński Stanisław. Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie ustawy konstytucyjne. 1848–1903. *Часопись правнича і економічна*. 1904. Т. 6–7. С. 3–6.
73. [Рецензія на кн.] : Menger Anton. Neue Staatslehre. 1903. *Часопись правнича і економічна*. 1904. Т. 6–7. С. 7–14.
74. Становище Б. Кістяківського в науці про державу. *Український науковий з'їзд у Празі 3–7 жовтня 1926 р.* Прага, 1928. С. 35.
75. «Страдальний романтизм». *Діло*. 1932. Ч. 7, 9.
76. «Страдальний романтизм» (відповідь В. Темницькому). *Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878–1942)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 289–297.

77. Стрілецьким шляхом. Промова, виголошена на святі стрілецької пісні у Львові 24-го лютого 1935 р. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210.
78. Стріча. *Вістник Союзу визволення України*. 1915. Ч. 9–10. С. 21.
79. Стріча з українськими бранцями з російської армії. *Свобода*. 1915. 27 квіт.
80. Студентські рухи в Росії. *Молода Україна*. 1900. Ч. 2. С. 83–88; Ч. 3. С. 115–117; Ч. 4. С. 147–151.
81. Суспільство. *Діло*. 1926. 3 січ., 5 січ., 6 січ. Рецензія на журнал «La Société».
82. Тарасові вечериці. *Молода Україна*. 1900. Ч. 1. С. 6–10.
83. Теорія нації. Відень : Український соціологічний інститут, 1922. 143 с.
84. Теорія нації = Théorie de la Nation. 2-е вид. Нью Йорк : Видавництво Чарторийських, 1966. 144 с.
85. Теорія нації. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 161–324.
86. Теорія нації. Нью-Йорк ; Київ : Наукове товариство ім. Т. Шевченка ; Вища школа, 1998. XL. 157 с.
87. Терлецький О. [некролог]. *Молода Україна*. 1902. Ч. 4. С. 97–106.
88. Товариство «Січових стрільців» у Львові. *За волю України: історичний збірник УСС: літопис Українського Січового Стрілетства*. Нью Йорк : Головна управа УСС, 1967. Співавт. Ф. Королів.
89. Товариство «Січових стрільців» у Львові. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 349–352. Співавт. Ф. Королів.
90. Товариші! *Молода Україна*. 1900. Ч. 7. С. 1–4.
91. Тома Г. Масарик. Дорога життя. *Рідна школа*. 1937. Ч. 21. С. 301–303; Ч. 22. С. 326–327.
92. Трагічні вузли української історії. *За Україну*. 1933. № 1–2. С. 10–11.
93. Угода. *Вперед*. 1931. Берез.
94. Угода. *Діло*. 1931. 2 трав.
95. Українська державність і російський імперіялізм. *Український голос*. 1951. Верес.
96. Українська державність і російський імперіялізм. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 342.
97. Українські січові стрільці Шевченкові: святочні промови д-ра Володимира Старосольського і Теофілія Меленя на Шевченківському святі в Коші УСС. *Вісті Комбата*. 1961. Ч. 1–2. С. 64–66.
98. Українці – професори права. *Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові*. Львів, 1934. С. 126–145. Співавт. С. Дністрянський.
99. Українці – професори права. *Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові / упор. Михайло Петрів ; авт. передм. Адам Редзюк*. Київ : Юстініан, 2014. С. 155–176. Співавт. С. Дністрянський.
100. Чи є в нас публіцистика. *Молода Україна*. 1901. Ч. 1. С. 19–22.
101. Шахневич А. [некролог]. *Молода Україна*. 1900. Ч. 2. С. 45–47.
102. «Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики...». *Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878-1942)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 298–301.
103. «Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики...». Д-р Володимир Старосольський забирає голос в анкеті «Діла» на тему «нормалізації». *Діло*. 1937. 29 лип.
104. Ще в справі «орієнтацій». *Шляхи*. Львів, 1916. Ч. 9–10. С. 336–338.
105. Що таке соціологія? *Іскра*. 1903. Ч. 1. С. 3–9; Ч. 2. С. 1–7; 1904. Ч. 3. С. 1–6.
106. Bohdan Kistiakowskyj und das russische soziologische Denken. *Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin*. Berlin ; Leipzig : Walter de Gruyter & Co., 1929. Bd. II. S. 117–126.
107. Das Majoritätsprinzip. Wien ; Leipzig : Franz Deuticke Verlag, 1916. X. 158 S.
108. Das nationale und soziale Moment in der ukrainische Geschichte. *Ukrainische Nachrichten*. 1915. № 16. S. 6–7.
109. Dniestrzański (Dnistriansky) Stanisław. *Polski słownik biograficzny*. Kraków, 1939. T. V/1. Z. 21. S. 228–229.
110. «Rebus in arduis...»: промова на похороні ген. Мирона Тарнавського. *Пам'яті вождя УГА*. Львів : Червона Калина, 1939. С. 1–3.
111. «Rebus in arduis...»: промова на похороні ген. Мирона Тарнавського. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Історично-філософічна секція*. Нью-Йорк та ін., 1991. Т. 210. С. 346–348.
112. Teoretické poznámky k diktatuře proletariátu. *Nová Svoboda*. Praha, 1927. R. IV. Č. 23. S. 327.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ
 79044, м. Львів, вул. Генерала Чупринки, 49
 тел./факс (032) 255-44-38, тел. 239-47-51, 239-40-39
 E-mail: journalism.lnu@gmail.com

№ 123/ж
 На № _____ від _____

«25» 11 2020 р.

Довідка №3

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника Огородника Тараса Миколайовича “Соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського (1899–1942 рр.)” до матеріалів лекційних курсів, як-от: “Історія журналістики”, “Основи журналістики”, “Соціальні комунікації та комунікаційні технології”, “Теорія та історія соціальних комунікацій”, “Соціальна інформатика”, “Теорія та методика журналістської творчості”, “Основи наукових досліджень”, “Зарубіжна журналістика: теорія, історія, сучасна практика”, “Історія видавничої справи і редагування”, передбачених навчальними планами підготовки студентів за спеціальністю 061 «Журналістика».

Заступник декана факультету журналістики
з наукової і навчальної роботи

доц. А. М. Яценко

Довідка

про впровадження результатів науково-дослідницької роботи Огородника
Тараса Миколайовича
за темою «Соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової
діяльності В. Старосольського (1899–1942 рр.)»,
виконаної у Науково-дослідному інституті пресознавства Львівської
національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника

Підтверджуємо, що основні наукові висновки, положення і результати науково-дослідницької роботи Огородника Тараса Миколайовича «Соціально-комунікаційні аспекти громадсько-політичної та фахової діяльності В. Старосольського (1899–1942 рр.)», яка виконана у формі дисертаційної роботи, активно використовуються при підготовці до матеріалів лекційних курсів, як-от «Історія української журналістики. Ч. 1», «Історія української журналістики. Ч. 2», «Теорія масової комунікації».

Завідувачка кафедри ЖЗМК

Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»,

к.н. із с.к., доцент

З. В. Галаджун